

**" SE ON IHAN KUIN OLIS' TEHNY RIKOKSEN,
SAANUT EHONALAISEN TUOMION JA SITTEN
ON MUUTAMAN VUODEN KOETUSAIKA "**

**Omavelkainen takaaja yksityishenkilön velka-
järjestelyssä**

Sisko Vierimaa
Yhteiskuntapolitiikan
Pro gradu, yhteiskunta-
politiikan ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 1997

**" SE ON IHAN KUIN OLIS´ TEHNY RIKOKSEN,
SAANUT EHONALAISEN TUOMION JA SITTEN
ON MUUTAMAN VUODEN KOETUSAIKA "
Omavelkainen takaaja yksityishenkilön velka-
järjestelyssä**

Sisko Vierimaa
Kevät 1997
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
77 sivua, lähteet ja 3 liitesivua

Tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää omavelkaisten takaajien elämäntilannetta ja selviytymistä sen jälkeen kun käräjäoikeus oli vahvistanut heille yksityishenkilön velkajärjestelyn. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä seurauksia takausvastuun aktualisoituminen on aiheuttanut perheen sisäisissä suhteissa ja suhteessa päävelalliseen, miten se on vaikuttanut elämänhallintaan, millaisia selviytymisstrategioita takaajilla on ollut ja miten murroskohta on muuttanut takaajan omaa ja hänen perheensä elämää.

Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kuutta omavelkaista takaajaa ja alan asiantuntijoita. Haastattelupyyntöön vastasi kuusi takaajaa Helsingin, Vantaan ja Espoon käräjäoikeuksien alueilta. Haastateltavien sukupuolijakauma oli 50/50. Tutkimus suoritettiin marraskuun 1996 ja tammikuun 1997 välisenä aikana.

Takausvastuun aktualisoitumisen aiheuttaman kriisin takaajat kokivat sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa murtavana vaiheena. Velkajärjestelyprosessi oli aiheuttanut takaajille korvaamattomia taloudellisia menetyksiä. Velkaongelmien takia läheinen suhde päävelalliseen oli kärsinyt haaksirikon ja ristiriitoja ilmeni myös takaajien perheiden sisäisissä suhteissa.

Sosiaaliset verkostot ovat ihmisille tärkeitä hyvän elämänhallinnan kannalta. Perheen ja ystävien tuki osoittautui tärkeäksi selviytymisstrategioiden komponentiksi. Yksityishenkilön velkajärjestelyyn hakeutuminen koettiin henkisesti raskaaksi ja kuluttavaksi prosessiksi, mutta toisaalta pääseminen käräjäoikeuden vahvistamaan yksityishenkilön velkajärjestelyyn koettiin helpottavana. Myönteisenä koettiin se, että maksuvaikeuksista aiheutuneet paineet ja ongelmat olivat velkajärjestelyn avulla osittain poistuneet.

Avainsanat: omavelkainen takaaja, yksityishenkilö velkajärjestely, selviytyminen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. RAHAMARKKINAT SUOMESSA, PANKKIKRIISI JA PANKKITUKI	4
2.1. Rahamarkkinoista yleisesti	4
2.2. Rahamarkkinoiden kehitys 1980-luvulla	5
2.3. Pankkikriisi	7
2.4. Pankkituki	9
3. YLIVELKAANTUMINEN	12
3.1. Ylivelkaantumisen ja ylivelkaantuneen määrittelyä	12
3.2. Ylivelkaantuminen ja takausvastuu, konkurssioikeudesta kohti insolvenssioikeutta	14
3.3. Ylivelkaantuneiden määrä eri indikaattoreilla mitattuna	15
4. YKSITYISHENKILÖN VELKAJÄRJESTELY	
4.1. Yleistä	17
4.2. Velkajärjestelyn toteutuminen	20
4.3. Velkajärjestelylakia koskevat muutokset	23
5. TAKAUS TAKAAJAN NÄKÖKULMASTA	25
5.1. Takaus vakuutena	25
5.2. Laillinen tai omavelkainen takaus	27
5.3. Takausvastuun aktualisoitumisen historiallista vertailua	28
5.4. Takaajan selviytymisvaihtoehdot takausvastuusta	30
5.4.1. Takausvastuun järjestely	30
5.4.2. Takaajan oikeus yksityishenkilön velkajärjestelyyn	31
5.4.3. Takaajan regressioikeus ja takauksen vanhentuminen	31
6. ELÄMÄNHALLINTA JA KRIISISTÄ SELVIYTYMINEN	33
6.1. Elämänhallinta ja yksilön hyvinvointi	33
6.2. Taloudellinen kriisi ja kuluttava stressi	35
6.3. Selviytymisen mahdollisuus	36

7. AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	39
8. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	44
8.1. Tutkimustehtävä ja sen muotoutuminen	44
8.2. Kvalitatiivinen tutkimusote	45
8.3. Haastateltavien löytämisen ongelma	47
8.4. Haastateltavat	49
8.5. Tutkimuksen suorittaminen	50
9. TAKAAJAKSI RYHTYMINEN	52
9.1. Takaus sosiaalisena ilmiönä	52
9.2. Takaustilanne pankissa	53
10. TAKAUSVASTUUN HOITAMISEN MAHDOTTOMUUS JA VELKAJÄRJESTELYYN HAKEUTUMINEN	55
10.1. Yhteydenotto pankista yllätti	55
10.2. " Onhan siinä monet itkut itketty.."	56
10.3. " En ole nähnyt sitä kahteen vuoteen."	57
10.4. Velkajärjestely, ainoa vaihtoehto	60
11. ELÄMÄÄ VELKAJÄRJESTELYN VARJOSSA	61
11.1. Velkajärjestelystä kärsii koko perhe	61
11.2. Takaajien selviytymisstrategiat	63
11.3. Pärjääminen käräjäoikeuden vahvistamilla tuloilla	65
11.4. Tapahtuneen opetus ja tulevaisuuden suunnitelmat	68
12. YHTEENVETOA	70
13. POHDINTAA	74
KIRJALLISUUS	
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Kiinnostukseni tutkia ja haastatella omavelkaisia takaajia, joille käräjäoikeus on myöntänyt yksityishenkilön velkajärjestelyn, lähti omista intresseistäni. Olen saanut läheltä seurata sekä päävelallisten että takaajien reaktioita tilanteissa, jolloin kaikki vaihtoehdot takausvastuun suoriutumisesta on läpikäyty ja ainoaksi vaihtoehdoksi on jäänyt hakea käräjäoikeudelta yksityishenkilön velkajärjestelyä.

Tutkimukseni avulla olen halunnut julkituoda niitä elämäntilanteita, joissa takaajat ovat eläneet kuukausia, jopa vuosikausia ahdistuneina ja yöunensa menettäneinä päätyen lopulta velkaneuvojan vastaanotolle. Takaajat ovat tarttuneet viimeiseen oljenkorteen eli he ovat hakeneet lain sallimaa yksityishenkilön velkajärjestelyä. Haastattelujen ja tutkimukseni kautta olen saanut olla mukana heidän kokemuksissaan, kun on läpikäyty kaikki mahdollinen, käännetty ylösalaisin sekä sisäinen että ulkoinen maailma. Kuten yksi takaajista totesi "Se vei vain viisi minuuttia". Tämän viiden minuutin takia monen takaajan elämä muuttui painajaiseksi, josta selviämiseen kuluu vuosia, jopa koko ihmiselämä.

Ennen lamaa, taloudellisen nousukauden aikana, takauksista annettiin luotonannossa usein virheellinen kuva. Takaus esitettiin luottolaitoksissa muodollisena järjestelynä, joka oli kuitenkin luotonannon ehtona. Takauksen merkitystä ei tuolloin korostettu, sillä takaajat joutuivat harvoin vastuuseen sitoumuksestaan. Nyt tilanne on oleellisesti muuttunut ja velallisten laiminlyönnit velkojensa hoitamisesta ovat yleistyneet. Pankit vaativat lähes poikkeuksetta maksua takaajilta ja usein kysymyksessä ovat yrityksestä ja kulutusluotoista aiheutuneet suuret pääomavelat korkoineen, joista takaajan on mahdotonta suorittaa.

Rahamarkkinoiden vapautuminen 1980-luvun jälkipuoliskolla lisäsi kotitalouksien velkaantumistasetta. Kun talous kasvoi ja työmarkkinatilanne oli hyvä, velkaa uskallettiin ottaa, sillä ihmisillä oli positiivisia odotuksia tulevaisuuden suhteen. Velanoton kasvua kuvaa velkaantumistasete. 1980-luvun alussa se oli n. 45 prosenttia, mutta vuonna 1988 jo 83 prosenttia.

Keväällä 1993 Tilastokeskus haastatteli 5 354 taloutta. 1,2 milj. kotitaloudella oli velkaa, mikä on 55 % kaikista kotitalouksista. Tutkimuksen mukaan 120 000 kotitaloutta pidensi lainojensa maksuaikoja ja 17 000 kotitaloutta neuvotteli pankkiensa kanssa velkojen korot alhaisemmalle tasolle. 50 000 kotitaloutta katsoi, ettei pysty selviytymään veloistaan. (Taloustaito, 1994, 1, 52.)

Pääministeri asetti 15.11.1991 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää mahdollisuuksia helpottaa ylivelkaantuneiden yksityishenkilöiden asemaa. Lisäksi oikeusministeriössä valmisteltiin etuoikeusjärjestelmän muuttamista, yksityishenkilöiden velkaneuvontaa ja -järjestelyä koskeva lainsäädännön uudistus. (Velkatyöryhmän muistio, 1992, 5.)

Yksityishenkilön velkajärjestelylaki, joka astui voimaan Lainan päivänä 8. helmikuuta 1993, antoi mahdollisuuden selvittää veloista paitsi ylivelkaantuneelle päävelalliselle myös omavelkaiselle takaajalle. Laki mahdollisti uuden maksukyvyttömyysmenettelyn, jollaista Suomessa ei ole aikaisemmin ollut. Tuolloin siirryttiin verrattain vanhakantaisesta konkurssioikeudesta moderniin insolvenssioikeuteen, jolloin tuotiin lainsäädäntöön uusia elementtejä suhtautumisessa velallisen vastuuseen veloista maksukyvyttömyyden jälkeen (Lakimiesuutiset 1996, 9, 16.). Aikaisemmin maksukyvyttömyysmenettelyjen järjestelmä sisälsi Suomessa vain likvidiaatiomenettelyn, joka tarkoitti, että velallisen omistama varallisuus muutetaan rahaksi ja käytetään maksuun velkojille. (Koulu ym. 1995, 63.)

Velkajärjestelylain myötä takaajien heikko asema on herättänyt paljon julkista keskustelua ja monet ovat ymmärtäneet, että takaajien ahdinko johtuu velkajärjestelylaista. Lainsäädäntöneuvos Liisa Lehtimäki oikeusministeriöstä kuitenkin korostaa, ettei velkajärjestelylaki tuonut takaajien ongelmia, sillä lain yksi tärkeimmistä perusteista oli juuri takaajien ylivoimaisen tilanteen helpottaminen (Iltalehti 17.8.1995, 12.) Lainsäädäntöneuvos Pauline Koskelon (AVE, Ajatusten valtatie 28.6.1995, 17) mukaan takaajan maksuvelvollisuus ei johdu velkajärjestelylaista vaan takaussitoumuksesta. Takaus tarkoittaa ja on aina tarkoittanut sitä, että takaaja vastaa velastaan kuten omastaan. Jollei velkajärjestelyn mahdollisuutta olisi, taatut velat olisi joka tapauksessa peritty takaajilta eikä maksukyvyttömyillä takaajilla olisi ollut mitään mahdollisuutta selvittää veloistaan.

Se, että velallisen saama velkajärjestely ei vapauta takaajaa takausvastuustaan, on ollut pettymys monelle velalliselle, joka on sinnitellyt saneerauslainsäädännön vahvistamiseen asti yrittäen säästää takaajiaan takausvastuustaan. Pankkitarkastusvirasto toivoi velkasaneerauslainsäädäntöä säädettäessä, että myös takaajat vapautettaisiin velkavastuustaan. Lainsäädäntöneuvos Pauliine Koskelo kuitenkin toteaa, että takauksella ei Suomessa olisi sen jälkeen enää mitään merkitystä. Jos takauksen sitovuutta muutettaisiin taannehtivasti, laki vaatisi perustuslain säätämisyjärjestyksessä annettavan poikkeuslain. (HS 24.02.1993, D1.)

Takaajalle, joka useimmiten on antanut takaussitoumuksensa subjektiivisin perustein, ts. ystävyysvelvoitteena tai sukulaisuuden vaatimuksena, jää usein ainoaksi vaihtoehdoksi hakea velkajärjestelyä yksin tai yhdessä päävelallisen kanssa. Toinen vaihtoehto on jäädä velkavankeuteen loppuelämäkseen ja pahimmassa tapauksessa velkaa jää maksettavaksi vielä jälkipolvelle.

Velkajärjestely ei ole velalliselle eikä takaajalle mikään helppo armolahja, vaikka moni niin luulee. Monen perheen tie kohti velkajärjestelyä on ollut ahdistava, tuskainen ja kallis. Monelta se on vienyt yöunet vuosiksi, moni on päätenyt sairaseläkkeelle ja monelle ainoaksi vaihtoehdoksi on jäänyt itsemurha (HS 17.11.96, D1-2, Dokumenttiosjelmat YLE, 10.1.97). Perheessä usein myös syytön osapuoli on joutunut osallistumaan takaajana olleen puolison velkajärjestelyyn, sillä tuloissa on huomioitu koko perheen tulot ja menot ja kaikki ylimääräinen tulo on laskettu maksuvaraksi takaajan velkoihin. Moni puoliso on joutunut ottamaan harteilleen viiden vuoden velkataakan ilman omaa syytään.

Tutkimukseeni olen valinnut kuusi omavelkaista takaajaa, joille käräjäoikeus on myöntänyt yksityishenkilön velkajärjestelyn sekä vahvistanut maksuohjelman viideksi vuodeksi. Takaajat ovat joutuneet läpikäymään taloudellisesta kriisistä selviytymisen, mutta myös selviytymisen psyykkisistä ja sosiaalisista kärsimyksistä. Osalla takaajista selviytymisprosessin läpikäyminen oli vielä kesken. Tutkimuksellani haluan tuoda julki omavelkaisten takaajien kokemuksia siitä, kuinka velkajärjestelyyn joutuminen on vaikuttanut jokapäiväiseen elämään, millaisilla selviytymisstrategioilla takaajat ovat selvinneet ongelman yli, ja miten se on vaikuttanut perheen sisäisiin suhteisiin ja suhteessa päävelalliseen.

2. RAHAMARKKINAT SUOMESSA, PANKKIKRIISI JA PANKKITUKI

2.1. Rahamarkkinoista yleisesti

Rahamarkkinoista voidaan lukea jo Raamatun lehdiltä ja historiasta. Kolmannen Mooseksen kirjan mukaan muinais-Babyloniassa lainattiin sekä rahaa että tavaraa. Muinais-Babylonian kauppasopimuksista voidaan lukea, että korot saattoivat nousta jopa 40 %:iin. Uus-Babylonian valtakunnassa yleinen korkokanta oli 20 %. (Saarisalo, 1980, 630.) Koron perimiseen suhtauduttiin kahdella tavalla. Veljeltä korkoa ei saanut ottaa, mutta sen sijaan ulkolaiselta koron ottaminen oli sallittua (5. Moos. 23:20). Vakuudet ja takaukset olivat myös tunnettuja ja vakuuden antamisessa löytyi myös nurjat puolet. " Älä ole niitä, jotka kättä lyövät, jotka menevät takuuseen veloista. Jollei sinulla ole, millä maksaa, mitäs muuta, kuin viedään vuode altasi! ". Lainan saaja joutui riippuvaisuussuhteeseen lainan antajansa kanssa. (Sananlaskut 22: 6, 26-27.) Jo tuolloin tunnettiin velkavankeus, sillä velkaantunut perhe joutui velkojansa orjaksi. Velkavankeus kesti kuitenkin määrätyn ajan, kuusi vuotta, jonka jälkeen velkavangit tuli vapauttaa. (5. Moos 15:1 ja 12.)

Suomessa luotto-olojen merkitys alkoi korostua 1860-luvulta lähtien. Vuosisadan loppupuolella taloudellisia suhteita koskenut lainsäädäntö uudistui ja osa vapaan markkinatalouden tiellä olleista esteistä poistui. Oman rahayksikön Suomi sai vuonna 1860. Vuosisadan alussa luotoilla oli kuitenkin vähäinen merkitys yksityis- ja kansantaloudellisesti. Rahavarojen käytössä korostui tuolloin säästäminen ja luottoja paheksuttiin. 1940-luvulta aina 1960-luvulle saakka rahamarkkinoita säännöstelltiin, jolloin luotonanto nivoutui ennakkosäästämiseen. Asunnontarvitsijoiden varoja ohjattiin pakkosäästöinä talouden kasvupyrkimysten rahoittamiseen. 1960-luvulla tilanne kuitenkin muuttui, sillä nopean yhteiskuntamurroksen yhteydessä asumis- ja kulutusmallit loivat pohjaa luottojen yleistymiselle. (Muttalainen, 1991, 28.)

Velan- ja lainanottoon liittyen nykyisessä finanssipolitiikassa käytetään termejä rahamarkkinat ja rahoitusmarkkinat. Rahoitusmarkkinoilla tarkoitetaan laajassa merkityksessä kaikkia niitä tapoja, joilla säästäjien rahoitusylijäämät myydään niille halukkaille, jotka haluavat kuluttaa tai investoida enemmän kuin mihin heidän samaan aikaan käytettävissä olevat tulonsa riittävät. Rahoitusmarkkinoiden edellytyksenä on oltava kotitalouksia ja yrityksiä, jotka eivät halua käyttää kaikkia tulojaan kulutukseen tai erilaisiin investointeihin. Jos rahoitusmarkkinoita ei olisi,

vain säästäjät voisivat kuluttaa ja investoida saamillaan resursseilla. (Tarkka, 1993, 91-92.) Erkki Kontkanen (1991, 15-16) kirjoittaa pankkitoiminnan käsikirjassa, että pankkitoiminnan, joka on rahoitusmarkkinoiden tärkein toimintamuoto, ytimen muodostaa rahoituksen välitys. Vastaavasti rahamarkkinoilla tarkoitetaan lyhytaikaisten, yleensä alle vuoden kestoisten rahoitusinstrumenttien markkinoita. Valtio, pankit sekä yritykset hankkivat sekä lyhytaikaista rahoitusta että hoitavat likviditeettivaihteluita eli ns. kassanhallintaa. (Suomen pankkiyhdistys, 1996, 10.)

Suomen Pankki on ollut aktiivisesti muuttamassa rahoitusmarkkinoiden luonnetta 1980-luvulla. Tärkeimpinä liberalisoimistoimenpiteinä ovat olleet pankkien antolainauksen korkosääntelyn purkaminen ja pankkien keskuspankkirahoitusjärjestelmän uudistaminen. Lisäksi Suomen Pankki salli pankkien ottaa käyttöön markkinaehtoiseen viitekorkoon sidotun luotonannon vuoden 1986 lopulla. (Aaltonen-Aurikko, 1989, 14-20.) Samana vuonna saivat teollisuusyritykset ja vuonna 1987 kaikki liiketoimintaa harjoittavat yritykset oikeuden ottaa luottoja ulkomailta (Laitinen, 1995, 14.)

Muttilaisen (1991, 95) mukaan Suomessa on siirrytty 1900-luvulla moraalitaloudesta kasvuhakuisen säästotalouden kautta vapaaseen luottotalouteen, kohti luottoyhteiskuntaa. Luottoyhteiskunnan "kypsä vaihe" edellyttää, että velallisille, jotka itsestään riippumattomien ulkopuolisten tekijöiden vuoksi joutuvat vakaviin maksuvaikeuksiin, taataan ongelmien selvittelymahdollisuus asiantuntija-avun turvin ja viime kädessä myös jonkinasteinen armahdus tai uusi alkua. Kun on olemassa toimiva valtiollinen tai markkinaehtoinen kierrätysjärjestelmä, joka palauttaa ylitsepääsemättömiin velkaongelmiin joutuneita velallisia "kuntoutettuina" takaisin luottomarkkinoille, on riittäviä perusteita puhua luottoyhteiskunnasta.

2.2. Rahamarkkinoiden kehitys 1980-luvulla

Kansainvälisesti katsottuna suomalaiset rahamarkkinat vapautuivat melko myöhään, mutta kuitenkin nopeassa tahdissa. Luottomarkkinoiden vapauduttua lainaa sai melkein jokainen sitä haluava.

Rahamarkkinoiden vapautumisen kiivain vaihe ajoittui 1980-luvun jälkipuoliskolle. Viranomaisten tahdonvaraisten päätösten mukaan pankeille lisättiin mahdollisuuksia harjoittaa itsenäisempää luotonantopolitiikkaa ja samalla parannettiin kotitalouksien luotonsaantimahdollisuuksia. (Muttalainen, 1991, 33.)

Kun 1980-luvun loppuvuosina rahasta tuli kauppatavaraa, kulutusluottojen markkinointi voimistui ja mainonta kohdistui enenevässä määrin yksityisasiakkaisiin. Tyypillisiä luottojen markkinointikeinoja ovat olleet TV- ja radiomainonta, luottihakemusten laittaminen lehti-ilmoituksiin, kioskiketjun käyttäminen luottokaavakkeiden jakelukanavana sekä rahoitustuotteiden esilläolo erilaisissa urheilu- ja kulttuuritapahtumissa. Mainoksissa on korostunut luoton kätevyys, huolettomuus ja laaja kelpoisuusalue. Pankeille ja luoton myöntäjille virtasi ulkomaista rahaa, joka oli rahalaitosten edun mukaista saattaa nopeasti markkinoille, ts. kuluttajille. Luottoja ei enää "pihdattu" vaan sitä suorastaan tyrkytettiin yksityisille luotonhakijoille. (Mutttilainen, 1991, 35.)

Voimakkaan luottoekspansion takia pankkien kotitalousluotot kasvoivat vuosien 1987-1990 välisenä aikana 93 miljardista markasta 158 miljardiin markkaan. Samanaikaisesti pankkien yritysluottojen määrä nousi 126 miljardista markasta 210 miljardiin markkaan. Tästä n. 150 miljardin markan luottokannan kasvusta vain 11 miljardia markkaa eli n. 11 % suuntautui teollisuuteen. Lindblomin (1993, 86) mukaan edellinen ilmentää selvästi palvelusektorin kasvuvinoutumaa.

2) Velkaantumisen aiheuttamaa taloudellista räsitusta voidaan kuvata velkaantumisasteella, joka saadaan jakamalla velkojen määrä käytettävissä olevien tulojen määrällä. Suomalaisten kotitalouksien velkaantumisprosentti oli vielä 1980-luvun puolessa välissä 50. Velkaantumisen huippu saavutettiin vuonna 1989, jolloin velkaantumisaste oli jo lähes 90 %, jonka jälkeen se on vähän laskenut. Kotitalouksien luottokannasta v. 1989 asuntoluottojen osuus oli n. 55 %, kulutusluottojen osuus 20 % ja muiden luottojen osuus n. 25 % (Mutttilainen, 1991, 45, 48.)

Kulutusluottojen vapautumisen seurauksena muut kuin asuntovelat ovat lukumääräisesti eniten käytetty luottomuoto ja niitä oli v. 1992 noin 53 prosentilla kaikista kotitalouksista. Yleisimpiä kulutusluottoja ovat auto- ja opintolainat. Innokkaimpia kulutusluottojen käyttäjiä ovat nuoret, kaupungeissa asuvat, jotka ammatiltaan ovat alempia toimihenkilöitä tai työntekijöitä. (Velkатыöryhmän muistio, 1992, 53.)

Toinen kulutusluottoihin liittyvä luottokäytäntö on se, että tilivelkaa tehdään luottokorttien avulla, joita kuluttajille jakavat eri kaupparyhmittymät sekä öljy-yhtiöt. Vuoden 1990 alussa Suomessa oli yli kolme miljoonaa luottokorttia. Myös luottokorttien käyttö on aiheuttanut velkaongelmia, vaikka suurista veloista ei

olekaan kysymys. Olosuhteet voivat olla kuluttajalla sellaiset, että jo muutama luottotili voi aiheuttaa maksuongelmia ja johtaa velkaantumiseen. (emt. 1992, 53.)

Kun säännöstellyistä rahoitusoloista siirryttiin kohti vapaita rahamarkkinoita, kotitalouksien säästämistaso kääntyi laskuun. Vuonna 1988 säästämistaso vajosi lähelle nolaa. Säästämistason aleneminen rahamarkkinoiden vapautumisen yhteydessä kertoo velkarahan merkityksen lisääntymisestä. Säästämistason romahtaminen olikin merkki rahankäyttömoraalin äkillisestä muutoksesta. Lisäksi sosiaaliturvajärjestelmän kattavuuden paraneminen lisäsi edelleen kuluttajien mahdollisuuksia hyväksyä ylimääräisiä riskejä velkaa ottaessaan (Muttalainen, 1991, 41-42.)

Velkarahan aktiivista ja aggressiivista mainontaa on pidetty yhtenä syynä suomalaisten velkaantumiseen. Pelisäännöt rahan markkinoinnissa olivat myös puutteelliset. Lainsäädännön puutteita hyväksi käyttäen pankit ilmoittivat mainoksissaan luottokustannuksiksi pelkän koron, joka edesauttoi kuluttajien velanottoa. (Muttalainen 1991, 40-55.) Nykyisin luottojen markkinoinnissa vaaditaan vuosikoron laskemista siten, että koron lisäksi on huomioitava myös muut luottokustannuserät.

2.3. Pankkikriisi

Pankkikriisistä Suomessa ei ollut tietoaakaan vielä keväällä 1987. Kun Sirkka Hämäläinen piti Kansantaloudellisen yhdistyksen vuosikokouksessa 18.2.1987 esitelmän aiheesta "Selviävätkö pankit uusista haasteista", puheenvuoron käyttäjät Björn Wahlroos ja Jorma Ollila vastasivat kysymykseen ehdottoman myönteisesti. Kannatoissaan keskustelijat olivat täysin tyrmistyneitä ajatuksesta, että mahdolliseen pankkikriisiin selviämiseen tarvittaisiin ennennäkemättömän massiivista valtion tukea. (Aranko, 1993, 86.) Mainittakoon, että kyseinen keskustelu käytiin korkeimman kotimaisen asiantuntemuksen tasolla ja keskustelijat edustivat pankkikriisin kannalta hyvin tärkeitä tahoja.

Yllämainitusta keskustelusta ei ehtinyt kulua kuin pari vuotta, kun ilmeni, että pankkien kannattavuus alkoi kääntyä laskusuuntaan. Pankkien kannattavuus heikkeni jo vuonna 1990, mutta varsinaisen pankkikriisin voidaan sanoa alkaneen 1991. Pankkikriisi ei ole koetellut ainoastaan Suomen pankkeja, vaan voidaan sanoa, että ongelma on ollut yleismaailmallinen. Pohjoismaista pankkikriisiin ajautui ensimmäisenä

Norja, sillä pankkien toiminnassa ilmeni häiriöitä jo v. 1987. Muutama vuosi myöhemmin ongelmia alkoi ilmetä myös Ruotsin, Suomen ja Tanskan pankkipolitiikassa. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa valtio on joutunut tukemaan pankkeja turvatakseen rahoitusmarkkinoiden vakauden ja tallettajien sijoitukset. (Koskenkylä ym. 1992, 431-433.) Pohjoismaiden lisäksi laaja-alaisia finanssikriisejä on ilmennyt mm. Japanissa ja USA:ssa sekä vakavia pankkiongelmia suurissa pankeissa Englannissa, Espanjassa ja Ranskassa (Jännäri ym. 1995, 40.)

Laihaa lohtua tuo se seikka, että myös muut maat ovat joutuneet kokemaan samankaltaisia ongelmia, sillä ongelmien suuruus suhteessa kansantalouden kokoon on Suomessa aivan omaa luokkaansa. Pankkikriisin kustannuksia on verrattu jopa Suomen Neuvostoliitolle maksamiin sotakorvauksiin. Jännäri (1995, 1, 39-40) arvioi, että pankkikriisi on itsenäisyytemme ajan pahin taloudellinen lama. Vaikka ulkoiset syyt ovat olleet vaikuttamassa Suomen pankkikriisin syntyyn, suomalaisten täytyy tunnustaa myös omat virheensä raha- ja talouspolitiikan hoidossa.

Pankkikriisin syntymisen syistä Suomessa ollaan oltu melko yksimielisiä. Siihen ovat vaikuttaneet sekä maan sisäiset että ulkoiset tekijät. Jännäri (1995, 1, 40) mukaan pankkikriisin syyt löytyvät 1980-luvun jälkipuoliskon ylikuumenneista nousun vuosista. Taantumana oli ennustettu alkavan vuonna 1986, mutta se alkoi vasta vuonna 1990, jolloin BKT:n kasvuvauhti tyrehtyi. Kokonaistuotanto supistui vuosina 1991-1993 yhteensä 13 %. Suomen taloutta kohtasi syvä lamakausi, joka varsinaisesti laukaisi pankkiemme ongelmat. Silloisen Neuvostoliiton viennin osuus koko viennistä oli enimmillään lähes 30 %, mutta maan sisäiset ongelmat ja romahtaminen pudottivat viennin pohjalukemiin. Lisäksi OECD-maiden taloudellinen kehitys kääntyi vuonna 1990 pitkään ja syvään lamaan. Euroopan valuuttajärjestelmän epävakaisuus aiheutti korkotason nousun ja epävakaa kehityksen kautta ongelmia myös Suomen talouspolitiikassa. Ulkoiset tekijät voidaan siten kiteyttää kolmeen ongelmaan: viennin romahtamiseen, kansainväliseen suhdannetaantumanaan sekä epävakaiseen korkokehitykseen.

Koskenkylä (1996, 5-6) on eritellyt pankkikriisin sisäisiä syitä seuraavasti. Rahapolitiikan hoito 1980-luvun jälkipuoliskolla oli tehotonta ja välinpitämätöntä. Finanssipolitiikan olisi tullut olla paljon toteutunutta kireämpää, sillä rahoitusmarkkinoiden liberalisointi mahdollisti voimakkaan ekspansion. Lisäksi pääomatulojen verouudistukseen olisi täytynyt puuttua ajoissa. Koskenkylä syyttää myös viranomaisvalvonnan tehottomuutta. Hänen mukaansa (1996, 5-6) pankkien oma valvonta, johon osallistuivat johto, omistajat, hallintoneuvosto, tilintarkastajat ja sisäinen tarkastus,

laiminlöi tehtävänsä ja vastuunsa täysin. Lisäksi pankit ottivat liiaksi riskejä pyrkiessään kasvattamaan taseensa mahdollisimman korkeaksi. Ulkomaisissa investoinneissa ja toiminnoissa ei oltu tarpeeksi varovaisia. Osasyynä hän mainitsee myös sen, että pankkien henkilökuntaa ei koulutettu riittävästi uusiin olosuhteisiin. (Koskenkylä, 1992, 4, 431-433.)

Norjassa käytetyt sanonnat pankkikriisin kolmesta osatekijästä " bad luck ", " bad policies " ja " bad banking ", pätevät hyvin myös Suomessa. " Bad luck " viittaa kansainväliseen suhdannetaantumaaan. " Bad policies " tarkoittaa epäonnistumista suhdannepolitiikassa 1980-luvun jälkipuoliskolla. Rahapolitiikan liberalisoiminen ja finanssipolitiikan löysyys lisäsivät luoton kysyntää ja tarjontaa. Verotuksessa sallittiin laajalti korkojen vähennys, mikä yhdessä korkean tuloverotuksen kanssa teki luottojen hinnan varsin alhaiseksi. " Bad banking " viittaa harkitsemattomaan ja varomattomaan luotonantoon. Pankeille tyypillinen riskien välttäminen ja varovaisuus unohtui pankkimiehiltä kokonaan. (Koskenkylä, 1992, 431-433.)

Kauppatieteiden tohtori Claes Gustafssonin (Lakimiesuutiset, 1994, 4, 18-19) mukaan talous- ja pankkikriisi on seurausta paitsi pankkien myös hallituksen täysin leväperäisestä talouspolitiikasta. Hän tunnustaa, että myös rikoksia on tehty ja huijareita on ollut mukana tavallista enemmän, mutta jos pankeista lasketaan rikolliset pois, niin hallituksella on enemmän moraalista vastuuta kuin pankeilla. On tehty Suomen historian suurin ryöstö, jossa tavallaan on ryöstetty rahaa köyhiltä ja annettu rikkaille.

Hallitusten ja pankkien lisäksi Gustafsson syyttää laman seurauksista myös länsimaista individualistista ideologiaa. Yksittäiset ihmiset muuttuivat 1970-luvun lopulla hyvin ahneiksi. Tätä ei tapahtunut ainoastaan yrityksissä, vaan koko yhteiskunnassa. 1980-luvulla uusi ideologia syrjäytti vanhat perinteet. Painotettiin yksityisomistusta ja ihmisen mahdollisuutta rikastua. Syntyi symboleja kuten " Greed is good " (emj, 1994, 19.)

2.4. Pankkituki

Laman syvennyttyä 1990-luvun alussa myös Suomessa alettiin pelätä, että pankit, jotka olivat joutuneet kannattavuuskriisiin, eivät kykenisi selviytymään ongelmistaan omin avuin jatkaakseen normaalia rahoituksen välitystä. Tämän vuoksi julkinen valta

lähti tukemaan pankkeja antamalla niille lainaa määräämättömäksi ajaksi. (Haaparanta 1992, 189.)

Luottotappiologiikan mukaan kun velallinen ei maksa velkaansa pankille syntyy luottotappioita, jolloin pankki voi realisoida velallisen omaisuutta, mutta jotka eivät välttämättä kata velkoja. Tästä johtuen pankit tarvitsevat yhteiskunnan tukea voidakseen jatkaa toimintaansa eli normaalin rahoituksen välitystä. Luottotappiot, jotka ovat johtuneet suurelta osin tavalla tai toisella omaisuusarvojen hillittömästä noususta vuoteen 1989 ja sen jälkeen nopeasta laskusta, ovat ajaneet monet pankkiryhmittymät vararikon partaalle.

Viranomaiset eli valtio, keskuspankki ja pankkitarkastusvirasto ovat osallistuneet aktiivisesti pankkien ongelmien selvittelyyn ja ratkaisemiseen. Pankkitoimintatyöryhmän raportin esityksestä eduskunta hyväksyi keväällä 1992 lisätalousarviossaan pankkien luotonantokyvyn turvaamiseksi kaikkiaan n. 8 miljardin suurisen määrärahan, joka jakaantui eri pankkiryhmittymille. Lisäksi raportissa esitettiin valtion vakuusrahaston perustamista ja rahoitusmarkkinoiden valvonnan uudistamista. Esityksen mukaan velkaongelmissa olevien yritysten ja yksityisten asemaa tuli parantaa erillisin toimenpitein. Esitykset velkasaneerauslakien voimaansaattamisen hyväksymisestä tulivat myös ajankohtaisiksi. (Eilavaara 1994, 22.)

Pankkituki järjestelmiseen on koetellut demokraattista päätöksentekojärjestelmää monella tavalla. Pankeille myönnetyt kymmenet miljardit ovat nielleet lähes kokonaan valtion tuloverot ja sen tarve on ajoittunut samaan aikaan julkisen talouden saneerauksen ja syvän laman kanssa. Vuoden 1994 syyskuuhun mennessä pankkitukea oli jaettu yli 75 miljardia markkaa. (emt. 1994, 44 ja liite 6.) Käytännössä pankkituki maksetaan valtion vakuusrahastosta, joka päättää pankkitukien jakamisesta. Eduskunnasta valitaan 17 hengen hallintoneuvosto valvomaan, että pankkituki jaetaan oikein. Tuen vastikkeeksi valtio saa pankkien osakkeita. (Kodin kuvalehti 4.2.1990, 3, 15.)

Atte Jääskeläinen (HS, 11.1.1993, B10) pohtii artikkelissaan "Mihin miljardit menevät" missä piileskelevät ne miljonäärit, joiden rikastumista nyt kaikki veronmaksajat yhdessä maksavat. Vaikka suurin osa rahoista kului kaikkien suomalaisten yleisen elintason ylläpitämiseen, löytyy myös pankkien rahoilla hyvinä vuosina rikastuneita, yrityksen tai omaisuutensa myyneitä, joiden talletuksia nyt pankkituen turvin turvataan. Näistä rikastuneista monet pankkituen nauttijat ovat muuttaneet ulkomaille viettämään "eläkepäiviään". Voittajiksi voidaan lukea myös ne

yksityiset, yhteisöt ja yhtiöt, jotka ehtivät myydä konttorinsa, tonttinsa tai vanhan keskustakivitalonsa hintojen ollessa vielä korkealla. Osa pankkituesta on valunut myös kirvesmiesten, muurareiden ja putkimiesten taskuihin puhumattakaan rakennusteollisuudesta ja alihankkijoista. Useat voittajista ovat muuttuneet kuitenkin häviäjiksi, sillä rakennusteollisuudessa on ollut jo pitkään suuria ongelmia, monet rakennustyöläiset ovat työttöminä ja saadut rahat on aikoja sitten kulutettu.

Pankkikriisin todellisia kärsijöitä ovat kuitenkin ne 50-60 vuotiaat ihmiset, jotka tottuivat säästämään ja sijoittamaan varansa pankkiosakkeisiin, mutta menettivät elinikäiset säästönsä muutamassa vuodessa. Häviäjät luottivat sokeasti pankkien antamaan informaatioon, joka sivuutti analyytikkojen ja tiedotusvälineiden kriittiset arviot ja varoitukset. (Pietilä, 1995, 14-15.)

Christopher Wegelius (HS, 09.03.1993, D1) myöntää antamassaan haastattelussa, että luottoja annettiin liikaa ja liian monille. Myös Yhdyspankin eläkkeellä oleva Mika Tiivola on samaa mieltä, että luotonanto pankeissa oli tulevia vuosia ajatellen liian suurta. Puolustukseksi hän kuitenkin lisää, että ei sitä viisastenkiveä ollut myöskään kansainvälisten markkinoiden johtajilla. Entiset pääjohtajat arvelevat, että tomerampi ote Suomen Pankissa olisi voinut säästää suomalaisilta paljon rahaa, koska juuri pankkien luotonannon holtiton kasvu on laman keskeisiä syitä.

Vakuusrahaston apulaisjohtaja Liisa Halme (Taloustaito, 1996, 6, 32-33) arvioi, että uutta pankkitukea ei enää tarvita. Pankkitukea on maksettu noin 55 miljardia markkaa ja takauksia myönnetty noin 32 miljardia markkaa. Pankkituessa on huomioitu ne pankkitukirahat, jotka on jo saatu takaisin. Valtion vakuusrahasto on arvioinut, että lopulliseksi menetykseksi jää n. 50 miljardia markkaa eli 10.000 mk/asukas.

Pietilän (1995, 11) laskelmien mukaan pankkikriisiin on kulunut syksyyn 1995 mennessä suorana pankkitukena, takauksina, saamatta jääneinä korkoina ja pankkitukeen lainatun rahan korkomenoina noin 135 miljardia markkaa. Optimistisen arvion mukaan veronmaksajien kokonaistappioksi jää n. 80 miljardia markkaa. Pietilä havainnollistaa menetettyjä verorahoja seuraavasti: "Summasta kertyisi sileitä sadan markan seteleitä niin paljon, että niillä voisi peittää kuusi metriä leveään valtatie 135 kilometrin matkalta esim. Helsingistä Heinolaan tai jos summa pinottaisiin päällekkäin sileinä sadan markan seteleinä, siitä kertyisi 80 kilometriä korkea pylvästä tai summasta tulisi niin paljon 500 markan seteleitä, että niillä peittää Helsingin Korkeasaaren eläintarhan 20 hehtaarin alueen". Kaiken kaikkiaan summa on niin

käsittämättömän suuri, ettei nykyinen työssäkäyvä sukupolvi pysty sitä maksamaan, vaan velkaa jää myös heidän perillisilleen.

Pankkitukeen kuluva 80 miljardin lasku vastaa vuoden 1995 bruttokansantuotteesta noin 20 %:a. Vuosina 1944 -1952 Neuvostoliitolle suoritetut sotakorvaukset veivät Suomen bruttokansantuotteesta n. 18 % eikä niistä suoriuduttu ilman valtavia uhrauksia. (emt., 1995, 12.)

Yhteenvedona pankkien lähivuosien näkymistä Koskenkylä (1996, 1, 12) kirjoittaa, että tilanne on edelleen vaikea. Kaksi perusongelmaamme, työttömyys ja pankkien tila, edellyttävät nopeaa taloudellista kasvua, jotta ongelmat voisivat ratketa pitkällä aikavälillä. Jos talouden kasvu jää pariin prosenttiin, pankkisektorin toipuminen kriisistä jää kesken. Koskenkylän (1996, 1, 6) mukaan pankkikriisin jälkilasku on Suomessa Pohjoismaiden suurin. Professori, tekniikan tohtori Veikko Leivo (Kodin kuvalehti, 3, 4.2.1990, 13-14) arvioi antamassaan haastattelussa, että kaikkia pankkitukirahoja ei saada koskaan takaisin.

3. YLIVELKAANTUMINEN

3.1. Ylivelkaantumisen ja ylivelkaantuneen määrittelyä

Velkaongelmien räjähdysmäinen kasvu ajoittui vuosikymmenen 1980-1990 vaihteeseen, jonka taustalla olivat luotonannon vapautuminen, kotitalouksien kokonaisvelkamäärän kaksinkertaistuminen 1980-luvulla sekä taloudellisen kehityksen pysähtyminen ja kääntyminen syväksi lamaksi 1990-luvun alussa (Niemi-Kiesiläinen, 1995, 35.)

Ylivelkaantumista ei ole määritelty yksiselitteisesti ja ilmiön moniselkoisuuden takia sitä ei voitane määritellä lainkaan yleispätevästi (Laitinen 1995, 30.) Myöskin ylivelkaantuneen yksityishenkilön määrittely on koettu ongelmalliseksi. Sosiologisissa tutkimuksissa kuluttajia on luokiteltu heidän elämäntyyliinsä ja kulutustottumustensa mukaan. Markkinointi on hyödyntänyt näitä typologioita, mutta myös kuluttajien ylivelkaantuminen ja joutuminen maksuhäiriöihin on tuottanut luokituksia.

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on jo vuonna 1988 luokiteltu ylivelkaantuneita henkilöitä maksuhäiriötietojen perusteella. Ylivelkaantuneeksi on luokiteltu henkilö, jolla on vähintään kolme maksuhäiriötä (kulutusluotoista aiheutunutta ja /tai

viranomaisten vahvistamaa) tai vähintään kaksi viranomaisen vahvistamaa maksuhäiriötä (esim. maksamismääräys tai lainhaku). Tutkimuksessa ilmeni, että niillä, joilla oli esim. kaksi viranomaisen vahvistamaa maksuhäiriötä, oli useimmiten jo eri asteisia häiriöitä, jolloin velkojen perintä ei ollut tuottanut tulosta ja henkilöllä oli ollut vaikeuksia vastata velkasitoumuksistaan. (Pulkkinen, 1988, 44 - 48.)

Tala (1987, 13) mainitsee eräänä tyypittelynä ylivelkaantuneiden jakamisen kolmeen ryhmään: 1) piittaamattomat, ahneet tai petolliset velalliset, jotka ottavat velkaa runsaasti tai ovelasti aikomattakaan huolehtia velan suorituksesta, 2) taitamattomat ja harkitseamattomat velalliset, jotka eivät ymmärrä tai välitä perehtyä luottojen ehtoihin ja niiden rasitukseen, vaan ottavat velkaa yli suorituskykynsä sekä 3) velalliset, jotka ennakoimattomien, epäedullisten tapahtumien tai olojen muutosten takia eivät kykene suoriutumaan luotoistaan ja veloistaan. Työttömyys, perhesuhteiden muutokset, sairaudet ja esim. muutto aiheuttavat silloin maksuvaikeuksia.

Suomen kuluttajaliitto on julkaissut Sinikka Turusen raportin "Miten enää selvitä?"-raportti velkaantuneiden talousneuvonnasta, jossa selvitetään asiakkaiden kokemuksia ylivelkaantumisesta. Haastateltavat ovat olleet vuosina 1988-1991 velkaneuvonnan asiakkaina.

Turunen (1991, 32) on tutkimuksessaan löytänyt kahdeksan erilaista elämäntilannetta, joissa velkaantuminen helposti lähtee liikkeelle. Nämä velkaantumisen kriittiset vyöhykkeet ovat: muutos perhesuhteessa, sairaus, liian pienet tulot, epäonnistuminen yrittäjänä, velallisen suojeleminen, kahden asunnon loukku sekä takaus ja kulutus kärsimyksenä.

Yleisen määritelmän mukaan ylivelkaisella yksityishenkilöllä tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolle jää kuukauden nettotuloista velanhoitomenojen vähentämisen jälkeen vähemmän kuin toimeentulotuen määrä. Käytännössä ylivelkaisuus ilmenee useimmiten siten, että kun elämisen perusedellytyksiin kuuluvat menot (asuminen, kohtuullinen ravinto ym.) maksetaan, ei velkojen korkoja ja kuoletuksia enää pystytä hoitamaan. Ylivelkaisiksi määriteltyjen henkilöiden taloudellinen tilanne on lisäksi sellainen, ettei siihen ole odotettavissa lähitulevaisuudessa parannusta. (Velkatyöryhmän muistio 1992, 7.)

3.2. Ylivelkaantuminen ja takausvastuu, konkurssioikeudesta kohti insolvenssioikeutta

Ylivelkaantuminen ei ole ainutlaatuinen yhteiskunnallinen ilmiö, sillä aina on ollut ihmisiä, jotka ovat eläneet yli varojensa. Ylivelkaantumisesta on muodostunut kuitenkin 1990-luvun alkuvuosina ilmiö, joka koskettaa tavalla tai toisella suurta osaa suomalaisia.

Suomalaisessa kulttuurissa velkaantumista on pidetty häpeällisenä ja kielteisenä asiana. Vaikka velkaa on tehty kautta vuosisatojen, vasta sodan jälkeen aktiivi sukupolvi pääsi Suomessa harjoittelemaan lainarahan käyttöä yhteiskunnan myötävaikutuksella, nykyinen sukupolvi opiskelulainojen muodossa. Epäviralliset normit painottivat ankarasti velkansa takaisin maksamista, kuten sanonta "velka on maksettava vaikka lihat luista lähtisi" kertoo. (Laitinen, 1995, 26.)

Niemi-Kiesiläisen (1995, 11-13) mukaan Ruotsi-Suomen ensimmäiset yleistätöntöönpanoksi luokiteltavat säännökset sisältyivät Visbyn kaupunkilakiin 1300-luvulla, jonka mukaan velkoja saattoi haastaa velallisen oikeuteen vankeusrangaistuksen uhalla. Mikäli velallinen ei suoriutunut veloistaan tai pakoili velkojiaan, karannutta velallista odotti elinikäinen vankeustuomio. Konkurssia koskevat säännökset ovat sittemmin kehittyneet 1600-luvulta lähtien ja lakeja laadittaessa on otettu huomioon velallisen syyntakeettomuus, esim. merivahinko, vihollisen tulo maahan, tulipalo tai muu onnettomuus. 1700-luvulla annetuissa asetuksissa velallisen tuli osoittaa velkaantuneensa ilman tuottamusta ja toisaalta hänen tuli huolellisesti noudattaa konkurssiin liittyviä velvollisuuksiaan. Velallisen velkavastuu kehittyi siten johdonmukaisesti siihen suuntaan, että rehellinen, ilman omaa syytään velkaantunut velallinen sai vapautuksen vastuustaan konkurssin jälkeen saamallaan varoilla. Velallista, joka oli velkaantunut omasta syystä, kohtasi pakkotyö ja velkavankeus.

Lainsäädäntökehitys pysähtyi lähes sadaksi vuodeksi, kunnes vuoden 1868 konkurssisäännös antoi velkavastuusta uudet säädökset. Aikaisempaa sääntelyä pidettiin epäoikeudenmukaisena ja kohtuuttomana ja lisäksi ulkomailla oli tapahtunut kehitystä lakisäädöksiin, joka oikeutti velallisen velasta vapautumiseen. Konkurssisäännössä lievennettiin mm. velallisen kohtelua pakkotyöstä sekä ulosmittauskieltoa välttämättömistä, elämiseen tarkoitetuista tavaroista. Lisäksi velkavankeus poistettiin v. 1895. Näillä säännöksillä oli huomattava merkitys, sillä 1800-luvulla suurin osa konkurseista koski yksityishenkilöitä. (emt., 1995, 13-14.)

Konkurssilainsäädäntö ei sisältänyt pakkoakordia, jolla tarkoitetaan velallisen ja velkojien välistä järjestelyä, jossa velkojien saamiset osaksi poistetaan ja joka oli sisällytynyt monissa muissa maissa säädettyihin konkurssilakeihin. Uudistustarpeesta huolimatta vasta 1920-luvun lopulla alkanut lama, joka syvimmillään oli vuosina 1929-1932, ajoi eduskunnan säätämään akordilain. Laki tarkoitettiin väliaikaiseksi, mutta sen voimassaoloa jatkettiin viisivuotiskausittain aina 31.12.1992 asti. Akordi ei kuitenkaan osoittautunut suosituksi, sillä konkurssin päättymistavaksi on tilastoitu akordi 2-12 prosentissa tuomioistuinten päätöksistä. (emt. 16-18.)

Konkurssioikeuden uudistamisessa ei tapahtunut vuosina 1935-1990 mitään merkittävää, sillä vaikka kokonaisuudistus oli vireillä jo 1930-luvulta lähtien, lakiluonnoksia ei koskaan julkaistu. Myöskään mietinnöt 1970-luvulla, jotka liittyivät konkurssioikeuteen, eivät johtaneet lain säätämiseen. Sitä vastoin vuosikymmenten aikana toteutettiin useita osittaisuudistuksia, mutta yksikään niistä ei koskenut velallisen velkavastuuta. Niemi-Kiesiläisen (1995, 20) mukaan vaikutti pikemminkin siltä, että päinvastainen tendessi, velkavastuun toteuttamisen tehostaminen on ollut keskeisenä tavoitteena. 1990-luvun vakava taloudellinen lamakausi johti kuitenkin siihen, että uusien insolvenssilakien säätäminen vihdoin toteutui.

Eduskunnan säätäessä lait yksityishenkilön velkajärjestelystä ja yrityksen saneerauksesta, Suomeen saatiin kaksi uutta menettelyä, joissa käsitellään maksukyvyttömän velallisen tilannetta. Edellä mainittujen menettelyjen sekä konkurssin muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan insolvenssioikeudeksi. Johanna Niemi-Kiesiläisen (Oikeus, 1995, 3, 259) mukaan lakien säätämisessä Suomessa siirryttiin vanhakantaisesta konkurssioikeudesta moderniin insolvenssioikeuteen.

3.3. Ylivelkaantuneiden määrä eri indikaattoreilla mitattuna

Maksuhäiriörekistereistä saatavilla tiedoilla voidaan selvittää luotonhakijan maksukäyttäytymistä aiemmissa tilanteissa. Kuluttajien maksutapatiedoista kertovaa rekisteriä Suomessa pitää Suomen Asiakastieto Oy. Luottokortti-, tililuotto- ja osamaksukauppaan liittyvät maksuhäiriöt kirjaantuvat keskimäärin kahden kuukauden kuluttua erääntymisestä, pankkiluottotiedot hitaammin, jopa 20 kuukauden viiveellä. Tili- ja kertaluottohäiriöt näkyvät rekisterissä kaksi vuotta, käräjäoikeuden tuomiot neljä ja varattomuusmerkintä viisi vuotta. Jokainen voi tarkistaa luottotietonsa kerran vuodessa ilmaiseksi. Useammin kysyttynä kysely maksaa. (HS, 25.10.1995, D1.)

Vuoden 1988 elokuussa, jolloin lamasta ei vielä tiedetty mitään, oli maksuhäiriöitä, joko yksityisesti todettuja kulutusluotoista aiheutuneita ja/tai viranomaisten vahvistamia maksuhäiriöitä, 216 600 henkilöllä eli joka kahdeksannella (12,7 %:lla) luottotietorekisteriin merkityistä n. 1,71 miljoonasta henkilöstä. Pulkkinen tekemän tutkimuksen mukaan maksuhäiriöt näyttävät melko usein kasautuvan samoille henkilöille, koska lähes kolmanneksella maksuhäiriöisistä oli vähintään kolme maksuhäiriömerkintää ja vain alle puolella yksi maksuhäiriö. Tutkimuksesta voitiin lukea, että maksuhäiriöön joutumisalttius laskee sitä mukaa, mitä enemmän luotonsaajalle karttuu ikää ja että miehillä on yli puolitoista kertainen alttius joutua maksuhäiriöön kuin naisilla. Sosioekonominen asema vaikutti maksuhäiriöalttisuuteen siten, että alemmista toimihenkilöistä 7,1 %:lla oli maksuhäiriöitä, kun vastaavasti työntekijöiden kohdalla osuus oli 19,2 %. Yrittäjistä jopa 30,3 %:lla oli maksuhäiriömerkintä. (Pulkkinen, 1988, 48-61.)

1990-luvun alussa havaittiin, että velkaongelmat olivat muuttamassa luonnettaan ja muutos johtui syntyneestä syvästä yhteiskunnallisesta lamasta ja työttömyyden kasvusta. Velkaongelmien kasvu havaittiin velkojen perinnän lisääntymisenä. Esim. maksamismääräykset kaksinkertaistuivat vuosina 1989-1991 ja ulosotonhaltijoiden vahvistamien lainhakujen määrä yli viisinkertaistui 1980-luvun lopulla. Samoin Suomen asiakastieto Oy:n luottotietorekisterin merkinnät lisääntyivät. Useimmiten perittävät luotot liittyivät kulutus- ja yritysluottoihin. (Niemi-Kiesiläinen, 1995, 38-39.)

Tilastokeskus on tehnyt keväällä 1993 tutkimuksen, jossa se haastatteli 5 354 kotitaloutta. Tutkimuksen mukaan noin 50.000 kotitaloutta katsoo, ettei pysty selviytymään veloistaan. Vuoden 1993 alussa velkaa oli 1,2 miljoonalla kotitaloudella, mikä on 55 prosenttia kaikista kotitalouksista. Vuonna 1992 lainojensa maksuaikoja pidensi noin 120 000 taloutta. 17 000 taloutta neuvotteli pankkiensa kanssa velkojensa korot alhaisemmalle tasolle, sillä tulojen väheneminen pakotti useat uusiin lainajärjestelyihin. (Taloustaito, 1994, 1, 52.)

Vesa Muttalaisen tutkimuksen (1996, 136, 6 - 7) mukaan velkaantuneiden kotitalouksien määrä on vähentynyt, mutta vastaavasti velkojaan järjestelleiden kotitalouksien määrä lisääntynyt 1990-luvun alkupuolella. Vuonna 1994 kotitalouksia oli yhteensä 2,24 miljoonaa, joista velkaantuneita 1,11 milj. ja velattomia 1,13 milj. Velkaantuneista 903 000 (40 %) kotitaloutta oli hoitanut velka-asiansa ilman, että maksusuunnitelmaa olisi tarvinnut muuttaa. Vastaavasti 206 000 (9 %) velallista-loutta oli joutunut järjestelemään velkojaan jollain tavalla.

Velkaa otetaan usein elämänvaiheessa, jossa perheen perustaminen, asunnon tai muiden isojen hankintojen tekeminen tulee ajankohtaiseksi. Tilastokeskuksen vuonna 1994 tekemässä tutkimuksessa voitiin todeta, että noin kolmella neljästä 25 - 34-vuotiaalla ja lähes yhtä monella 35 - 44- vuotiaalla taloudella on velkaa. Em. ikäryhmillä velkaa oli yli 170.000 mk. Samoin alle 25- vuotiailla velanotto on melko yleistä. Sitä vastoin 55 vuotta täyttäneiden talouksista vain joka kuudes on velkaantunut. (emt. 1996, 23.)

4. YKSITYISHENKILÖN VELKAJÄRJESTELY

4.1. Yleistä

Kotitalouksien velkaongelmat kasvoivat 1990-luvun vaihteessa niin suuriksi, että julkisen vallan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin helpottaakseen velkaongelmissa kamppailevia kotitalouksia. Näitä toimia olivat mm. kulutusluottoa koskevien säännösten uudistaminen, velkaneuvonnan kehittäminen ja tuomioistuimessa tapahtuvan velkajärjestelyä koskevan lain säätäminen.

Ylivoimainen velkataakka rajoittaa velallisen kykyä ja halua hoitaa velvoitteitaan ja toisaalta on ymmärretty, että velallisen tulonhankinta- ja maksumotivaation ylläpito on tärkeää sekä velkojien että yhteiskunnan kannalta. Mikäli kymmenet tuhannet ihmiset syrjäytyvät taloudellisista syistä, on sen aiheuttama taakka yhteiskunnallisesti merkittävä. Velallisen motivaation säilymiseksi on tärkeä, että hän pääsee irti veloistaan määrätyn ajan kuluessa. Lisäksi tuntuu yhteiskuntamoraalin kannalta väärältä, että pankkeja tuetaan massiivisella pankkituella, mutta yksityisten kansalaisten velka-ahdinkoon ei olisi esitetty mitään ratkaisuvaihtoehtoja.

Manner-Euroopassa yksityishenkilön velkajärjestelyssä kysymys on suhteellisen uudesta menettelystä, sillä useassa maassa velkajärjestelystä on säädetty lait 1990-luvun vaihteen molemmin puolin, esim. Tanskassa 1984, Ranskassa 1989, Norjassa 1992 ja Ruotsissa 1994. Englannissa modernisoitiin vanha, lähes merkityksensä menettänyt instituutio v. 1990. (Koulu ym. 1995, 3.)

Velkajärjestelylainsäädäntö on saanut vaikutteita ennen muuta Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssista, mutta myös oleellisia eroja löytyy. Suomessa velkajärjestelyohjelmassa on aina suoritettava usean vuoden mittainen maksuohjelma ennenkuin velallinen voi vapautua vanhoista veloistaan kun taas Yhdysvalloissa voi

vapautua veloistaan ilman maksuohjelmaa. Lisäksi tuomioistuimilla on oikeus tutkia melko tarkoin velkajärjestelyä hakevan henkilön velkaantumiseen johtaneet olosuhteet ja syyt sekä oikeus hylätä hakemus. Tätä käytäntöä ei toteuteta amerikkalaisessa oikeusinstituutiossa. (emt. 1995, 4)

Yksityishenkilön velkajärjestelylain mukaan velallisen tulee saada mahdollisuus selvittää ja korjata taloudellinen tilanteensa sekä selvittää näin toivottomalta tuntuvasta velkatilanteesta, jotta hän kykenisi realistisesti suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Yhteiskunnalliselta kannalta tavoitteena on ylivoimaisten haittojen minimointi. Paitsi moraalisiin perusteisiin, tämä oli puolustettavissa puhtaasti taloudellisista lähtökohdista sosiaalisen tuen tarpeen vähetessä ja verotulojen kasvaessa velallisen ansiotoiminnan myötä. (HE 1992, 183.)

Yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain tavoitteena on ollut velkaongelmien eri osapuolten etujen tasapainoinen turvaaminen niin, että velalliset saavat mahdollisuuden korjata taloudellisen tilanteensa, velkojille varmistetaan oikeudenmukainen osuus velallisen nykyisistä ja tulevista tuloista sekä yhteiskunnalle aiheutuvat epäkohdat ja sosiaaliset kustannukset saadaan mahdollisimman vähäisiksi (HE 1992, 183, 21.)

Velkajärjestelyn edellytyksenä on maksukyvyttömyys, jonka on aiheuttanut ulkoisissa olosuhteissa tapahtunut muutos, esim. työttömyys, sairaus, puolison kuolema tai muut painavat syyt. Toinen edellytys on, että velkojien kanssa ei olla päästy sopimukseen velkojen maksusta. Jos asiasta ei päästä yksimielisyyteen, käräjäoikeus voi vahvistaa velalliselle maksuohjelman, jonka avulla tavoite toteutuu. (Taloustaito, 1994, 1, 52-53.)

Velkajärjestely ei aina tule kysymykseen, vaikka velallinen täyttää taloudellista asemaa koskevat velkajärjestelyn edellytykset. Se voidaan evätä, jos velallinen on käyttäytynyt moitittavasti siten, että hänen kohdallaan täyttyy laissa ilmoitettu velkajärjestelyn este. (Kts. Koskelo-Lehtimäki, 1993, 42-60.) Jotta ylivelkaantunut voi saada apua, hänen on pystyttävä antamaan selvitys velkaantumisestaan. Velkaantumisen kronologista esitystä kutsutaan arkikielellä velkahistoriaksi tai velkaantumisen historiikiksi. Laissa velkahistoriasta käytetään nimitystä velkaantumisselvitys. (Stakesin raportteja, 1996, 188, 89, Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57.) Jos maksuohjelma, joka yleensä tehdään viideksi tai kymmeneksi vuodeksi, saadaan kunnialla läpi, on velallinen vapautunut

veloistaan ja näin saanut taloutensa tasapainoon. Yksityishenkilön velkajärjestelyn voi saada vain kerran elämässään. (Taloustaito, 1994, 1, 53.)

Velkajärjestelyä haetaan toimittamalla velkajärjestelyhakemus siihen tuomioistuimeen, mihin hakija kotipaikkakuntalain mukaan kuuluu. Talan (1994, 16-17) tutkimuksessa "Velkajärjestelyt tuomioistuimissa 1994" n. viidenneksessä tapauksista hakeminen johtui yritysvelkojen takauksista tai päättyneen oman yritystoiminnan veloista. Joka kymmenes velallinen haki velkajärjestelyä asuntovelkojen maksuongelmien, työttömyyden, yksityisveloista johtuvan takausvastuun tai muun takausperusteen takia. Neljällä prosentilla hakijoista oli syynä sairaus, työkyvyttömyys tai muut perhesyyt. Tutkimuksessa korostui takausvastuiden laaja esiintyminen velkajärjestelyjen hakemisen taustalla. Jos lasketaan yhteen sekä yritysveloille että yksityisveloille annettujen takausten osuus, takausten osuus velkajärjestelyn hakusivistä kohoaa yli kolmanneksen.

Talan ym. (1994, 54) tutkimuksessa ilmeni myös, että keskimääräinen velkamäärä velallisella (mediaani) oli 464 000 mk. Neljänneksellä hakijoista velkamäärä jäi alle 200 000 markan ja yli puolella ylitti 500 000 markkaa. Velkajärjestelyn hakuperuste suhteessa yhteisvelkamäärään oli korkein yritystoiminnassa, jossa velkamäärä kohosi 789 000 markkaan 37 %:lla hakijoista. Neljännes hakijoista sai velkansa kokonaan anteeksi, sillä heidän tuloistaan ei jäänyt mitään velkojen maksuun eikä heillä ollut mitään rahaksi muutettavaa omaisuutta. Kun verrataan velkoja, omaisuutta ja tuloja ja näihin kohdistuvaa maksuvaraa, voidaan todeta, että pelkän velan pääoman maksamiseen kuluisi hakijoilta maksuvaran mukaisella tahdilla keskimäärin 60 vuotta (HS, 21.12.1994, B 11.)

Oikeus velkajärjestelyn saamiseen edellyttää omaisuuden realisoimista siten, että muu kuin hänen perusturvaansa kuuluva varallisuus on muutettava rahaksi ja käytettävä velkojen maksuun tietyin poikkeuksin (Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57.) Talan (1994, 55) tutkimuksessa runsaalla puolella oli rahaksi muutettavaa varallisuutta, joka keskimäärin henkilöllä oli 115 000 mk. 45 prosentilla ei varallisuutta ollut lainkaan. Velallisten tulojen keskimäärä oli 4.600 markkaa kuukaudessa, jotka koostuivat ansiotuloista, työttömyyskorvauksista ja eläketuloista. Maksuvara, joka vahvistetaan käräjäoikeuden päätöksellä oli keskimäärin 530 markkaa kuukaudessa.

Yksityishenkilön velkajärjestelyä voi käräjäoikeudelta hakea sekä päävelallinen että maksumieheksi joutunut takaaja, vaikka julkisessa keskustelussa usein on annettu

ymmärtää, että päävelallinen pääsee irti veloistaan, kun vastaavasti takaaja joutuu vastuuseen takauksestaan. Pauline Koskelon (AVE, Ajatusten valtatie, 1995, 1, 15 - 17) mukaan ilman velkajärjestelylakia takaajat olisivat olleet todella ahdingossa. Taatut velat olisi peritty automaattisesti takaajilta, mikäli päävelallinen olisi ollut maksukyvytön. Tilanne tuhansien takaajien osalta olisi ollut toivoton.

Eduskunnan valiokunnalle laaditusta muistiosta ja myös valiokunnan mietinnöstä ilmenee, että takaajan asema on ollut korostuneesti esillä. Takaajien asemaa lakiehdotuksessa ei ole sivuutettu, mutta toisaalta takausta vakuusmuotona ei haluttu myöskään romuuttaa. Jos takaajat olisi vapautettu pätevästi syntyneistä takaussitoumuksistaan maksukyvyttömään riippumatta, olisi saman tien unohdettu takaus vakuutusmuotona. Kukaan ei suostuisi myöntämään lainaa takausta vastaan, jollei saatavaa voisi periä takaajalta, jos päävelallinen todetaan maksukyvyttömäksi. Takauksen tulee tulevaisuudessakin kelvata vakuudeksi, jottei luotonsaanti tule riippuvaiseksi pelkästään reaalivakuuksista.

Lehtikirjoittelun perusteella on ilmennyt, että monet ovat olleet seuraavan neljän mielipiteen kannalla: On väärin, että ylivelkaantuneelle ihmiselle ei ole mitään ulospääsyä ongelmistaan. On väärin, että takaaja joutuu maksamaan velkaa, jota ei ole päässyt nauttimaan. On väärin, että valtio joutuu osallistumaan luottotappioihin pankkituen kautta ja on väärin, että velkoja ei saa maksua saatavastaan. Eräs kommentti yleisönosastossa päättyy toteamukseen: " Olisi parempi, jos jokainen maksaisi itse omat velkansa ". Koskelo (emj., 1995, 17) yhtyy edellä olevaan mielipiteeseen, mutta toteaa, että se hallitus, joka ensimmäisenä maailmassa pääsee kumoamaan insolvenssilainsäädännön tarpeettomana, ryhtyy toimiin riemumielin, mutta silloin maailma lienee muutenkin valmis.

4.2. Velkajärjestelyn toteutuminen

Velkajärjestelyn voimaantulosta on kulunut helmikuuhun 1997 mennessä täydet neljä vuotta. Velkajärjestelylain toteutuminen ei onnistunut ilman synnytystuskia, sillä istuva presidentti Mauno Koivisto oli lakiehdotusta vastaan. Silloisen oikeusministeri Hannele Pokan aktiivinen ja ponnekas taistelu sai kuitenkin presidentin allekirjoittamaan lain, joka on käytännössä todettu ainoaksi ratkaisuksi laman vaikutusten helpottajana sekä oikeudenmukaisten pelisääntöjen tekijänä. (Viilo Juhani, luento 30.10.1996, Helsinki.)

Kotitalouksissa velkaongelmat kärjistyivät velkajärjestelylain voimaantulon aikoihin eli vuosina 1992-1993, jonka jälkeen velkakriisi on vähitellen alkanut helpottaa. Vuonna 1995 kotitalouksien järjestämättömien luottojen ja luottotappioiden määrät ovat vähentyneet edellisvuodesta. Samoin vähenemistä osoittaa tuomioistuimiin saapuneiden velkajärjestelyhakemusten määrä, joka vuonna 1996 oli 13 % vähemmän kuin edellisvuonna. (Lakimiesuutiset, 1997, 1, 34-35.)

Helmikuusta 1993 vuoden 1995 loppuun mennessä tuomioistuimiin jätettiin yhteensä 37 400 uutta velkajärjestelyhakemusta. Tänä aikana aloituspäätöksiä tehtiin 28 700 asiassa ja tuomioistuimet vahvistivat kaikkiaan 21 800 maksuohjelmaa. Näiden lisäksi tuomioistuimet vahvistivat vuosina 1993-1995 muutoksen 2 800 maksuohjelmaan. (Velkakierre, 1996, huhtikuu, 20 - 21). Vuoden 1996 loppuun mennessä 33 000 henkilöä oli saanut velkajärjestelyn (Lakimiesuutiset, 1997, 1, 35.) Mikäli työttömyysluvut eivät kohennu ja pitkäaikaistyöttömien määrä pysyy ennallaan, perustellusti voi arvioida, että nykytahtia edetään ainakin 50 000 velkajärjestelyhakemukseen asti. (Velkakierre, 1996, huhtikuu, 21, 29.)

Laman seurauksena seitsemän prosenttia kotitalouksista eli noin 160.000 taloutta on joutunut antamansa takauksen perusteella maksuvelvolliseksi. Velkoja oli maksettu keskimäärin 86.000 mk. 14 % kotitalouksista on edelleen lainojen takaajina. (Suomen pankkiyhdistys, 1996, 28-29.) Osa takaajista on joutunut huomattaviin taloudellisiin vaikeuksiin ja moni on joutunut hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä. Takauksen takia velkajärjestelyä hakeneiden määrän arvioidaan olevan noin 10.000 kotitaloutta (Konkurssitiedote, 1996, 2 , 17.)

Lain voimaantulon jälkeen ongelmana on koettu lain tulkinnanvaraisuus, sillä alioikeuksissa velkajärjestelylakia on tulkittu eri tavoin. Tietyillä paikkakunnilla ei ole hylätty yhtään hakemusta, kun vastaavasti toisilla, esim. Tampereella jopa 30 prosenttia. Myös hovioikeuksien ratkaisut ovat vaihdelleet. Tampereen käräjäoikeuden oikeusneuvosmies Petteri Palomäen (HS, 09.02.1994, A11) mukaan erilaiset tuomiot ovat johtuneet osaksi siitä, miten tuomarit suhtautuvat lakiin. Vasta sen jälkeen kun on saatu ensimmäiset KHO:n ja hovioikeuden malliratkaisut, tulkinnat muuttuvat yhtenäisemmiksi.

Esimerkiksi Tampereella yleisin hylkäämisperuste on ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantulon jälkeen ollut edellytysten puute selviytyä veloista. Yhtä usein kyse on ollut kevytmielisestä velkaantumisesta. Tampereen hakijoilla oli em. aikana velkoja yhteensä 65 miljoonaa, joista seitsemälle prosentille on määrätty

maksuaikataulu, eli 4,5 miljoonaa saadaan maksuohjelman kautta takaisin. 46 % hakijoista sai nollaratkaisun. Palomäki toteaaakin, että tämä on velkojen anteeksiantolaki. (HS, 09.02.1994, A11.)

Velkojen järjestelyjen tarve ei ole vielä vuosiin ohi, vaikka hakemusten määrä tuomioistuimiin on vähentynyt. Velkaongelmien kehitystä kuvaa mm. se, että kotitalouksien järjestämättömien luottojen määrä pankkikonserneilla oli vuoden 1995 syyskuussa 8,3 miljardia markkaa ja kasvoi yli miljardin edellisvuodesta. Velallisten toimeentulon edellytykset eivät myöskään työttömyyslukujen valossa ole merkittävästi kohentuneet, sillä pitkäaikaistyöttömien määrä on pysynyt ennallaan. (Velkakierre, 1996, huhtikuu, 29.)

Vaikka velkajärjestelylaki on pääsääntöisesti todettu yhteiskuntamoraalin kannalta oikeutetuksi velallisia ja takaajia kohtaan ja se on teknisesti onnistunut, Kotkan käräjäoikeuden käräjätuomari Mikael Lindströmin (Ohoi, 1995, 2, 32-33) mukaan velkajärjestelylakia olisi pitänyt rajata suppeammaksi. Lain sisäajossa on annettu asiantuntijoille merkittävä rooli ja aikaisemman käytännön puuttuminen on tätä vahvistanut. Tuomarien subjektiiviset tulkinnat ovat aikaansaaneet mm. sen, että hylkäämisprosenttien erot alioikeuksissa ovat suhteettoman suuret. Sovintomahdollisuuksia olisi pitänyt laissa ja sen soveltamisessa painottaa paljon enemmän. Tämä oli ilmoitettu hallituksen esityksen kolmannessa lauseessa ensisijaiseksi ratkaisukeinoksi. Tästä huolimatta sovinnot ovat olleet suhteessa velkajärjestelyhakemuksiin vähäisiä ja ne on tehty vain muodon vuoksi. Syynä voi olla se, että velkojilta on puuttunut riittävän hyvä houkutin sovintovaihtoehdon suosimiseksi.

Valtion kokonaiskustannukset, jotka ovat kohdistuneet velkajärjestelylakien toteuttamiseen, olivat vuonna 1995 noin 110-120 miljoonaa markkaa välittömien kustannusten ollessa 76 miljoonaa markkaa. Yhden velkajärjestelyhakemuksen käsittely oikeuden päätöksentekoprosessissa kesti 208 päivää ja siitä aiheutui kuluja valtiolle noin 6 000 markkaa. (Lakimiesuutiset, 1996, 6, 27.)

Kun velkajärjestelylaki astui voimaan talvella 1993 Vantaalla työnsä aloittavilla velkaneuvojilla oli valmiina pitkät asiakasjonot, sillä oikeusaputoimistot olivat kirjanneet ajanvarauslistat vuodeksi eteenpäin. Vuonna 1994 jono oli lyhentynyt puoleen vuoteen ja v. 1995 kolmeen kuukauteen. Haastatteluhetkellä syksyllä 1996 vastaanottoajan sai jo parin viikon varoitujalla. (Haastattelu, Vantaan velkaneuvonnan esimies Risto Salminen 07.10.1996.)

4.3. Velkajärjestelylakia koskevat muutokset

Velkajärjestelylakia ehdotettiin muutettavaksi melko pian lain voimaantulon jälkeen, sillä laissa ilmeni heikkouksia ja epäoikeudenmukaisuutta. Velkojien asemaa haluttiin parantaa, sillä velkojien vaatimusten tyydyttämisessä maksusuorituksia tuli saada enemmän. Nollasopimusten määrä yllätti lainlaatijat ja velkojat. Valtion menoja haluttiin myös radikaalisti velkajärjestelyn osalta supistaa, sillä velkajärjestelyihin kuuluva osuus on todettu suhteettoman suureksi. Lisäksi on haluttu helpottaa takaajien asemaa, jotka ovat joutuneet velkajärjestelyn takia ahdinkoon. Kun päävelallinen on tullut maksukyvyttömäksi, maksuvastuu on kaatunut takaajien niskaan.

Vuoden 1993 alussa säädetyt insolvenssilait muuttivat radikaalisti takaajan asemaa suhteessa velalliseen, sillä laman seurauksena yhä useampi takaaja on joutunut velkojen maksumiehiksi. Suomen lakimiesliitto esitti v. 1993, että oikeusministeriö ryhtyisi valmistelemaan takausta koskevaa lainsäädäntöä, jossa takaajan asemaa voitaisiin parantaa. Tehtäväksi annettiin mm. selvittää, miten takaajan asema velkajärjestelyssä tulisi säännellä sekä laatia yksityishenkilön velkajärjestelystä annettuun lakiin nimenomaiset säännökset velkajärjestelyn vaikutuksesta takaajaan. (Lakimiesuutiset, 1994, 1, 9.)

Ensimmäinen takaajaa koskeva lainmuutos astui voimaan 1.9.1994. Takaajan asemaa parannettiin luotonantajan tiedonantovelvollisuutta koskevilla säännöksillä, jotka ovat luonnollisten henkilöiden hyväksi pakottavia. Luotonantajan tulee ennen takauksen antamista selvittää takaajalle sitoumuksen sisältö ja merkitys. Samoin luotonantajan on pidettävä takaaja ajan tasalla vastuun kokonaismäärän kehityksestä. Takaajilla on myös oikeus saada tietoja päävelallisen maksukyvyistä. (Takaustoimikunnan mietintö, 1996, 3, 5 - 7, 35 ja Tilisanomat, 1995, 3, 52.) Rahoitustarkastusviraston mukaan ainakin seuraavat seikat tulee selvittää vakuudenantajalle: omavelkaista takausta voidaan hakea suoraan takaajalta heti sen eräännyttyä, vakuudenantajalla on takautumisoikeus päävelallista kohtaan, miten useamman vakuudenantajan keskinäinen vastuu jakautuu sekä mitä tarkoitetaan yleisvakuudella ja mitä se kattaa (Rahoitustarkastus, 1.1.1995, moniste velkaneuvonnan kansiossa.)

Ennen lainmuutoksen voimaantuloa takaajien kannalta suuri epäkohta on ollut lainaa koskevan informaation puute ja velallisen mahdollisesti heikentynyt asema. Pankkien ei ole ollut pakko antaa riittävää tietoa takaajille sitoumuksen

merkityksestä eikä velallisen maksukyvyistä. Lähtökohtana on aikaisemmin ollut, että vakuudenantaja on itse perehtynyt antamansa sitoumuksen merkitykseen ja laajuuteen.

Vaikka lakimuutoksella helpotettiin takaajan asemaa, takaussitoumus on periaatteessa ehdottoman sitova sopimus. Takaaja ei voi vedota esim. päävelallisen epärehellisyteen vapautuakseen veloista, joten takaaja ei voi tulla "katumapäälle". Ainoita pätemättömyysperusteita ovat pakottaminen, petollinen viettely, toisen pulan ja ymmärtämättömyyden hyväksikäyttö sekä erehdys ja nämäkin on näytettävä oikeudessa toteen. (emj. 1995, 3, 52 - 54.)

Oikeusministeriön työryhmä on ehdottanut velkajärjestelyn saamisen tiukentamista, jossa huomiota on kiinnitetty velkajärjestelyn edellytysten tiukentamiseen ja maksuohjelman luonteen muuttumiseen. Kaikista vahvistetuista maksuohjelmista yli 30 % on ollut ns. nollasopimuksia, joissa velalliselle ei ole kertynyt maksuvaraa lainkaan. Kuitenkin vain osassa velallisista maksukyvyyn ei oleteta paranevan. Ehdotuksen mukaan velkajärjestelyä ei jatkossa voitaisi myöntää työikäiselle ja -kykyiselle, joka ei väliaikaisen syyn vuoksi maksaisi velkojaan lainkaan tai maksaisi niitä vain vähän, sillä velkajärjestelyn yksi tarkoitus on ollut turvata velkojille suorituksia. Kritiikkiä ovat esittäneet myös velallisten yksityistakaajat. (Velkaposti, 1996, 2, 3-4.)

Mahdollisuus maksuvelvollisuuden poistamiseen on lisännyt passivoitumista ja erilaisia järjestelyjä maksuvaran minimoimiseksi. Esim. työttömällä, jolle on vahvistettu maksuohjelma viideksi vuodeksi, ei ole motivaatiota ja interssiä etsiä työpaikkaa, sillä kaikki ylimääräinen tulo on osoitettava velkojille. Työryhmä on esittänyt, että velallisia pyritään kannustamaan maksukyvyyn parantamiseen siten, että 25 % parantuneesta maksukyvyistä jäisi velallisen käyttöön ja 75 % menisi velkojille. (Emj. 1996, 4.) Tämä esitys on saanut eniten kannatusta muutosesityksessä. Laskenta tapahtuu kalenterivuositain ja 75 %:n osuus tilitetään velkojille. (Juhani Viilo, luento 30.10.1996.)

Velkajärjestelylain muuttamiseksi ehdotetaan, että maksuohjelman kestoa pidennettäisiin yksityisvelkojen hyväksi. Maksuohjelman kesto on yleensä viisi vuotta, jonka jälkeen sitä voitaisiin jatkaa velkoja-asemassa olevan yksityishenkilön hyväksi kahdella vuodella. Takaajan lisäksi kysymykseen voisivat tulla vierasvelkavakuuden asettaja, kanssavelallinen, rahalainaa antanut yksityishenkilö, vuokranantaja jne. Maksuajan pidentämisen taloudellinen merkitys tulee olemaan vähäinen velallisen heikon maksukyvyyn vuoksi. Voidaan sanoa, että maksuohjelman

pidennys takaajan hyväksi on enemmän symbolinen kuin taloudellinen. (Lakimies, 1996, 8, 1229 - 1230.) Useat velalliset ovat sopineet maksavansa takaajalleen enemmän kuin maksuohjelmassa on määrätty. Velallinen voisi myös maksuohjelman päätyttyä suorittaa velkojaan vapaaehtoisesti. On arvioitu, että suorituksia kertyy lähinnä takaajille. (Lakimiesuutiset, 1996, 6, 27.)

Velkajärjestelylaista valtiolle aiheutuvista kustannuksista suurin osa koostuu selvittäjän kustannuksista. Työryhmä esittää, että velallinen olisi jatkossa velvollinen maksamaan nämä kustannukset kokonaan tai osittain. Mikäli muutosesitys hyväksytään, velallisten arvioidaan maksavan kuluja vuonna 1997 noin 20 miljoonaa markkaa.

Tasavallan presidentti on tammikuun 24. päivänä 1997 allekirjoittanut lain yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta siten, että edellä mainitut muutokset astuvat voimaan 1.2.1997 lukien. (Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä ... 24.1.1997/ 63)

5. TAKAUS TAKAAJAN NÄKÖKULMASTA

5.1. Takaus vakuutena

Luotto myönnetään velalliselle lähes poikkeuksetta aina sillä edellytyksellä, että luotonantaja saa antamansa luoton takaisin. Kun on kyseessä liikemäisesti luottoa myöntävät tahot, on tärkeä varmistaa, että velka tulee maksetuksi. Tästä johtuen luotto myönnetään usein vain tiettyä vakuutta vasten. Käytännössä luotonantajalla ja velkojalla ei yleensä ja ainakaan suuremmissa luotoissa riitä usko velallisen kykyyn hoitaa velkaansa, vaan häneltä vaaditaan velan maksun turvaksi vakuus. Vakuuden tarkoituksena on siten turvata velkojan saatava, jos velallinen ei täytä sitoumustaan eli ts. ei maksa velkaansa.

Vakuuksia koskeva lainsäädäntö on yleisesti ottaen sekä vanhaa että vajavaista. Kauppakaaren 10 luku pantista ja takauksesta on edelleen pääosin samansisältöinen kuin tullessaan voimaan vuonna 1734. Takausasetus on puolestaan vuodelta 1873. Ensimmäinen lakimuutos takaajan aseman parantamiseksi astui voimaan 1.9.1994 ja yksityishenkilön velkajärjestelyyn liittyvä takaajan aseman parantaminen 1.2.1997 alkaen (kts. luku 4.3.).

Vakuudet voivat olla henkilövakuuksia eli takauksia tai esine- eli reaalivakuuksia. Esinevakuudeksi luotonantaja hyväksyy esim. irtaimen omaisuuden, jolloin puhutaan käteispannista. Kiinnityksessä vastaavasti on kysymyksessä kiinteä omaisuus. Kiinteistön hallintaa ei kuitenkaan luovuteta velkojalle, vaan kiinteistö pantataan vahvistamalla kiinteisyydelle kiinnitys. (Stauffer, 1993, 61.) Jos velallinen ei maksa velkaansa, velkoja voi vaatia, että saatava suoritetaan realisoimalla eli muuttamalla rahaksi vakuusoikeutensa kohteena oleva esine tai kiinnitys. Henkilövakuuteen vastaavasti kuuluu, että vakuuden antaja joutuu henkilökohtaiseen velkavastuuseen vieraasta velasta tai velvoitteesta. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että velan maksamiseksi voidaan ulosmitata koko hänen varallisuutensa ja omaisuutensa.

Ennen takaajan asemaa koskevan lain voimaantuloa 1.9.1994 takaajien kannalta suuri epäkohta on ollut se, että pankeilla ei ole ollut velvollisuutta informoida lainan myöntämiseen liittyviä seikkoja esim. velallisen asemasta ja taloudellisesta tilanteesta. Pankkien ei ole ollut myöskään pakko antaa riittävässä määrin tietoa takaussitoumuksen merkityksestä tai velallisen maksukyvyistä. Takaajat eivät ole aina tiedäneet, että maksu voidaan vaatia heiltä heti velan eräännyttyä. (Taloustaito, 1994, 1, 54 - 55.) Lisäksi osa takaajista on kuvitellut takaushetkellä todistavansa velallisen allekirjoituksen oikeaksi, ei suinkaan sitoutumaan velkapääoman takajaksi.

Vaikka pankit ovat säälimättä hakeneet takaajilta takausvastuita ja vaatineet heiltä kohtuuttomia summia ulosmitaten asuntoja, omaisuutta ja palkkatuloja, monet takaajat ovat tehneet "myyräntyötä" pankkien ja muiden velkojien harhauttamiseksi. Tietäen joutuvansa tulevaisuudessa velan maksumiehiksi he ovat mm. lahjoittaneet omaisuuttaan sukulaiselle tai omalle uudelle yhtiölle tai suosineet toista velkojaa. Ts. takaajat ovat järjestelleet taloudellisia olojaan velkojiensa edun heikentämiseksi.

Koska tutkimustyöni käsittelee omavelkaisen takaajan asemaa yksityishenkilön velkajärjestelyssä, jatkossa määrittelen vain henkilövakuuksia eli takauksia. Esine- ja reaalivakuuksien määrittelyn rajaan työni ulkopuolelle. Takauksesta on vuosien aikana ilmestynyt kymmeniä teoksia ja mikäli lukija haluaa tutustua omavelkaisen takauksen ja yksityishenkilön velkajärjestelyä koskeviin suhteisiin, suosittelen lukemaan lakimiesliiton kustantaman Annolan ym. vuonna 1995 julkaiseman kirjan "omavelkaisesta takauksesta". Itse erittelen seuraavassa lyhyesti tärkeimpiä omavelkaiseen takajaan liittyviä komponentteja.

5.2. Laillinen tai omavelkainen takaus

Takauksella tarkoitetaan sopimusta, jonka mukaan henkilö (takaaja) sitoutuu toiselle henkilölle (velkoja) vastaamaan siitä, että kolmas henkilö täyttää velkojan kanssa tekemänsä sopimuksen. Takauksessa voidaan siten puhua eräänlaisesta kolmi-kantasuhteesta, jossa kysymyksessä on pääsopimus ja johon takaus liittyy vakuutena. Takaus on siten takaajan ja velkojan välinen, joskin yksipuolisesti takaajaa velvoittava sitoumus. Edellisestä seuraa mm., ettei takaaja voi velkojaa kohtaan pätevästi vedota päävelalliselta saamiinsa tietoihin tai lupauksiin. Hän ei voi väittää, että päävelallinen on antanut hänelle vääriä tietoja maksukyvyystään tai velan muista vakuuksista. (Marjo Lahelma, Oikeusministeriö, velkaneuvoja-koulutus, moniste velkaneuvontakansiossa.)

Vaikka takaussitoumus voidaan sopia sekä suullisesti että kirjallisesti, käytännössä takaukset ovat poikkeuksetta kirjallisia. Kirjallisella, todistajien varmentamalla asiakirjalla varmistetaan siitä, että takaussitoumus voidaan tarvittaessa todistaa oikeaksi. Takaus ei kuitenkaan edellytä määrämutoa ollakseen pätevä. Toisaalta takaus voi olla pätemätön samoin perustein kuin muutkin oikeustoimet. Pätemättömyysperusteista voidaan mainita esim. pakottaminen ja petollinen viettely (Annola ym. 1995, 14 -15.)

Takauksia on kahta lajia ja ne eroavat toisistaan sen suhteen, milloin ja millä edellytyksillä velkoja voi vaatia velan suorittamista takaajalta. Takauksia voivat olla yksinkertainen eli laillinen takaus sekä omavelkainen takaus. Mikäli takaussitoumuksessa ei ole erikseen mainittu, onko takaus omavelkainen, kysymyksessä on laillinen takaus. Tällöin velkoja voi vaatia suorituksen takaajalta vasta sen jälkeen kun päävelallinen on todettu maksukyvyttömäksi. Maksukyvyttömyys on todettu, kun 1) velkaa on yritetty ulosmitata päävelalliselta, 2) päävelallinen on konkurssissa tai 3) päävelallinen on tietymättömissä, eikä hänellä ole Suomessa omaisuutta, joka voitaisiin käyttää velan maksuun. (Taloustaito, 1993, 5, 22.) Yksinkertainen takaus on rahalaitoksissa jäänyt pois käytännöstä kokonaan. Takaussitoumuksissa käytetään säännönmukaisesti toista takauslajia: omavelkaista takausta.

Jos takaus on omavelkainen, velkoja saa vaatia maksun takaajalta heti, kun velka on eräänntynyt. Käytännössä velkaa vaaditaan ensin päävelalliselta, mutta lain mukaan näin ei ole pakko tehdä. Jotta omavelkainen takaus on pätevä, tulee se ilmetä selvästi takausasiakirjoista. Takaussitoumuksessa täytyy lukea esim. " sitoutuu

omavelkaiseen takaukseen " tai " takuuseen kuten omasta velasta ". Jos näin ei ole, takaus katsotaan lailliseksi takaukseksi. (emj. 1994, 22.)

Molemmat edellä mainitut takaukset on voitu antaa ns. yleisvakuutena, ja joka on sitten yllättänyt monet takaajat. Yleisvakuus tarkoittaa, että takaaja vastaa velkojalle kaikista päävelallisen nykyisistä ja tulevista veloista ja sitoumuksista. Jos esim. velallinen on ottanut yleisvakuuden allekirjottamisen jälkeen uutta lainaa, on takaaja ollut vastuussa myös tästä velasta. 1.9.1994 voimaan tullessa kauppakaaren 10 luvun 14 §:ssä säädetään, että annettaessa yleisvakuus on sitoumukseen otettava vastuun rahamääräinen yläraja ja sitoumuksen voimassaoloaika. Jos kyseessä on luonnollinen henkilö, on sitoumus mitätön, mikäli rajoja ei ole asetettu (Rahoitustarkastusvirasto, kirje 1.1.1995.) Em. johtuen yleisvakuuksien käyttö on vähentynyt, sillä niiden sitovuudessa voi tulla epäselvyyksiä.

Omavelkaisessa ja laillisessa takauksessa velallisella voi olla useita takaajia. Jos takauksesta ei ole sovittu pääluvun mukaan, takaajien vastuu on yhteisvastuullista. Tämä tarkoittaa sitä, että velka voidaan vaatia kokonaan keneltä tahansa takaajista. Jos esim. kolmesta takaajasta kaksi on todettu maksukyvyttömäksi, joutuu yksi maksukykyinen maksamaan koko velan, mikäli päävelallinen ei siihen kykene. Velan maksanut takaaja voi myöhemmin vaatia muilta takaajilta hänelle kuuluvaa osaa maksetusta velasta, joka ylittää hänen oman vastuun määränsä. Samoin sitä voi periä myös päävelalliselta. Takaajan täytyy vain muistaa, ettei hänen oikeutensa vaatia suoritusta päävelalliselta ja muilta takaajilta pääse vanhentumaan. (Taloustaito, 1993, 5, 22 - 23.)

5.3. Takausvastuun aktualisoitumisen historiallista vertailua

Takauksen merkitys on korostunut erikoisesti 1990-luvulla, kun pankit ovat alkaneet vaatia maksamattomia lainoja ja lainan korkoja takaajilta. Takausriitoja tuomioistuimissa on ollut läpi historian, mutta takausriitojen piikkejä kuluvalla vuosikymmenellä kaksi.

1930-luvun alussa takausriitoja alioikeuksissa oli miljoonaa asukasta kohti n. 250 kpl ja nämä johtuivat luonnollisesti 30-luvun lamasta. Takausriidat aina 1990-luvun alkuun mennessä ovat olleet vähäisiä eivätkä ole osoittaneet kasvun merkkejä, mutta 1980-luvun puolenvälin jälkeen ne ovat lisääntyneet voimakkaasti. Vuonna 1992 takausriitoja oli miljoonaa asukasta kohti vajaa 700 kpl eli melkein

kolminkertainen määrä suhteessa 1930-luvun takausriitoihin. (Sosiologia, 1996, 3, 194.)

Verrattaessa 30-luvun ja 90-luvun lamaa toisiinsa, voidaan löytää monia samanlaisia tekijöitä. Molemmat lamat ovat alkaneet viennin tyrehtymisellä ja sitä edeltäneestä rakennusmarkkinoiden ja rahoitusmarkkinoiden ylikuumenemisesta johtuen BKT:n laskuun ja työttömyyteen sekä ulkomaiseen velkaantumiseen. Yhteistä olivat myös yritysten tekemät konkurssit, jotka ajoivat niitä rahoittavat pankit vaikeuksiin. Pankit saivat luottotappioita myös varmoiksi arvioimistaan sijoituskohteista. Lisäksi pankkien pienet alkupääomat, liian suuret kustannukset, pankkivalvonnan löysyys ja kansainvälisen rahoituskriisin alkaminen v. -31 voidaan mainita muina 1930-luvun pankkikriisin syinä. (Hjelppe ym. 1993, 5 - 18.)

Lamasta toipuminen 1930-luvulla oli monilla aloilla hidasta, sillä työttömyystilanne parani hieman vasta 1934 ja jäi useaksi vuodeksi korkealle tasolle. Suomen kansantalouden selviäminen lamasta ja huippuvelkaantumisesta johtui pääosin reaalityalouden toipumisesta ja kauppataseen kääntymisestä ylijäämäiseksi. (emt., 1993, 20.)

Ylivelkaantuminen ja takausvastuiden järjestelyt eivät 1930-luvulla olleet vielä sitä luokkaa, että valtiovalta olisi joutunut puuttumaan kansalaisten maksuhäiriöihin säättämällä uusia lakeja, vaan uudet insolvenssilait astuivat voimaan vasta kuusikymmentä vuotta myöhemmin. Tähän ei ollut vielä 30-luvun laman aikana tarvetta, mutta nyt, kun työttömyysluvut ovat pysyneet vuosia korkeina ja talouden kehitys ei ole näyttänyt elpymisen merkkejä, muita vaihtoehtoja eduskunnalla ei ollut kuin vahvistaa insolvenssilait.

Kuten aikaisemmin on todettu, 1990-luvun yhteiskunta hyötyy uusista laeista, sillä velallisen tulonhankinta- ja maksumotivaation ylläpito on yhteiskunnan kannalta tärkeä. Jos suuri joukko kansalaisia syrjäytyy, on se taakka koko valtiovalle, tai ainakin voimavara, joka jää käyttämättä tai joka palvelisi ns. harmaata taloutta. Takausta koskevan lainsäädännön uudistamisessa on lisäksi pyritty ennaltaehkäisemään sosiaalisia ongelmia, joita pankkien avokätiseksi arvioitu antolainaus on aiheuttanut.

5.4. Takaajan selviytymisvaihtoehdot takausvastuusta

Velkojalla on oikeus käydä takaajan kimppuun, vaikka päävelallisen osalta velkajärjestelyn aloituspäätös on tehty tai maksuohjelma hakijalle vahvistettu. Omavelkainen takaus on käytännössä ainoa käytetty takausmuoto ja siinä takaajan vastuu on armoton. Allekirjoittaessaan takauksen takaaja on ottanut täyden vastuun vieraasta velasta, vaikka takausta annettaessa ei ole ollut aihetta olettaa, ettei velallinen kykenisi maksamaan velkaansa. 1980-luvulla takaukseen on usein menty " kevytmielisesti " ja takaajat ovat yleensä olleet lähisukulaisia, tuttavvia tai työkavereita, joille velan periminen on tullut lähes täytenä yllätyksenä.

Takaajalla on maksamisen lisäksi myös muita vaihtoehtoja voidakseen suorittaa omavelkaisesta takauksestaan. Niitä ovat takausvastuun järjestely, takaajan velkajärjestely sekä takaajan ja velallisen samanaikainen velkajärjestely. Takaajan takautumisoikeudella eli regressioikeudella tarkoitetaan takaajan oikeutta periä maksamansa määrä takaisin velalliselta (huom. velkajärjestelylaki). Takaus voi myös vanhentua, jolloin takaajan velvollisuus velan maksamiseen raukeaa. Seuraavassa selvitän yksityiskohtaisemmin edellä mainittuja vaihtoehtoja.

5.4.1. Takausvastuun järjestely

Takausvastuun järjestelyn tarkoituksena on antaa yksityiselle takaajalle mahdollisuus välttää asuntonsa ja mahdollisesti muun perusturvaan kuuluvan omaisuuden ulosmittaukselta. Tällöin keinona on maksuajan pidentäminen. Takausvastuun järjestely edellyttää velkajärjestelylain 72 §:n 1 momentin mukaisia seuraavia seikkoja: 1) yksityishenkilö on antanut takaussitoumuksen muuten kuin liiketoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa, 2) hän on tullut sen perusteella maksuvelvolliseksi, 3) hän ei kykene maksamaan velkaa viivytyksettä ilman, että hänen olisi muutettava rahaksi kohtuullista tarvetta vastaava omistusasunto tai muuta perusturvaansa kuuluvaa omaisuutta, 4) hänelle voidaan vahvistaa takausvelkaa koskeva maksuohjelma, jonka mukaan velka tulee kokonaisuudessaan suoritetuksi, 5) maksuohjelma ei vaaranna takaajan muiden sitoumusten täyttämistä ja 6) takaaja ei tarvitse varsinaista velkajärjestelyä. (Annola ym. , 1995, 218 - 220.)

Takausvastuun järjestely käytännössä tarkoittaa sitä, että takaajan tulee suorittaa sekä omista että takausveloista kohtuullisessa ajassa. Takaajan eduksi voidaan

takausvastuun järjestelyssä lukea se, että hän ei ole järjestelyn alkamisen jälkeistä ajalta velvollinen maksamaan muuta kuin korkolain 3 §:n 2 momentissa säädettyä korkoa. Takausvastuun järjestelyn aloittamisesta päättää kärjäoikeus. (emt. 1995, 219.)

5.4.2. Takaajan oikeus yksityishenkilön velkajärjestelyyn

Jos takaajana on yksityishenkilö, voi hän anoa velkojensa järjestelyä velkajärjestelylain mukaisesti. Sääntönä on, ettei hän ole antanut takausta elinkeinon- tai ammatinharjoittajana. Kun takaaja pyytää velkojensa järjestelyä, häneen sovelletaan velkajärjestelylakia sellaisenaan. Velkajärjestelyn hakemisen ja aloittamisen sekä maksuohjelman oikeusvaikutukset ovat velkajärjestelylain mukaiset, sillä takausvelka on yksi velka muiden järjesteltävien velkojen joukossa. (emt. 1995, 217-218.)

Takaajan on myös mahdollista hakea velkajärjestelyä yhdessä päävelallisen kanssa. Maksuohjelma vahvistetaan takaajan osalta sille osalle velkaa, jolle ei kerry suoritusta päävelalliselle vahvistetun maksuohjelman perusteella. Velkajärjestelylain 24 §:n 2 momentin mukaan velka jaetaan takaajan ja velallisen taloudellisen aseman mukaisessa suhteessa. Jos päävelallisen maksuohjelma raukeaa, takaajan maksuohjelmaan sisällytetään koko takausvelan maksaminen (L yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57, HE 183/92.)

Talan (1994, 16) tutkimuksen mukaan (N200) kaikkiaan 55 prosenttia velallisista haki velkajärjestelyä yksin ja 45 prosenttia yhdessä muun henkilön kanssa. Runsas kolmannes yhteishakijoista haki velkajärjestelyä yhdessä kanssavelallisen tai takaajan kanssa.

5.4.3. Takaajan regressioikeus ja takauksen vanhentuminen

Takaajalla on oikeus vaatia päävelalliselta maksamansa määrä, jos hän on joutunut maksamaan velan joko kokonaan tai osittain. Tätä oikeutta kutsutaan takautumis- eli regressioikeudeksi. Tällöin takaajasta tulee velkoja alkuperäisen velkojan sijaan. (Annola ym., 1995, 211.) Jos päävelallinen ei ole velkajärjestelyssä, takaaja voi periä saatavaansa niin kauan, että velka tulee kokonaisuudessaan suoritetuksi. Tämä edellyttää, että päävelallisella on tuloja tai varallisuutta, mistä saatavaa voi kertyä.

Jos päävelalliselle on vahvistettu velkajärjestely, velan maksanut takaaja tulee automaattisesti pankin sijalle velkajärjestelyssä ja saa maksuohjelman mukaiset lyhennykset itselleen. On kuitenkin muistettava, että takaajan takautumisoikeus päättyy siinä vaiheessa, kun velallinen vapautuu velkajärjestelyn piiriin kuuluneista veloistaan, ts. kun velallinen on noudattanut tuomioistuimen vahvistamaa maksuohjelmaa ja kun maksuohjelman määräaika, yleensä viisi tai kymmenen vuotta, on täyttynyt. Käytännössä takaajalle tulevat lyhennykset ovat minimaaliset suhteessa takaajan maksamiin velkoihin, sillä päävelallista rasittavat monessa tapauksessa useat velat ja kun lyhennykset jakaantuvat velkojen suhteessa, jaettavaa päävelallisen tuloista jää niukasti. Yleisesti voidaan sanoa, että velkajärjestelyssä takaajalle ei ole suurta hyötyä regressio-oikeudestaan.

Jos velka vanhenee, eikä velkoja peri sitä ajoissa päävelalliselta, ei siitä vastaa enää takaajakaan. Takauksella on sekä yleinen että erityinen vanhentumisaika. Takaus vanhenee samassa ajassa kuin päävelka eli pääsääntöisesti yleisessä kymmenen vuoden vanhentumisajassa. Tämän lisäksi takaus voi vanhentua yhden vuoden vanhentumisajassa. Tämä aika lasketaan omavelkaisessa takauksessa siitä, kun päävelka on eräännytynyt ja laillisessa takauksessa siitä, kun velallisen maksukyvyttömyys on todettu. Takaaja on takausvastuusta vapaa, jos jompi kumpi vanhentumisaika on täyttynyt. (Stauffer, 1993, 65.)

Velkoja voi katkaista omavelkaisen takauksen vanhentumisajan, joka tarkoittaa velan laillista hakemista takaajalta. Omavelkaisen takauksen erityinen vanhentumisaika katkeaa haastehakemuksen saavuttua tuomioistuimen kansliaan. Jos omavelkainen takaaja haluaa varmistua olevansa vapaa takauksestaan vanhentumisajan kuluttua, hänen on tiedusteltava tuomioistuimesta, onko sinne saapunut velkojan takausvelan maksamista koskeva haastehakemus. (Annola ym. 1995, 189 - 190.)

Nykyinen vuoden mittainen vanhentumisaika on lyhyt, sillä vanhentumisen katkaiseminen edellyttää, että velkoja hakee takaussaatavaansa oikeusteitse. Koska on kyse lyhyestä määräajasta, takaaja on saattanut joutua maksamaan päävelan, sillä velkoja ei ole jäänyt odottamaan päävelallisen mahdollista maksusuoritusta. (Lakimiesuutiset, 1996, 4, 45.) Vastaavasti omavelkaisen takaajan osalta vuoden vanhentumisaika eräissä tapauksissa on johtanut velan takauksen vanhentumiseen, sillä velkojalla on epähuomiossa jäänyt hakematta takaussaatava takaajalta vuoden määräajassa.

6. ELÄMÄNHALLINTA JA KRIISISTÄ SELVIITYMINEN

6.1. Elämänhallinta ja yksilön hyvinvointi

Vaikka 1990-luvun laman jäljet ovat kaikkien suomalaisten nähtävissä ja koettavissa, konkreettisimmin vaikeudet ja ongelmat ovat kokeneet ne ihmiset, joilta on viety vuosikymmenten työntulokset ja saavutukset ja usein ilman omaa syytään. Työtehtiäisyys, askeettisuus ja ennen kaikkea säästäminen ovat olleet niitä arvoja, joista suomalaiset ovat olleet ylpeitä ja joista he ovat halunneet pitää kiinni. Näitä arvoja kunnoittamalla ja elämällä ne todeksi on päästy lujasti elämään kiinni ja on voitu toteuttaa unelmia omasta ja perheen hyvinvoinnista.

Länsimainen individualistinen elämäntapa on murtanut protestanttisen etiikan perusarvoja, jotka vielä 1970-luvulla olivat useimman suomalaisen arvotavoitteena. Säästämisasteen romahduksen, voimakkaan kulutuksen sekä 1990-luvun laman seurauksena monet perheet ovat suurissa velkaongelmissa, joista heidän on vaikea selviytyä. Jokapäiväisestä elämästä selviytyminen ei enää olekaan itsestään selvyys. Monella elämänhallinnan puolustusmekanismit eivät ole pitäneet huolimatta niistä vahvoista rakenteista, jotka heille ovat muodostuneet jo lapsuudessa ja nuoruudessa.

Elämänhallinnalla terminä voidaan tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita ja käsite on melko yleisesti käytetty. Raitasalo jakaa elämänhallinnan sekä sisäiseen että ulkoiseen elämänhallintaan. Sisäisessä elämänhallinnassa yksilö pyrkii tunteiden, havaintotoimintojen ja mielikuvien avulla käsittelemään tapahtuneiden menetysten sekä uhkien ja vaarojen aiheuttamaa ahdistuneisuutta sekä haasteellisina koettuja tilanteita. Ts. yksilö sisäisesti käsittelee elämäntilannettaan emotionaalisenä ja kognitiivisena prosessina. Vastaavasti ulkoinen elämänhallinta on välineellistä käyttäytymistä edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Myös sosiaalinen ympäristö voi sen havaita, mutta ei miellä välttämättä sen päämäärää. Ihmisen elämänhallinnan resursseina ulkoisessa elämänhallinnassa ovat mm. ympäristön aineelliset mahdollisuudet, ihmissuhdeverkostot sekä harrastusten tarjonta. Sisäistä hallintaa ohjaavat omat kyvyt, taidot, tunteet ja itsetunto sekä sopeutumisen ja mukautumiskyvyn joustavuus. (Raitasalo, 1995, 12 - 13, 61.)

Sisäinen elämänhallinta tapahtuu siis ihmisen sisäisenä puheena. Ihmisellä on omia valmiuksia ja taipumuksia kohdata ja ratkoa vaikeuksia ja paineita sekä selviytyä niistä tulevaisuudessa. Ulkoisesta elämänhallinnasta voidaan puhua esim. silloin,

kun yksilö pyrkii käyttämään esim. sosiaaliturvaa tai läheisten tukea selviytyäkseen kokemistaan vaikeuksista. (emt., 1995, 12).

Hyvinvointi muotoutuu ihmisen elintasosta ja elinoloista, elämänlaadusta ja omasta käyttäytymisestä eli elämäntavasta suhteessa ympäristöönsä. Vuonna 1976 ilmestyneessä kirjassa " Hyvinvoinnin ulottuvuuksia ", Erik Allardt on kirjoittanut elämänhallinnasta. " Hyvään elämään " liittyy käsite hyvinvointi - onni (onnellisuus), minkä katsotaan muodostuvan elintasosta ja elämänlaadusta. Elintaso koostuu aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla ihminen voi ohjailta elinehtojaan. Aineellisista resursseista tärkeimpinä hän mainitsee tulot, asumisen ja työllisyyden. Elämänlaadulla Allardt tarkoittaa sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytystä. (Allardt, 1976, 32.)

Hyvinvoinnin, elintason ja itsensä toteuttamisen lisäksi Allardt (1976, 42 - 46) korostaa ihmisen hyvinvoinnissa yhteisyysuhteiden merkitystä. Yhteisyys on tärkeä resurssi, joka auttaa yksilöä toteuttamaan muita arvoja. Kliiniset tutkimukset ovat osoittaneet, että yhteisyyden puutteesta koituu suoria seurauksia yksilölle. Allardin (1976, 44) mukaan esim. skitsofrenia voi johtua siitä, että yksilö syrjinnän vuoksi rakentaa yksityisen maailman.

Takausten epäonnistuminen ja pankkien vaatimus periä takaussaatavat takaajilta ovat useissa tapauksissa rikkoneet perheiden, suvun ja ystävien yhteisyysuhteita. Yhteisyysuhteet ovat modernisaation kautta menettäneet asemaansa vuosikymmenten aikana ja näyttää siltä, että laman seurauksena yhteisyys- ja ystävyysverkostot rikkoutuvat yhä enenevässä määrin. Allardin (1976, 43) mukaan yhteisyys on kuitenkin tärkeä resurssi, joka auttaa yksilöitä toteuttamaan myös muita arvoja. Kun ihmisellä on tarve kuulua jäsenenä sosiaalisten suhteiden verkostoon, tällainen rikkoutunut suhde vahingoittaa ihmisen arkielämän toteutumista ja elämänhallintaa.

Yhteisö odottaa jäseneltään, että hänellä on voimia ja kykyjä tulla toimeen ympäristössään, sopeutua siihen ja suorittaa hänelle kuuluvat tehtävät normien mukaisesti. Mikäli yksilö ei toteuta näitä odotuksia eli jos hän rikkoo järjestelmän perusarvoja, käytöksellä tarkoitetaan sosiaalista poikkeavuutta. Näitä voivat olla sairaus (= kyvyttömyys suorittaa tehtävänsä), virhe (= teko, joka ei täytä odotuksia), rikos (= yhteisten pelisääntöjen noudatta jättäminen) ja synti (= perusarvojen rikkominen) . Virhe on sosiaalisen poikkeavuusteorian mukaan sairautta vakavampi

muoto, koska yksilön tekemä virhe saattaa tuottaa vahinkoa koko yhteisölle. (Eskola, 1971, 261 - 263.)

6.2. Taloudellinen kriisi ja kuluttava stressi

Yksilön persoonallisuuteen ja sen häiriintymisalttiuteen vaikuttavat voimakkaasti monenlaiset kriisit. Kriisiteoreettisessa tarkastelussa kriisit jakautuvat kehitystä eteenpäin vievään kriisiin tai vastaavasti lamauttavaan kriisiin. Kriisin kulku on seuraava: häiriö ulkoisessa tai sisäisessä elämysmaailmassa ==> stressi ==> kriisi. (Kyyrönen ym. 1987, 115.)

Stressejä ja kriisejä aiheuttavat monet syyt, esim. vaikea elämäntilanne. Kriisit syntyvät, kun yksilö kohtaa sellaisen ongelman tai stressitilanteen, jonka ratkaisemiseen hänen voimavaransa eivät riitä. Kriisiin joutunut ahdistuu sisäisen jännityksen kasvaessa ja hän menettää usein täysin tai osittain toimintakykynsä. Kriisi vaikuttaa aina koko siihen systeemiin, johon kriisiin joutunut yksilö kuuluu. Myös ympäristö muuttuu jossain määrin ja menettää entisen tasapainonsa. (emt. 1987, 116-119.)

Ihmisten kohtaamia kriisejä, vaikeuksia, ongelmia ja elämän käännoiskohtia on jaoteltu ja luokiteltu eri tavoin. Kattavimman jaottelun lienee tehnyt Eino Leino runossaan Väinämöisen laulu: " Yks sydämen suru, elon huoli toinen, kolmas korkean, ankaran kuoleman suru ". Elon huoliksi voidaan tässä lukea rahavaikkeudet (= ylivelkaantuminen), työttömyys, irtisanomiset, konkurssit ym., jotka ovat monien suomalaisten arkea ja jotka ovat johtaneet monet taloudelliseen kriisiin. (Heiskanen, 1995, 16.)

Nykänen (1995, 22) mukaan epäonnistuneet selviytymisyrietykset velkojen hoidosta haavoittavat yksilöä ja voivat johtaa yhä pahenevaan psyykkiseen kierteeseen. Selviytymiskeinot, jotka normaalioloissa ovat riittäneet, eivät enää päde vaikeissa taloudellisissa tilanteissa. Yksilö voi pettyä elämäänsä ja kokea, että asiat ovat peruuttamattomasti huonosti.

Nykänen (1995, 22) toteaa, että stressi itsessään ei välttämättä sairastuta yksilöä, vaan se voi lisätä alttiutta esim. runsaammalle alkoholikäytölle, tupakoinnille, lääkkeiden käytölle ja väkivallalle. Se voi ilmentyä myös vihamielisyytenä,

masennuksena tai vetäytymisenä sosiaalisista suhteista. Sosiaalisten suhteiden vaurioituminen voi taas johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen.

6.3. Selviytymisen mahdollisuus

Toisilla ihmisillä on hyvä stressinsietokyky,, jonka taustalla ovat yleensä hyvä itsetunto ja identiteetti sekä kyky itsenäiseen elämään ja työskentelyyn. Vastoinkäymisistä huolimatta hänellä on tunne, että elämä on hänen omissa käsissään. Tämä sitkeys voi suojella ihmistä myös taloudellisten vaikeuksien aikana kuluttavalta stressiltä ja lisätä vaikeiden tilanteiden hallintaa. Kokemus vaikean tilanteen hallinnasta voi siten lisätä ihmisen selviytymiskykyä ja yleistä sitkeyttä. (emt. 1995, 22.)

Kun ihminen menee rikki, voiko hän enää eheytyä ? Kun ihmisen elämään astuu menetys tavalla tai toisella, seuraako se ihmistä läpi elämän? Mm. tähän kysymykseen on Mielenterveysseurassa haettu vastauksia Suomalainen selviytyjä-projektilla. Yhteistyössä paikallisten seurojen kanssa haasteltiin sataa suomalaista miestä ja naista eri puolilla Suomea. Haastattelu tehtiin v. 1991 ja haastateltavat valittiin satunnaisotannalla puhelinluettelosta.

Selviytyjä- projekti avasi ovia inhimillisen elämän koko kirjoon. Se näytti myös, että elämään kuuluu yhtä lailla vaikeita hetkiä kuin onnistumisen kokemuksia. Hellimme mielessämme eräänlaista haavoittumattomuuden harhaa, illuusioita, niin kauan kuin harha toimii. Mutta kun jotakin tapahtuu, kun itse menemme rikki, harhan voima häviää. Murroskohdassa elämän horisontti muuttuu. Etukäteen suunniteltu tulevaisuus menettää merkitystään. Tässä kohtaa odotusten horisontti on rakennettava uudelleen, uusista lähtökohdista ja uuden näköiseksi. Tulevaisuus on uskallettava sijoittaa vanhan horisontin ulkopuolelle. (Heiskanen, 1995, 176.)

Selviytymistä " ohjaavina " tekijöinä korostuivat kokemus omista voimavaroista eli hallinnantunne. Ts. miten voi vaikuttaa meneillään oleviin asioihin, elämän arvopohja ja syyllisyyden kokemus eli näkeekö synn tapahtumaan itsessään vai muissa. Elämän voimavaralähteet olivat moninaiset, eri ihmisillä erilaiset. Tutkimuksessa nousivat esiin perhe-elämä, lapset, ihmissuhteet, hyvät ystävät, työ, harrastukset, usko Jumalaan, yhteiskunnassa vaikuttaminen, terveys, kotona saadut elämän eväät, tasapainon löytäminen itsensä kanssa, luottamus elämään, tyytyväisyys pienistä asioista ja paljon muuta. (Mielenterveys, 1995, 3, 18.)

Haaksirikkoutuneen elämän paikkaamiseen selviytyjät käyttivät monenlaisia keinoja. Joku tunnisti kriisinsä keskellä elämän tärkeimmät arvot ja sai kosketuksen siihen. Joku asetti elämälleen uuden tavoitteen, teki päätöksiä ja toimi niiden mukaisesti. Jotakin auttoi keskustelu ja puhuminen, joku haki ammattiauttajan apua. Joku käytti selviytyäkseen käytännön toimintaa, työtä, harrastuksia, arjen rutiineja, liikuntaa. Jotakuta auttoi sosiaalinen tukiverkosto ja sukulaissielut. Joku luotti siihen, että aika parantaa haavat. Joku sanoi saaneensa jo syntyessään selviytyjän geenit. (emj. 1995, 18.)

Selviytymisellä ei tarkoiteta sitä, että saisimme ratkaistua vaikeutemme täydellisesti ja onnistuisimme siinä sataprosenttisesti, vaan se on on jatkuvaa yrittämistä, myös ajoittaisia takapakkeja, haittojen vähentämistä, muuttuneen tilanteen sietämistä ja uusien asioiden avautumista. Se on pitkälinen ja monipolvinen matka, joka merkitsee eri ihmisille eri asioita. Se on joukkuepelejä, jossa välillä ollaan auttajina ja välillä autettavina. Monen selviytyjän sanoma oli: " Silloin kun se tapahtui, se kirpaisi niin syvältä, sitä oli kuin pimeässä tunnelissa eikä mitään valoa näkyneet. Mutta nyt kun tuska on kohdattu, kipu on eletty läpi, se tapahtuma on ollut voitoksi ja vahvuudeksi. Ilman sitä olisin jäänyt ihmisenä raakileeksi ". (Emj. 1995, 3, 18.)

Marjukka Lulli-Seppälä pohtii elämänhallintaa ja selviytymistä päätyen kolmeen taitoon, joiden avulla ihminen voi kestää minkälaisen kohtalon tahansa. Ensimmäinen ja helpoin noista taidoista on kiitollisuus. Sitä voi vaalia tietoisesti kohdistamalla huomionsa erityisesti niihin asioihin, joista elämässään saa olla kiitollinen. Usein maristaan kaikesta siitä, mitä elämästä puuttuu ja kiitollisuuden aiheita (terveys, työ) pidetään itsestään selvytenä. Niiden merkitys huomataan vasta sitten, kun ne on menetetty. " Eihän rikkain ole se, jolla eniten on, vaan se, jolta vähiten puuttuu ". (Takoja, 1994, 1, 15.)

Paljon vaikeampi taito on "takertumattomuus" eli valmius luopua mistä tahansa milloin tahansa. Luopumista voi harjoitella, sillä se on avuksi, jos joudumme kohtaamaan isoja menetyksiä elämässämme. Harjoittelun voi aloittaa vaikka luopumalla tavaroista. Luopuminen ei ole aina välttämättä negatiivinen asia. Usein voi huomata, että luopuminen jostakin tekee tilaa jollekin uudelle. (Emj., 1994, 1, 16.)

Kolmantena tärkeänä elämisen taitona Lulli-Seppälä mainitsee luottamuksen. Joskus joudumme kohtaamaan ikäviä ja kipeitä asioita, joita on vaikea hyväksyä omalle kohdalle. Kuitenkin vuosien kuluttua huomaa sen hedelmän, minkä tuo kipeän asian kohtaaminen on kantanut. Huomaa ehkä kasvaneensa ihmisenä ja

vahvistuneensa. Jos joku kokee esimerkiksi vakavan epäonnistumisen ja selviää siitä, hän vahvistuu. Tietoisuus aikaisemmasta selviämisestä antaa varmuuden siitä, että hänen on mahdollista selvitä toisenkin kerran.

Kolme taitoa: kiitollisuus, luopumisen taito ja luottamus palkitsevat ihmisen vapaudella. Jos nämä taidot hallitsee, ei koskaan ole asioiden ja tapahtumien pompoteltavana, vaan voi joka hetki elää rikasta ja täyttä elämää.

Kuten edellä on todettu, yksilöllä on mahdollisuus saada apua ja tukea omista sisäisistä voimavaroistaan, mutta myös lähiverkostoistaan ja yhteiskunnalta. Sosiaalipolitiikan tavoitteena on aina ollut elämänhallinnan tukeminen. Kohteena ovat olleet ihmisten, perheiden ja eri väestöryhmien vaikeudet ja paineet, niiden käsittelykeinot sekä niiden ulkopuolisen epävirallisen tai virallisen tuen ja avun tarpeet. Sosiaalipolitiikan keinoin pyritään edistämään ihmisten elämänhallintaa tukemalla heidän selviytymismahdollisuuksiaan elämän erilaisissa paineissa, jotta he voisivat kokea erilaiset uhat entistä pienempinä. (Raitasalo, 1995, 11.)

Yksi tällainen ihmisen ulkopuolinen hallintakeino on ollut juuri yksityishenkilön velkajärjestelylain toteuttaminen, jotta kansalaiset voisivat selvitä velkaongelmistaan määrääjassa ja aloittaa elämänsä ns. " puhtaalta pöydältä ". Ilman tätä yhteiskunnan tarjoamaa keinoa monen elämä olisi muuttunut tarkoituksettomaksi ja kymmenet tuhannet ihmiset ja perheet olisivat syrjäytyneet yhteiskunnan ulkopuolelle.

Ylivelkaantuneiden elämänhallintaa on tuettu myös vapaaehtoisjärjestöjen kautta. Näistä voidaan mainita esim. kirkon diakoniakeskukset, Suomen Punainen Risti Takuu-säätiö, (Lappalainen Arja, 1993, 22), Suomen Marttaliitto ja monet muut rekisteröidyt yhdistykset. Velkaneuvonta-asemilla on järjestetty keskusteluiltoja, joissa mukana on ollut asiantuntijoita kuten psykologi ja lakimies. Syksyllä 1996 Lomakoti ry:n ja sosiaaliviraston rahoittamana omavelkaisille takaajille järjestettiin viikon mittainen, ilmainen leiri. Tavoitteena oli sisäisen elämänhallinnan tukeminen ulkoisin keinoin.

Edellä on eritelty niitä mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, joita kriisiin joutuneella ihmisellä voi olla selviytyäkseen vastoinkäymisistään. Ylivelkaantuminen ja takausvastuun epäonnistuminen ovat johtaneet elämänhallinnan kriisiytymiseen, eikä kaikilla ole ollut sisäisiä voimavaroja eikä taitoa ja tietoa hakea apua ulkopuolelta selvitäkseen ongelmien yli. Vaikka selviytymisvaihtoehtoja on paljon, kuitenkin moni on menettänyt sisäisen elämänhallinnan, joka käytännössä ja raaimmillaan on

tarkoittanut elämästä luopumista kokonaan, ts. itsemurhaa. (HS, 17.11.1996, D 1-2, Dokumenttiohjelmät YLE, 10.1.1997.)

7. AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Kulutusluoton käyttö ja ylivelkaantuminen ovat niin monitahoisia ilmiöitä, että niitä ei voida ymmärtää eikä selittää yksittäisten tekijöiden (esim. ikä, sukupuoli, tulot) avulla, vaan osana ihmisten kulutustottumuksia, elämäntapaa ja vaihtelevia elämäntilanteita. Ylivelkaantumisen räjähdysmäinen kasvu on tarjonnut mielenkiintoisen tutkimuskohteen ja aiheesta on ilmestynyt tutkimuksia yhä enenevässä määrin 1990-luvulla.

Seuraavassa erittelen ylivelkaantumiseen liittyviä kvalitatiivisia tutkimuksia sekä tutkimustuloksia ja vertaan niitä omaan tutkimukseeni. Leskinen on tehnyt haastattelut vuosien 1988-1989 aikana, jolloin taloudellinen nousukausi vielä jatkui, eikä syvästä lamasta vielä ollut tietoa. Vastaavasti kaksi muuta tutkimusta on tehty vuoden 1994 jälkeen, joista viimeisin Janne Kivivuoren tutkimus syksyiltä 1996.

Johanna Leskinen (1990, 52-55) on tutkimuksessaan " Use of Consumer Credit in the Context of Consumers Way of Life and Personal Situations " hahmottanut ylivelkaantuneiden kuvaa kvalitatiivisen analyysin avulla. Tutkimusaineisto saatiin haastattelemalla Helsingin kaupungin sosiaalikeskusten toimeentuloasiakkaita, jotka olivat joutuneet hakemaan toimeentulotukea velkavaikkeuksien vuoksi. Aiheen arkaluontoisuuden vuoksi haastateltavia oli vaikea löytää, mutta lopullisen tutkimusaineiston muodostivat 14 toimeentulotukiasiakkaan haastattelut ja toimeentulotukiasiakirjat.

Rakenteellisten ja eri elämäntilanteisiin liittyvien seikkojen perusteella Leskinen (1990, 56-59) jakoi haastateltavat kolmeen ryhmään: 1) nuoret lapsiperheet, jotka olivat velkaantuneet ylenmääräisen kulutuksen, tulojen vähenemisen ja helpon luotonsaannin takia. 2) nuoret kulutusintoilijat, jotka olivat velkaantuneet kodinperustamisen, elintason kohottamisen ja helpon luotonsaannin vuoksi sekä 3) sosiaalisista ongelmista kärsivät henkilöt, kuten eronneet henkilöt, alkoholi-ongelmista kärsivät henkilöt sekä avioerosta, alkoholi-ongelmista ja mielen-terveyshäiriöistä kärsivät henkilöt.

Tutkimus osoitti, että mainituilla kuluttajilla on heikot valmiudet kulutusluoton käyttöön eivätkä heitä kiinnostaneet taloudelliset asiat. Haastateltavat syyttivät pankkeja ja luottolaitoksia liian helposta luotonsaannista. Ainoastaan kolme ylivelkaantunutta otti kaiken vastuun itselleen. Haastatelluista osa oli sitä mieltä, että hallituksen ja eduskunnan tulisi valvoa luotonkäyttöä. Lisäksi he toivoivat enemmän valistusta ja neuvontaa kuluttaja-asiamieheltä, koululta, pankeilta, liikkeiltä ja tiedotusvälineiltä. (emt. 1990, 73-79, velkakierre 1990, 25-29.)

Omassa tutkimuksessani haastateltavat olivat myös ylivelkaantuneita, mutta velkaantuminen ei ollut aiheutunut ylenmääräisestä kulutuksesta ja asioiden hoitamisen välinpitämättömyydestä. Yksikään haastateltavistani ei ollut myöskään ollut yhteydessä sosiaalitoimistoon eli ts. ollut toimeentulotukiasiakkaana. Yhteistä tutkimuksissamme oli haastateltavien päätelmät, että luotonkäyttöä ja luotonantoa olisi pitänyt valtiiovallan ja pankin kautta seurata tarkemmin.

Maaria Numminen (1994, 49) on pro gradu tutkielmassaan - Kadotettu kunnia, tutkimus ylivelkaantuneista - pyrkinyt kuvaamaan ylivelkaantuneiden kokemuksia ja löytämään eri velallistyyppit. Keskeisenä teemana on tutkimuksessa ollut se, kuinka yksittäisen ihmisen elämänhallinta kestää hänen kohdatessaan taloudellisia ongelmia. Voivatko suuriksi koetut velkaongelmat heikentää elämänhallintaa, joka on useilla lapsuudessa ja nuoruudessa muodostunut pysyväksi elämänrakenteeksi? Mitkä tekijät ovat merkittäviä elämänhallintakyvyn ylläpitämisessä ja takaisin saamisessa? Ts. tutkimuksessa keskitytään sisäisen elämänhallinnan tutkimiseen, sillä ulkoinen elämänhallinta on jo kärsinyt haaksirikon. Tutkimuksessa hän käyttää Roosin käsitteistöä elämänhallinnasta sekä israelilaisen sosiologin Aaron Antonovskyn luomaa koherenssikäsitetä. Koherenssin tunne on dynaaminen tunne ja varmuus, että ympäristöt, sekä sisäinen että ulkoinen, toimivat ennustettavasti. Ihminen tuntee, että kaiken todennäköisyyden mukaan asiat sujuvat niin hyvin kuin kohtuudella voi odottaa.

Tutkimuksen aineisto muodostui 16 haastattelusta, johon haastateltavat saatiin Turun kaupungin sosiaalikeskuksen sosiaalitoimistosta. Entiset työtoverit valikoivat haastateltavat, jotta tutkimukseen saatiin eri syystä velkaantuneita ja heistä kattava otanta. Tutkimuksessaan Numminen jakaa velalliset päävelkatyyppin mukaan yritysvelallisiin, takausvelallisiin, asuntovelallisiin sekä kulutusluottovelallisiin. Yritysvelalliset olivat kaikkein halukkaimpia haastatteluihin ja vastaavasti kulutusluottovelallisia oli kaikkein vaikeinta löytää. (emt. 1994, 54.)

Ylivelkaantumisen aiheuttama jännite oli suurimmalle osalle tutkittavia negatiivista ja musertavaa. Ainoastaan muutama harva yrittäjä koki velkaongelmat haastavana pulmana, jota yritettiin selvittää kuin vaikeaa ristisanatehtävää. Jännite koettiin kaiken kaikkiaan negatiivisempänä miesvelkaantuneiden kohdalla kuin naisten. Epäonnistuneena voidaan jännitteen hallintaa pitää silloin, jos ylivelkaantunut tekee itsemurhan velkaongelmiensa takia. Yrittäjistä löytyi kaksi toisistaan poikkeavaa ryhmää. Kriisiytyjillä elämänhallinta oli kaikkein heikointa, sillä he kokivat menettäneensä sekä työnsä että omaisuutensa eikä ulospääsyä tästä ollut. Rationalistiyrittäjillä sitä vastoin oli loistava sisäinen elämänhallinta, joka heijastui kaikille elämän alueille. (emt. 1994, 96.)

Tutkimuksen takausvelalliset olivat kaikki eläkeläisiä, jotka olivat taanneet lapsiaan paitsi yksi työtoveriaan. He kokivat elämänhallintansa pahasti vaurioituneeksi ja olevansa vaarassa syrjäytyä normaalielämästä. (emt. 1994, 96-97.)

Asuntovelallisista parhaiten selviytyivät lapsiperheet, sillä pienten lasten vanhemmat ovat hyvin elämässä kiinni. Perheelliset asuntovelalliset toivoivat kaikki vastausta ongelmiinsa yksityishenkilön velkajärjestelylaista, joka haastatteluajankohtana astui voimaan. Osa vanhemmista asuntovelallisista oli kokenut elämässään aiemminkin paljon vaikeuksia ja heillä oli kykyä toimia ongelmallisissa tilanteissa. Myös tässä ryhmässä eläkeläisten elämänhallintakyky oli pahiten vaurioitunut. (emt. 1994, 97.)

Kulutusluottovelallisista naisten rooli korostui erikoisella elämänfilosofisella tavalla. He uhrautuivat miesten ja lasten eteen, vaikka velkaantuminen on ollut seurausta siitä, etteivät he ole oikein osanneet pitää puoliaan puolisoitaan vastaan. Toisaalta velkaantuminen on seurausta näiden naisten huonosta elämänhallinnan kyvystä. Toisaalta se on oudolla tavalla saavutettu päämäärä, jota kuvaa se, että he ovat tyytyväisiä elämäänsä hoitaessaan luottojaan selviämisen ääri rajoilla säästäten lähes kaikissa hankinnoissaan. (emt. 1994, 97.)

Nummisen (1994, 98) mukaan aineistosta nousee selkeästi esille fatalistinen ajatus sosiaalisen perimän olemassaolosta ja elämäkokemusten syklisestä luonteesta. Tutkimuksen mukaan haastateltavat usein ajautuvat samanlaisiin tilanteisiin kerta toisensa ja sukupolvi toisensa jälkeen. Usein lapsuudenkodista perityt "huonot" rahankäyttötottumukset alistavat kulutusluottovelkaantumiselle.

Tutkimuksellemme on yhteistä se, että olemme molemmat tutkineet ylivelkaantumisen ilmiötä suhteessa elämänhallintaan. Tutkimukseni haastateltavat olivat kaikki ylivelkaantuneet takausvastuun epäonnistumisen takia, kun vastaavasti Nummisen

tutkimuksessa ylivelkaantumiseen johtaneita syitä oli useita ja useassa tapauksessa velkaantuminen johtui omista virheratkaisuista ja ylenmääräisestä kulutuksesta. Takauksen takia ylivelkaantuneiden määrää Nummisen tutkimuksessa ei ole mainittu. Epäselväksi myös jää, oliko heistä kukaan hakenut yksityishenkilön velkajärjestelyä. Oletan, että syyttömästi kärsineen takaajan elämänhallintaa koskettaa syvemmin takausvastuusta johtuva epäonnistuminen ja takaajan, joka päävelallisen virheiden takia on joutunut hakemaan velkajärjestelyä, on vaikeampi hyväksyä velkaantumistilanne, jota ei ole itse aiheuttanut. Henkilöt, jotka olivat velkaantuneet omasta syystään, eivät ole kärsineet ystävyys-suhteiden menetyksistä samassa suhteessa kuin päävelallinen ja maksumieheksi joutunut takaaja. Itse halusin tutkimuksessani vielä selvittää haastateltavieni yhteisyys- ja ystävyys-suhteiden kestävyyttä päävelalliseen nähden.

Janne Kivivuori Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta on tehnyt keväällä 1996 pienen tutkimuksen, joka koskee takausta sosiaalisena ilmiönä. Tutkimuksessaan hän suhteuttaa takauksen sosiologisen teorian klassiseen perinteeseen eritellen takauksen subjektiivista merkitystä takaajalle. Tarkastelu on rajattu henkilötakaajiin. Tiedot on saatu puhelinhaastattelulla, johon osallistui 13 takaajaa, joista useimmat, eli 10 henkilöä olivat joutuneet maksamaan takaamaansa velkaa. Tutkija tavoitti takaajat Takuusäätiön avulla ja kautta. (Sociologia, 1996, 3, 191, 195.)

Kivivuori erittelee takaukseen ryhtymistä eri teoreettisten tulkintojen avulla. Sosiologian klassisten käsitteiden mukaan takaus on vanhan yhteisöperiaatteen ja nykyisen markkinatalouden risteymä, jossa takaaja toimii pankin riskienhallinnan välineenä. Uusklassisen taloustieteen oletusten realistisuudessa henkilötakausten käyttö velkasuhteissa kattaa ne informaation puutteet, joita luotonantajalla ei ole. Usein takauksen antaminen on takaajalle ei-taloudellinen, hyötyyn perustumaton päätös. Hyvinvointipluralismissa hyvinvointia ei tuota vain hyvinvointivaltio, vaan myös perhe, sosiaaliset verkostot sekä kapitalistiset markkinat. Takaus mahdollistaa luotonsaannin henkilölle, jolla ei ole reaalivakuutta. Tällöin takauksessa luotonantaja ja takaaja antavat taattavalle mahdollisuuden hyvinvoinnin lisäämiseen. Lahjateoriassa lahjojen vaihtaminen on sosiaalisen siteen ilmaisemisen ja uudistamisen tapa. Takausta voidaan verrata lahjan antamiseen/saamiseen, jossa osapuolina ovat usein sukulainen tai lapsi. Takausta pyydetessä kiusaantuneisuus, jota pyytäjä kokee, ilmenee vastapuolella kieltäytymisen vaikeutena. (emj. 1996, 200-203.)

Haastattelujen perusteella Kivivuori (1996, 195-197) jakoi takaajat takauksen subjektiivisen merkityksen perusteella seuraavasti: sukulaisuus, yleinen altruismi, tieto, vastavuoroisuus, kieltäytymisen vaikeus sekä petoksen uhriksi joutuminen. Yleisin takaukseen lupautumisen syy oli sukulaisuus, jolloin taattavana oli lapsia tai sisaria, vaikka takausta voidaan perustella useilla eri motiiveilla. Takauserusteluita hallitsevat kuitenkin muut kuin taloudelliset pohdinnat, kuten auttamisenhalu ja kieltäytymisen vaikeus. Annetulla takauksella ilmaistaan luottamusta, joka vastaavasti takaajan näkökulmasta alentaa maksuvastuuseen joutumisen riskiä. Lisäksi se vahvistaa takaajan ja taattavan sosiaalista sidettä.

Tutkimuksen mukaan tyypillisessä tilanteessa takaaja sai ensimmäisen kerran tietää päävelallisen maksuvaikeuksista pankilta, jonka jälkeen takaaja otti yhteyttä velalliseen pyrkien vaikuttamaan häneen. Näytti siltä, että vanhempi-lapsi -suhteessa päävelallinen ehti ottaa yhteyttä takaajaan ennen pankkia. Sisarusten ja ei-sukulaisten välillä tiedonkulku tapahtui yleensä pankin kautta. Maksuvastuuseen joutuminen johti kolmessa tapauksessa välien katkeamiseen, neljässä tapauksessa välit huononivat. Vastaavasti neljässä tapauksessa takausvastuun aktualisoituminen ei aiheuttanut välien heikentymistä takaajan ja päävelallisen välillä. Pääsääntöisesti suhteet kuitenkin heikkenivät tai katkesivat kokonaan. Lisäksi tutkimus osoitti, että velkavastuuseen joutuminen alensi takaajien elintasoja ja samalla aiheutti monenlaisia ongelmia. (emt. 1996, 198-199.)

Takausvastuun epäonnistuminen ja maksumieheksi joutuminen opetti sen, että takaajat suhtautuivat kielteisesti uusien takauksien antamiseen, vaikka osa takaajista, enemmistö, ryhtyi kuitenkin pohtimaan, että voisiko sukulaisille ehkä sittenkin antaa takauksen. Kaksi takaaja ilmoitti täysin kategorisen päätöksen olla takaamatta. " Ei ees omille lapsille " ja " Olkoon vaikka ois isä tai äiti ". (emt. 1996, 199-200.)

Lähimpänä omaa tutkimustani on Kivivuoren tutkimus, jossa on haastateltu maksumieheksi joutuneita takaajia. Omassa tutkimuksessani kaikki haastattelemani henkilöt ovat joutuneet hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä selviytyäkseen veloistaan. Tämä on aiheuttanut takaajille korvaamattomia, taloudellisia menetyksiä, psyykeongelmia ja myös sosiaaliset suhteet ovat rikkoutuneet.

8. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

8.1. Tutkimustehtävä ja sen muotoutuminen

1990-luvun laman seurauksena ylivelkaantuminen on aiheuttanut ylitsepääsemättömiä maksuvaikeuksia sekä päävelalliselle itselleen mutta myös niille sukulaisille, omaisille ja ystäville, jotka hyvinä aikoina ovat suostuneet velkojen takaajiksi ja allekirjoittaneet lainapaperit tietämättä joutuvansa myöhemmin lainojen maksumiehiksi.

Useat päävelalliset ovat pyrkineet välttämään velkajärjestelyyn hakeutumista ja yrittäneet maksaa lainanlyhennyksiä ja velkojaan pankille itse, jotta pankit eivät olisi hyökänneet takaajien kimppuun. Käytännössä velkajärjestelyyn hakeutuminen ja maksuohjelman vahvistaminen ovat kuitenkin poikkeuksetta johtaneet siihen, että pankit ovat hakeneet saataviaan välittömästi takaajilta. Takaussaataviaan pankit ovat hakeneet usein ilman " varoitusta ", ts. lainan irtisanomiset ovat tulleet takaajalle täysin yllätyksenä. Monet päävelalliset, jotka kevytmielisesti velkaannuttuaan eivät ole aikoneetkaan hoitaa velkavastuitaan, ovat jättäneet kaikki maksuvelvollisuudet takaajiensa hoidettavaksi.

Tuhannet maksumiehiksi joutuneet takaajat ovat joutuneet hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä voidakseen suoriutua kohtuuttomiksi kohonneista veloistaan. Moni on joutunut myymään elämänvarrella karttuneen omaisuutensa ja asuntonsa ja elävät nyt minimitoimeentulolla, jonka käräjäoikeus on vahvistanut useaksi vuodeksi eteenpäin.

Omavelkaisten takaajien, jotka ovat joutuneet päävelallisten velkojen maksumiehiksi ja tämän takia joutuneet hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä, elämäntilannetta, heidän taloudellista, sosiaalista ja henkistä selviytymistään ei suoranaisesti ole tutkittu, ainoastaan sivuttu ylivelkaantuneita koskevissa muissa tutkimuksissa. Näissä omavelkaisten takaajien osuus on näytellyt pientä osaa. Tutkittavien ydinjoukko, n. 10 000 taloutta, joista valitsin haastateltavakseni 6 omavelkaista takaajaa, on väestöllisesti pieni, mutta kärsimykset, joihin takaajat itse ovat syyttömiä, sitäkin suuremmat.

Halusin tutkimukseni avulla tutustua näiden ihmisten elämäntilanteisiin ennen ja jälkeen velkajärjestelyprosessia ja siihen miten itsekukin on, jos on, kokemastaan selvinnyt. Tuon julki kuuden omavelkaisen takaajan kokemuksia siitä, kuinka yhden

ihmisen ja ehkä kokonaisen perheen elämä saattaa kääntyä hetkessä sisäisesti ja ulkoisesti ylösalaisin. Toivon, että lukijalle avautuu jonkinlainen käsitys siitä, mitä yksi viisiminuuttinen ihmisen elämänkaaressa voi saada aikaan. Olen kiteyttänyt tutkimustehtäväni seuraaviin kysymyksiin:

**Miten takausvastuuseen on jouduttu, mitä seurauksia se on aiheuttanut ja miten se on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin perheen sisällä sekä päävelalliseen nähden ?
 Millaisia selviytymisstrategioita takaajilla on ollut ?
 Miten murroskohta on muuttanut omaa elämää ja mitä takausvastuun epäonnistuminen on opettanut ?**

8.2. Kvalitatiivinen tutkimusote

Tieteellisissä tutkimuksissa tutkimukset jaotellaan usein joko kvantitatiivisiin tai kvalitatiivisiin tutkimuksiin. Jotta tutkimusotteen valinta kohdistuu oikein tutkittavaan ilmiöön, on kiinnitettävä huomiota siihen, millaista tietoa tutkimuskohteesta halutaan saada selville ja minkälaiseen tutkimusperinteeseen tutkimus liittyy.

Tutkimuksessani olen valinnut tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen tutkimusotteen. Vaikka ylivelkaantumiseen liittyviä laadullisia tutkimuksia on tehty 1990-luvulla useita, ehkä useampia kuin kvantitatiivisia tutkimuksia, päädyin kyseiseen tutkimusotteeseen, sillä halusin selvittää tutkimuskohteen syvempää todellisuutta teemahaastattelun avulla. Tavoitteenani oli ilmiön ymmärtäminen ja selittäminen syvyysuunnassa, ei tarkastelu survey-tekniikan mahdollistamassa laaja-alaisessa mielessä. Kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin on mahdollista saada luotettavampaa tietoa ihmisten käsityksistä ja kokemuksista. Haastattelutilanteissa tutkittavat voivat ilmaista itseään ja kokemuksiaan omin käsittein ja tuoda esille seikkoja, joita he pitävät tärkeinä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonintressi on siten ymmärtävä.

Alasuutarin (1994, 73) mukaan tutkimusmetodin on oltava sopusoinnussa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kanssa. Jos haastattelujoukko koostuu muutamasta yksilöhaastattelusta, turha on etsiä vastausta kysymykseen, johon vaadittaisiin satojen haastateltavien otanta. Tutkittaessa eri merkitysrakenteita, ts. sitä miten ihmiset hahmottavat ja arvioivat erilaisia asioita, aineistoksi vaaditaan

tekstiä, jossa haastateltavat puhuvat asioista omin sanoin, ei valintoja tutkijan jäsentämistä vastausvaihtoehdoista.

Haastattelumenetelmän valinnassa päädyin teemahaastatteluun, joka on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Kyseisessä haastattelumetodissa haastattelukysymykset eivät ole ennalta määrättyjä, mutta tutkijalla on tiedossa tietyt aihealueet eli teemat. Keskustelut kohdennetaan teemoihin, mutta haastattelua voidaan syventää lisäkysymyksillä ja teemojen järjestystä vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme, 1982, 35-36.)

Em. kirjan tekijät (1982, 35) korostavat, että kun tutkimuksen kohteena on emotionaalisesti arat aiheet tai kun tutkitaan heikosti tiedostettuja ilmiöitä tai asioita, joista tutkittavat eivät ole tottuneet päivittäin keskustelemaan, puolistrukturoitu haastattelu sopii tutkittavaan ilmiöön erinomaisesti. Haastattelu voidaan siten kohdistaa tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteissa, jolloin korostetaan haastateltavan kokemusmaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteista.

Aiheeni arkaluontoisuuden vuoksi pidin tutkimusotettani parhaana mahdollisena vaihtoehtona, sillä ylivelkaantuminen on ilmiö, jonka monimutkaisuutta, vakavuutta ja syvyyttä ei kyselylomakkeisiin ja tilastoihin pohjautuvan tiedon avulla pysty riittävästi hahmottamaan. Ehkä vielä parempi tutkimusmetodi tutkimustulosten ja analysoinnin kannalta olisi ollut syvähaastattelu, jossa samaa tutkimuskohdetta haastatellaan useita kertoja, jolloin tutkittavasta kohteesta saadaan perusteellisempaa tietoa. Tämä tutkimusote ei ollut tutkimuksessani kuitenkaan mahdollinen, sillä haastateltaviltani en saanut yhteystietoja ja koin haastattelutilanteissa, että osa haastateltavista oli lopen kyllästyneitä takausvastuun ja velkajärjestelyn tuomiin ongelmiin. En halunnut olla tungetteleva, joten uutta haastatteluajankohtaa en haastateltavilleni esittänyt.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistosta suurin osa on ns. puheaineistoja eli haastatteluja ja vuorovaikutustilanteiden nauhoituksia. Tämän lisäksi aineistona voidaan käsitellä myös kirjallista materiaalia kuten elämänkertoja, valistusmateriaalia, erilaisia asiakirjoja jne. (Leskinen, 1995, 19.) Haastattelunauhojen lisäksi minulla oli mahdollisuus tutustua tutkittavien velkahistoriakertomuksiin. Velkahistoria eli velkaantumisselvitys tulee olla liitteenä velkajärjestelyhakemuksessa. (Iivari J. & Rastas M., 1996, 89.)

Grönforsin (1982, 145) mukaan aineiston voi parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi analysoida vain kenttätutkimuksen suorittanut henkilö, sillä aineiston keruuvaihetta ja analysointia ei voida selkeästi erottaa toisistaan. Tutkimuskohteen subjektiiviseen todellisuuteen vaikuttavat monet nonverbaaliset elementit, joita vain tutkija itse voi analysoida. Tutkija on siten itse osa kenttäaineistoa ja osa analyysia.

8.3. Haastateltavien löytämisen ongelma

Haastateltavien löytäminen ja heidän lupautuminen haastateltaviksi oli mielestäni empiirisen osan " työllistävin " vaihe, josta seuraavassa kerron kokemuksiani. Työllistävyydellä tarkoitan niitä useita käyntejä eri virastoissa sekä puhelinoitoja, ilmoitusten suunnittelua ja piinallisinta vaihetta eli odottelua päivästä toiseen, ilmoittautuuko kukaan haastatteluun.

Koska tiesin, että velkajärjestelyhakemukset ovat julkisia asiakirjoja, otin ensimmäisenä yhteyttä Vantaan käräjäoikeuteen luullen saavani sieltä helposti aineistoa tutkimukseeni. Olin ollut aikaisemmin puhelimitse yhteydessä toimistosihteeriin, joka oli pyynnöstäni hankkinut arkistosta materiaalia, kolme kansiota velkajärjestelyhakemuksia. Kävin läpi kansiot, mutta yllätyksekseni hakemuksissa ei ilmennyt, oliko velkajärjestely haettu päävelallisena vai omavelkaisena takaajana. Toimistosihteerin mukaan käräjäoikeudessa ei myöskään pidetä tilastoja siitä, millä perusteilla velkajärjestelyä haetaan. Samoin velkahistoriikit puuttuivat suurelta osin hakemuksista, joista olisi selvinnyt velkajärjestelyyn hakeutumisen syy.

Päätin ottaa yhteyttä Vantaan velkaneuvonnan esimieheen, jotta saisin tätä kautta yhteyden tutkimuskohteisiin eli henkilöihin, jotka olivat joutuneet hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä omavelkaisena takauksen perusteella. Esimies oli kovin myönteinen tutkimukselleni ja lupasi välittää laatimani tutkimuspyyntökirjeen alaisilleen, jotka puolestaan informoivat asiasta eteenpäin. Monistin yhteensä 15 kirjettä (liite 2), jotka velkaneuvojat toimittivat asiakkailleen. Osoitteita ei luovutettu suoraan minulle, sillä velkaneuvonnan asiakirjat (velkajärjestelyhakemukset) ovat salaisia siihen saakka, kunnes ne saapuvat käräjäoikeuden kansliaan.

Jäin odottamaan haastateltavien yhteydenottoja innolla. Tavoitteekseni haastateltavien määrälle asetin kahdeksan henkilöä, sillä ohjaajani piti kyseistä määrää suositeltavana. Kahden viikon kuluttua kirjeen lähettämisestä aika alkoi umpeutua ja ainoastaan kaksi lupautui haastatteluun. Odotin vielä seuraavan viikon, mutta muita

vastauksia ei tullut. Otin uudelleen yhteyttä esimieheen, joka lupasi ottaa asian esille tulevassa viikonloppuseminaarissa, joka oli järjestetty velkajärjestelyä hakeneille. Hän uskoi, että sieltä löytyisi muutama halukas haastateltava.

Samalla kun jäin odottamaan uusia yhteydenottoja, soitin HeiNivel ry:n varapuheenjohtaja Marjatta Prosi-Berggrenille sekä Vantaan Marttaliiton toimistoon. Olin saanut kuulla, että molemmissa yhdistyksissä autetaan ylivelkaantuneita ja että heillä oli läheiset kontaktit henkilöihin, jotka ovat hakeneet velkajärjestelyä. Näiden yhteydenottojen jälkeen saaliina oli yksi haastateltava. Kysyin puhelinkontakteissamme syytä, miksi haastateltavat eivät olleet halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Yleisin vastaus oli, että velkajärjestelyn läpikäyneet omavelkaiset takaajat olivat lopen uupuneita ja kyllästyneitä elämäntilanteeseensa, eivätkä he enää halunneet avata hieman umpeutuneita haavojaan. Tapahtumasta oli kulunut liian lyhyt aika, jotta niistä olisi voinut tunteilematta keskustella. Mm. eläkkeellä oleva iäkäs vanhus, joka odotti Helsingin käräjäoikeudelta päätöstä velkajärjestelyhakemukseensa, oli hakeutunut uudelleen työelämään voidakseen pitää asuntonsa. Hän oli taannut lastensa velkoja, joita oli joutunut maksamaan ja nyt myös asunto oli menossa vasaran alle. Vanhus olisi kokenut haastattelun henkisesti raskaana tapahtumana (puh.kesk. 08.11.1996, Prosi-Berggren.)

Seuraavaksi kirjoitin lyhyen lehti-ilmoituksen, jonka postitin alueen paikallislehteen Vantaan Sanomiin ja pyysin, että he julkaisisivat sen lehdessään. Ko. lehti jaetaan Vantaan kaupungin jokaiseen talouteen, joten olin varma, että haastateltavia ilmaantuu riittävästi. Köyhänä opiskelijana esitin, että mikäli he julkaisevat ilmoitukseni ilmaiseksi, lähetän tutkimukseni sen valmistuttua heidän niin halutessaan julkaistavaksi. Toimitus ei ollut kiinnostunut ehdotuksestani ja kun pieni ilmoitus olisi maksanut 1.100 mk, päätin luopua lehti-ilmoituksesta.

Ajattelin kokeilla vielä yhtä kanavaa, jota kautta saisin haastateltavat käsiini. Suunnittelin lyhyen ja ytimekkään ilmoituksen, jonka päätin monistaa ja toimittaa kauppojen ja muutaman pankin asiakasilmoitteluun varatulle taululle. Arvelin, että ainakin pankin asiakkaista löytyy henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita antamaan haastattelun. Mitä enemmän asiaa mietin, sen epävarmemmalta minusta tuntui lähestyä pankinjohtajaa ja kauppiasta, joilta lupa ilmoituksen jättämiseen olisi pitänyt pyytää. Vastaan nousi tutkijan ammattietiikka. Oliko eettisesti oikein hakea haastateltavaa pankin julkisella ilmoitustaululla varsinkin, kun kysymys oli omavelkaisen takaajan asemasta, jota pankki oli kohdellut kovin ottein. Uskon, että lupa pankinjohtajalta olisi jäänyt saamatta.

Ensimmäisen haastattelupyyntökirjeeni olin lähettänyt lokakuun 25. päivänä ja monien vaiheiden jälkeen vuoden loppuun mennessä olin saanut käsiini kolme haastateltavaa. Tammikuussa, kun olin jo menettänyt toivoni, kolme henkilöä otti minuun yhteyttä. Velkaneuvonnan esimiehen työ oli alkanut tuottaa hedelmää ja loppujen lopuksi haastateltavia kertyi tutkimukseeni kaikkiaan kuusi.

8.4. Haastateltavat

Tutkimukseni kohteena olivat siis ylivelkaantuneet henkilöt, jotka olivat joutuneet omavelkaisen takausvastuun vuoksi ylitsepääsemättömiin maksuvaikeuksiin ja jotka olivat hakeneet yksityishenkilön velkajärjestelyä ja joille se oli käräjäoikeudessa myönnetty.

Alkuperäisen suunnitelmani mukaan tarkoitus oli löytää haastateltavat Vantaan alueelta eli ts. henkilöistä, joille Vantaan käräjäoikeus oli myöntänyt velkajärjestelyn ja vahvistanut maksuohjelman. Käytännössä suunnitelmani ei kuitenkaan toteutunut, vaan haastateltavista neljä oli Vantaalta, yksi Helsingistä ja yksi Espoosta.

Kaikkiaan haastateltavia oli kuusi henkilöä, joista kolme miestä ja kolme naista. Ikä vaihteli 30:sta 61:een ja keski-ikä oli n. 41 vuotta. Perhesuhteiltaan neljä oli eronnut aikaisemmasta avioliitostaan, joista kaksi avioitunut uudelleen ja kaksi elää avoliitossa. Kaksi muuta haastateltavaa on ensimmäistä kertaa avo/avioliitossa. Kaikilla haastateltavilla oli lapsia joko ensimmäisestä liitostaan tai molemmista paitsi yhdellä haastateltavalla, joka odotti ensimmäistä lastaan. Koulutukseltaan haastateltavat jakautuivat seuraavasti: rakennusmestari, työtekniikko, metallimies, siivoustekniikko sekä sosiaalikasvattaja. Yhdeltä puuttui ammatillinen koulutus. Työttömänä oli haastatteluhetkellä kolme henkilöä, vakituisessa työssä kaksi, joista toinen hoitovapaalla sekä yksi, jolla määräaikainen virkasuhde.

Takausvelkoja haastateltavilla oli maksettavina 37 000 mk:sta 2 400 000 mk:aan, keskimäärin 835 333 mk. Maksuvaraliukuma viidellä haastateltavalla oli 94 mk:sta 3 400 mk:aan, keskimäärin 1 250 mk kuukaudessa. Yhdelle haastateltavista käräjäoikeus oli vahvistanut nollaratkaisun. Jos vertaan lukuja Talan (1994, 26 - 27) tekemään tutkimukseen, voidaan todeta, että takausvelkojen määrä on melkein puolta suurempi omavelkaisilla takaajilla. Maksuvaraa kertyi Talan tutkimuksessa keskimäärin 500 mk, joka osoittaa, että takaajille vahvistetut maksuvarat ovat 2,5 kertaiset.

8.5. Tutkimuksen suorittaminen

Haastattelut suoritin aikavälillä marraskuu 1996 - tammikuu 1997. Haastattelujen aikataulu venyi paljon pidemmäksi kuin olin ajatellut, sillä kuten edellä olen todennut, haastateltavien saaminen tutkimukseen osoittautui yllättävän vaikeaksi. Toisaalta minulla oli hyvin aikaa purkaa haastattelut ja pidin sitä tutkimuksessani etuna, sillä samaan aikaan pystyin käymään läpi muuta materiaalia ja kirjallisuutta ja tutkimusaiheeni muotoutui koko ajan samalla kun tein lisähaastatteluita.

Haastatteluajankohdan ja paikan sai haastateltava valita itse. Kaksi haastatteluista tehtiin tutkijan kotona, yksi työpaikalla ja kaksi haastateltavien omassa kodissa. Yhden haastattelun suoritin puhelimitse, sillä haastateltavan mielestä hänen kotinsa oli liian rauhaton pienten lasten takia ja matka haastateltavan kotiin kohtuuttoman pitkä. Muut haastattelut tein nauhurin avulla, joihin pyysin ensin lupaa haastateltaviltani. Nauhurin käyttöön suhtauduttiin hyvin luontevasti eikä se häirinnyt lainkaan haastateltavia. Keskustelut olivat niin mielenkiintoisia ja intensiivisiä, että nauhurin olemassaoloon ei useinkaan edes kiinnitetty huomiota ennenkuin nauhuri ilmoitti kasetin vaihtamisesta. Pieniä häiriötekijöitä ilmeni kotona tehdyissä haastatteluissa, sillä perheissä oli pieniä lapsia, jotka keskeyttivät haastattelut muutaman kerran. Joskus tutkija joutuu miettimään, onko aiheellista jatkaa haastattelua vai valita mieluummin uusi ajankohta. (Hirsjärvi & Hurme, 1985, 102 - 103.) Kieltämättä perheessä, jossa oli vilkas kolmi-vuotias lapsi, ajatus kävi mielessäni. Koska keskeytykset eivät vaikuttaneet oleellisesti haastatteluun, uutta haastattelupaikkaa ja -aikaa en esittänyt.

Itse tutkijana jännitin ensimmäistä haastattelua siitä huolimatta, että olin opiskeluuni liittyen tenttinyt metodikirjallisuutta ja tutustunut teemahaastatteluun liittyvään aineistoon. Koin itseni noviisiksi, jota kieltämättä olinkin, sillä opiskeluaikana olin tehnyt vain yhden teemahaastatteluun perustuvan tutkimuksen. Koska itse olin läpikäynyt velkajärjestelyprosessin, minun oli helppo solmia kontakti haastateltaviin ja ymmärtää asioita pienistäkin vihjeistä. Haittana koin sen, että minulla oli ennakkokäsityksiä asioista, enkä välttämättä osannut ottaa niihin tarpeeksi etäisyyttä (Raina, 1994, 36 - 38.)

Haastattelut kestivät lyhimmillään n. 45 minuuttia ja pisimmillään n. 1,5 tuntia, keskimäärin tunnin. Huolimatta tutkimusaiheen arasta luonteesta, haastattelut onnistuivat mielestäni hyvin. Haastateltavat olivat avoimia ja kertoivat elämäntilanteistaan estottomasti. Kysyessäni velkojen määrää, joka oli aiheuttanut

velkajärjestelyyn hakeutumisen, ainoastaan yksi koki kysymyksen liian intiimiksi ja tungettelevaksi. Olin kohtelias, enkä vaatinut häneltä vastausta, mutta hetken emmittyään hän kertoi, että velkaa oli n. 2 milj.markkaa.

Melko pian haastattelujen jälkeen, yleensä haastattelua seuraavana päivänä, purin nauhat melko sanatarkasti teksteiksi. Haastattelutekstin lukemista ja jäsentämistä ohjasivat ne ajatukset ja ideat, joita pidin oleellisina jo haastattelun suunnitteluvaiheessa. Luin tekstit useaan kertaan lävitse ja yritin löytää niistä keskeiset ja olennaiset seikat sekä haastateltavien näkemykset ja kokemukset. Analysoinnissa käytin hyväkseni viitekehystäni ja keskeisiä käsitteitä.

Haastattelurungon perusteella muodostin yläkäsitteitä, kuten elämäntilanne takaukseen ryhtymisen aikana, velkajärjestelyyn hakeutuminen, elämäntilanne haastatteluhetkellä jne. Näiden käsitteiden avulla pyrin jäsentämään aineistoa loogiseksi kokonaisuudeksi. Työtäni helpotti se, että haastateltavien käyttämä kieli ei ollut minulle vieras, joten minun oli mahdollista ymmärtää ylivelkaantuneiden asioille ja ilmiöille antamia merkityksiä. (emt., 1994, 37.)

Sitaatteja en valinnut sen perusteella, kuinka yleisiä ne haastatteluissa olivat, vaan jonkinlaisen osuvuuden kriteerein. Valitut kohdat siis kiteyttävät jotain olennaista ja tärkeää tutkittavasta ilmiöstä. (emt., 1994, 38.) Sitaatit olen merkinnyt siten, että esim. N30 tarkoittaa haastateltavaa, joka on 30-vuotias nainen ja M51 tarkoittaa 51-vuotiasta mieshaastateltavaa.

Kun haastateltavien joukko koostuu vain kuudesta haastateltavasta, mitään tilastollisia yleistyksiä ei tuloksista voida tehdä. Alasuutarin (1994, 209) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin oleellisempaa pyrkiä selittämään ilmiötä, ja tehdä se ymmärrettäväksi. Ilmiön olemassaolon paljastaminen tai todistaminen ovat toisarvoisia seikkoja.

9. TAKAAJAKSI RYHTYMINEN

9.1. Takaus sosiaalisena ilmiönä

Kuten teoreettisessa osassa on ilmennyt, antolainauksen räjähdysmäinen kasvu yksityishenkilöille ja yrityksille ajoittui viime vuosikymmenen puolivälistä kuluvaan vuosikymmenen alkuun. Tämä on tarkoittanut myös sitä, että samassa suhteessa takausten ja takaajien määrä on kasvanut voimakkaasti.

Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna takaajalle ei ole mitään hyötyä siitä, että hän ryhtyy lainan takausmieheksi, sillä takaaja ottaa aina riskin saamatta mitään tilalle. Takaussuhteen synnyn taustalla on käytännössä luotonantajan riskienhallinta, mutta myös materiaallinen rationaalisuus, jolla tarkoitetaan ystävyyden velvoitteita ja sukulaisuuden vaatimuksia. Sosiologisesta näkökulmasta katsottuna yksilö ei ole vain etujaan maksimoiva homo economicus, taloudellinen ihminen, vaan myös ystävälle ja sukulaiselle takauksen antava perinteinen ihminen. (Sosiologia, 1996, 3, 191.)

Ihmisestä ei välttämättä ole sivilisaatiokehityksessä kasvanutkaan itsekeskeistä laskelmoijaa, jolla tärkeimpänä motiivina on ollut oman edun tavoittelu. Tönniesin määrittelemästä Gemeinschaft-ihmisestä on jäänyt ripaus inhimillisyyttä Gesellschaft-ihmiseen. Tämän todistavat ne kymmenet tuhannet laina-asiakirjat, joihin takaajat ovat ystävinä ja sukulaisina allekirjoittaneet nimensä ilman egoistisia pyrkimyksiä.

Haastattelemani takaajat olivat menneet takausvastuuseensa vuosien 1986 - 1992 aikana ja takaussummat vaihtelivat 37 000 markasta 2 400 000 markkaan. Kuudesta takaajasta viisi oli taannut yhtä tai useampaa yritysvelkaa, yksi takaajista kulutusluottoja. Yleinen trendi kyseisinä vuosina oli, että uudet yrittäjät saivat pankeilta helposti lainaa. Monet yrityksen perustaneet aloittivat toimintansa ilman omaa pääomaa, jolloin vieraan velkapääoman osuus saattoi olla 100 %. Oman pääoman puuttuminen ei estänyt pankkien runsasta luottotarjontaa. Kulutusluottojen lainaukset olivat samoin yleisiä, sillä vuosikymmenen vaihteeseen mennessä elettiin vielä noususuhdannetta ja luotettiin hyvään talouskasvuun ja vielä tuolloin työllisyystilanne oli hyvä.

Takauksen yleisin peruste oli sukulaisuus ja takauksen kohteena olivat haastateltavilla joko veli, aviovaimo, aviomies, miehen veli tai kuten yhdessä

tapauksessa isäpuoli. Osa takaajista ei kehdannut kieltäytyä, kun päävelallinen pyysi lainoillensa takaajaa. Yksi katsoi joutuneensa suoraan petetyksi. Takaaja, jolla motiivina oli yleinen altruismi ja joka takasi ystävänsä uuden yrityksen lainoja, koki myös joutuneensa petetyksi.

Vaikka keskeisin peruste takaukseen lupautumisessa oli sukulaisuus, haastateltavat vetosivat myös tietoon, joka koski velallisen tilannetta, luonnetta ja päävelallisen häneen kohdistuvaa luottamusta. Tutkittavat olivat sitä mieltä, että päävelallisen tilanne oli lainapapereiden allekirjoitusajankohtana hyvä. Kenelläkään haastateltavista ei ollut myöskään käynyt edes mielessä, että velan joutuisi maksamaan joskus takaaja itse. Lisäksi pankissa korostettiin takaukseen menon riskittömyyttä ja kerrottiin, että lainan takaus on vain rutiinijuttu. Jokaisella haastateltavalla oli yhteinen kokemus siitä, että yhdessäkään pankissa ei kerrottu takaukseen menemisen juridista vastuuta ja mitä siitä aiheutuu, jos päävelallinen ei suoriudu veloistaan.

9.2. Takaustilanne pankissa

Yleinen käytäntö ennen tiedonantovelvollisuutta 1.9.1994 pankeissa on ollut, että vakuudenantajan on täytynyt itse perehtyä antamansa sitoumuksen merkitykseen ja laajuuteen. Siten luotonhakijan taloudellisen tilan selvittäminen on aikaisemmin ollut pääsääntöisesti vakuudenantajan vastuulla. (Suomen kuntaliitto, yleiskirje 20.09.1994.) Toisaalta pankkisalaisuus on rajoittanut pankin tietojenantamisoikeutta. Ilman asiakkaan suostumusta pankki ei ole informoinut takaajia hänen taloudellisesta tilanteestaan. Normaalikäytäntönä on ollut myös, etteivät takaajat ole pyytäneet itse selvitystä päävelalliselta vaan luottaneet siihen, että päävelallinen on hoitanut asiansa sekä kykenee ne jatkossakin hoitamaan.

" Se oli oikeastaan ihan rutiinijuttu. Missään pankissa, olen ollut useammassa pankissa lainan takaajana, ei ole kerrottu mihin ryhdyn tai sitoudun. Eli se oli vaan, että nimi tähän paperiin. Yleensä se oli niin, että tää velallinen oli hoitanut asiat etukäteen valmiiksi. Piti vaan laittaa nimet papereihin. Se oli vain viisi minuuttia." NI30

" Pankissa mä vaan menin kirjoittamaan nimeni sinne. Emmä tiedä miten se yleensä sai niitä lainoja ulos." M51

" Ei mitään korostettu, vaan nimet alle. Ei mitään katottu, että onko mitään takana tai... Ei tosiaan. Hämmästyin itekin, ettei ne ottanu mitään selville, mitään. Nimi vaan alle. Se riitti." M45

Vanhassa pankki-ideassa on ollut jämäkkä, topeliusmainen tyyli " me annamme lainan, mutta ellet sinä sitten hoida asioitasi, joudut itse tai viimeistään takaajasi perikatoon ". Lainan takaisinmaksun merkitystä korostettiin ja pankkiin sai mennä hattu kourassa. Lainan hakijan tuli tarkoin perustella, mihin hän lainansa tarvitsee ja tehdä tarkka takaisinmaksusuunnitelma. Lainaa ei annettu kevytmielisesti. Jos halusi lainaa, piti olla nöyrä ja pystyä näyttämään maksukykynsä.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana pankit ovat myöntäneet sumeilematta ihmisille lainoja, mutta eivät ole ottaneet niistä minkäänlaista, ei edes moraalista vastuuta. Kahdessa haastattelussa ilmeni lisäksi, että pankki oli toiminut tieteen tahtoen vilpillisesti. Toisessa tapauksessa yksi takaajista oli "tipautettu" pois takausvastuusta, jolloin koko velkapääoma jäi yhden takaajan (haastateltavan) harteille.

" Tässä oli, tässä oli jotain mun mielestä hämärää, koska tässä (lainassa) oli yksitoinen takaaja. Muistan, että siinä oli jotain pankinjohtaja jäi eläkkeelle ja teki sitte viimeisen "palveluksen". Toinen takaaja tippui syystä tai toisesta pois, eikä sitä minulle selvitetty." NII30

Toinen haastateltavista oli pankin ja "uuden" firman omistajan harhauttamisen kohteena. Vanhemmalla mieshenkilöllä oli takaukseen menon motiivina yleinen altruismi eli halu auttaa toista. Hänellä itsellään oli hyvin menestyvä firma, jossa työntekijänä oli hänen mielestään rehellinen ja vastuuntuntoinen ystävä. Tämä ystävä halusi perustaa oman firman ja pyysi haastateltavaa osakkaaksi ja samalla takaajaksi "uuteen firmaan", johon haastateltava sitten lupautuikin. Luottaen ystävänsä ja näkemättä uuden firman tulos- ja taselaskelmia takaaja kirjoitti nimensä yleispanntaussopimukseen, jonka ystävä haki takaajan silloiselta työpaikalta Pietarista. Palattuaan Suomeen hän huomasi tullessaan petetyksi sekä ystävänsä että pankin taholta ja yritti välittömästi purkaa takauksen siinä kuitenkaan onnistumatta. Pankinjohtaja oli tietoinen takaajan omaisuuksista ja varoista, mutta samalla hän tiesi myös "uuden" firman selviytymisen mahdottomuuden. Takaajan mukaan pankki tiesi taustat ja haki sitten maksukykyisen takaajan tarkoituksella konkurssikypsään firmaan, jotta pankki saisi edes osan veloistaan takaisin.

Haastateltava oli ainut takaaja, jolla oli realisoitavaa omaisuutta. Takaaja pyysi, että hänen omistamansa osakehuoneistot myytäisiin vapailla markkinoilla, mutta sitä pankki ei hyväksynyt, vaan myi ne ilman kilpailua pilkkahintaan. 700 000 - 1 000 000 mk:n arvoinen osake 360 000 mk:lla ja 400 000 mk:n osake 169 000 mk:lla pankin omalle ja tutulle asiakkaalle. Saaduilla rahoilla ei lyhennetty takaajan omia velkoja, joita oli n. 169 000 mk, vaan konkurssiin menneen ja taatun firman velkoja.

" Törkeää toimintaa pankilta. Lupasivat kuitata ensin omat velkani pois ennen firman velkoja. Niin ei kuitenkaan tapahtunut. Maksoivat saamillaan tuloilla muiden aiheuttamia velkoja. En vielä kukaan ymmärrä pankin toimintaa." M61

10. TAKAUSVASTUUN HOITAMISEN MAHDOTTOMUUS JA VELKAJÄRJESTELYYN HAKEUTUMINEN

10.1. Yhteydenotto pankista yllätti

Kaksi haastateltavaa, jotka olivat taanneet puolisoidensa yrityslainoja, tiesi, että lainoja ei ole pystytty hoitamaan, joten lainojen irtisanomiset pankilta eivät tulleet yllätyksenä. Sitä vastoin velkojen erääntymisen ja lainojen hoitamatta jättämisen koki yllätyksenä kuudesta haastateltavasta neljä takaajaa. Haastateltavat eivät ymmärtäneet pankkien käyttäytymistä. Miten oli mahdollista, että lainat saattoivat olla vuoden jopa kaksikin hoitamatta. Päävelallinen ei ollut lyhentänyt lainan pääomia saatika korkoja ja sitten yhtäkkiä, kahden viikon varoitusajalla takaajalta vaadittiin kohtuuttomia summia lainojen irtisanomisen ja ulosoton uhalla.

" Pankki otti meihin sitten yhteyden. En tiennyt (aikaisemmin) mitään. Siinä meni sillee, että hetkinen mä funtsaan.. Siin meni tota vissiin pari vuotta, vuos ainakin, ett´se ei niinku maksanut mitään lainoja takasin. Pankki ei soittanut meille yhtään. Ei kertakaan. Sitte yks päivä tuli postilaatikosta, että täytyy, oliko siinä kaks´viikkoa aikaa niin maksaa 270 000 mk muistaakseni. Mää olin vähän aikaa huuli pyöreänä, et ei saatana. Sit mä menin sinne pankkiin ja kysyin, että miks´ei näistä puhuta. Ettei soiteta heti, jos jää joku maksu maksamatta.

Ei meillä oo aikaa tällasiin (pankin edustajan vastaus). Kaksi viikkoa oli aikaa maksaa." M45

" Se tuli ihan yllätyksenä, ei ollut mitään puhetta, ei mitään. Me luultiin, että se hoitaa asiansa. Ihan tosta vaan niin kuin pitää. Ei se ollu sitte hoitannu. Hirvee homma saada kiinni se (päävelallinen). Hän menee sinne pankkiin, eikä se ollu mitään käynny. Se pakoili sitä hommaa koko ajan." M45

" Tämä velan hoitamatta jättäminen tuli pankilta. Maksulappu. Olin kuullut huhuja muilta takaajilta, ettei se ole pystynyt maksamaan lainojaan. Tää meni sillä tavalla, että olin ulosotossa ekana. Pankki haki sitten saatavan käräjäoikeuden kautta, jonka jälkeen velkaa alettiin lyhentää palkasta ulosoton kautta. En ollut yhteydessä pankkiin. Odotin, että se menee ulosottoon." NI30

" Kukaan (takaajista) ei tiennyt, mitä on mihinkin (pankkiin) velkaa ja kuinka paljon. Takaajina emme pysyneet perässä, että missä mennään. Itse päävelallinen ei suostunut kertomaan, mitä niitä velkoja on." NI30

Pankin tiedonantovelvollisuutta on 1.9.1994 tulleella lailla parannettu takaajan kannalta myös siten, että mikäli päävelallinen ei hoida lainan pääomaa ja korkoja täsmällisesti, jo kuukauden viive joudutaan informoimaan takaajalle. Ennen uuden lain voimaan tuloa pankit eivät olleet velvollisia ilmoittamaan erääntyneistä lainoista ja velkapääoma korkoineen saattoi nousta kymmeneen jopa satoihin tuhansiin markkoihin. Jos pankki ei halunnut olla yhteistyöhaluinen, suurikin saatava voitiin periä takaajalta kahden viikon varoitusajalla.

10.2. " Onhan siinä monet itkut itketty.."

Takaajien ensireaktiot olivat luonnollisesti hyvin kärjistyneet ja kriittiset sen jälkeen kun oli ilmennyt, että päävelalliset olivat jättäneet lainansa hoitamatta. Mm. kaksi mieshaastateltavaa oli kokenut menetykset ja takausvastuun epäonnistumisen henkisesti hyvin raskaana. Vaikka velkajärjestelyyn hakeutumisesta ja käräjäoikeuden vahvistamasta velkajärjestelyn aloittamisesta oli kulunut jo vuosia, haastateltutilanteessa informantit liikuttuivat kyyneliin saakka. Muistiin palautuivat ne lukemattomat yöt, jolloin oli mietitty tilanteen mahdottomuutta.

" Kaikki meni. Ne (omaisuus) meni kaikki. En mä ammattiauttajan apua hakenu. Osasin pitää sen itte sisälläni. Yritin unohtaa. Onhan siinä monet itkut itketty, mutta ne on tehty niinku itse surutyönä. Ei enää tule joka yö mieleen, mutta alkuaikoina kyllä. En oo kertonnu tilanteesta kenellekkään, en työkavereille enkä ystäville." M51

" Olihan ne aika pahat reaktiot. Vähän aikaa mietittiin. Yöt ja päivät haettiin sitä kundia. Soiteltiin ja haettiin. Yritettiin miettiä, miten tästä selvitään. En mä viittis maksella sun velkojas´ajattelin." M45

Haastatteluista kävi kuitenkin selvästi ilmi, että vakavaan tilanteeseen naiset suhtautuivat myönteisemmin kuin miehet. Kortteisen (1992, 89 - 114) mukaan subjektiivinen kokemusmaailma muodostuu eri tavoin miehillä ja naisilla. Elämänhallinnan kannalta miesten ja naisten erilaisuus korostuu. Naisille minän uhraaminen on itsestään selvää ja omista toiveista luopuminen on helpompaa kuin miehillä.

" Kyllä mä kerroin (avomiehelle), että tämmönen asia on ja kyllä mun avomies oli niinku´että välit poikki (päävelalliseen) heti sitte. Ei missään nimessä tekemisissä enää. Hän ei voi sietääkään sitä miestä..." " Mä olen kyllä sillä tavalla lepsumpi, ettei välit mennyt sillä tavalla poikki. Mutta kyllähän siitä riita on tullu." N33

" Paljon valvoin öitä. Kävin muutaman kerran psykologilla, mutta koin sen turhana. Kyllä se vaikeaa on ollut. Se minut on pelastanut, että vaimo ei oo yhtään haukkunut ja sanonut, että älä menetä hermoja." M61

" Mulla on elämä parempaa ku ennen. Nykyinen vaimo ymmärtää." M51

10.3. " En ole nähnyt sitä kahteen vuoteen. "

Ylivelkaantumisen ja velkajärjestelyyn hakeutumisen seuraukset ovat ulottuneet haastateltavilla laajasti ihmisten arkielämään. Velkajärjestelyä hakeneet takaajat ovat joutuneet käyttämään huomattavan paljon aikaansa ja energiaansa sopiakseen

velkojen ja taattavien, mikäli heihin on ylipäättänsä saatu yhteys, kanssa lainojen maksujärjestelyistä. Yhteydenotot pankkiin, mahdollisesti muihin takaajiin, päävelalliseen, velkaneuvontaan ja moniin muihin instansseihin ovat kuluttaneet takaajien voimavaroja.

Talan ym. (1994, 10) tutkimuksesta ilmeni, että keskimääräinen käsittelyaika tuomioistuimissa velkajärjestelyn aloiteratkaisusta maksuohjelmataratkaisuun oli keskimäärin 128 vuorokautta. Tänä aikana velkajärjestelyä hakenut takaaja on joutunut toimittamaan kaikki mahdolliset asiapaperit liitteineen velkaneuvojalle. Kysymykseen eivät ole tulleet ainoastaan takaajaa koskevat tiedot, vaan selvitys on vaadittu myös avio/avopuolisolta. Yrittäjä on puolestaan joutunut toimittamaan kirjanpitoliedot usealta vuodelta takautuvasti.

Velkajärjestelyyn hakeutumisesta ei aiheutunut ainoastaan taloudellisia ja ajallisia menetyksiä, vaan takaajat saattoivat katkeroitua niin, että aikaisemmin hänelle läheinen ihminen muuttui vihamieheksi.

" En ole nähnyt sitä kahteen vuoteen, meillä meni vähän välit. En edes tiä, missä (veli) se onkaan, meni vähän välit sillai. Tämä oli syynä. Ennen oltiin aika paljo tekemisissä. Riittävästi mun mielestä." M45

" Nauroi päälle ja teki kiusaa kaikesta (sen jälkeen kun vaimo oli ottanut eron takausvelkojen takia), lapsen tapaamisoikeudesta ja elatusavusta. Me ei olla enää missään tekemisissä. Se teki rikosilmoituksen tyhjistä, ilkeyttä... Mulla oli kovat paineet uhkailuista." N33

Velkaongelmien vaikutusta haastateltavien psyykeeseen ei haastattelutilanteessa erikseen tiedusteltu. Kysymykseen, onko hakenut apua ammattiauttajilta, yksi haastateltava kertoi käyneensä psykologilla muutaman kerran. Haastateltavalle ei ollut käynneistä vastaavaa hyötyä, joten hän lopetti terapiaistunnot oma-aloitteisesti. Takausvastuun aktualisoitumisen takia haastateltava koki olevansa rikollinen ja kansalaisuutensa menettänyt mies, joka ei kehtaa enää liikkua edes ulkona omassa pihapiirissä.

" Se on ihan kuin olisi tehny rikoksen ja saanut ehonalaisen tuomion ja sitten on muutaman vuoden koetusaika. Näin se on. En minä itestäni välitä. Mä oon oppinnu olemaan.... vaatimattomasti elämään aina, mutta on se siis se tunne ja olo, ettei ole niinkuin normaali kansalainen. Olen ollut aina hyvin tarkka. Ikinä en oo jättänny mitään hoitamatta." M61

Suomalaisessa kulttuurissa miehen tulee täyttää "miehen mitta". Häpeä käynnistyy, jos mies ei kykene vastaamaan kulttuurin miehelle asettamiin suoritusvaateisiin, esim. menestymiseen työssä. (Juuti, 1996, 122.)

Kaikilla haastateltavilla ei ollut vain negatiivisia kokemuksia päävelallisen suhteen. Aviomies, joka oli taannut entisen vaimonsa velkoja ja maksaa niitä nyt 3.400 mk/kk, kertoo, että suhteet eivät kärjistyneet velkajärjestelyprosessin aikana ja että välit vaimoon ovat hyvät.

" Ihan hyvissä väleissä vaimon (entisen) kanssa. Olen vain yrittänyt unohtaa." M51

Maksumiehiksi joutuneet takaajat kertoivat kaikki yhtä lukuunottamatta, että perhesuhteet olivat kärsineet kolauksen päävelallisen ja takaajan välillä. Kolme takaajaa, jotka olivat taanneet sukulaistensa lainoja, eivät olleet olleet enää missään tekemisissä sen jälkeen kun velkajärjestely oli takaajille vahvistettu. Yksi takaaja ilmoitti, että sosiaalista kanssakäymistä ei päävelallisen kanssa ollut edes takauksen allekirjoittamishetkellä. Henkilö, joka oli taannut ystävänsä firman velkoja tiesi, että firman konkurssin jälkeen ystävä oli muuttanut Eestiin.

Haastatteluissa ilmeni myös ristiriitatilanteita perheen sisällä suhteessa sukulaisiin ja omaisiin. Yksi takaajista halusi säilyttää läheiset välit äitiinsä ja taattuun isäpuoleensa, mutta takaajan avopuoliso, joka joutui syyttään myös maksumieheksi, sanoutui irti kaikista kanssakäymisistä.

Kysymykseen, onko takaajilla mahdollisuus saada päävelalliselta suorituksia maksamilleen veloille sain seuraavanlaisia kommentteja:

" Ei mulla ole mitään mahiksii saada rahoja takasi, ne on mä tiedän menny. Ei niistä saa penniikään takasi." M45

" Luvannu, että kaikki saa saatavansa takaisin. Taitaa olla vain katteettomia lupauksia. Olen päättänyt, että haen saatavia, jos mahdollisuus siihen on." NI30

" Takaisinsaannin mahdollisuus tuntuu toivottomalta." NII30

" Ei se aio hyvittää millään tavoin mulle aiheutuneita velkoja." N33

10.4. Velkajärjestely, ainoa vaihtoehto

Velkajärjestelyyn hakeutumisen syiksi haastatteluissa ilmenivät työttömyys ja/tai suuret takausvastuut suhteessa haastateltavien tuloihin. Osalla haastateltavista oli myös omia velkoja ja ne yhdessä takausvelkojen kanssa nousivat niin korkeiksi, ettei niitä takaajat kyenneet tavallisilla palkkatuloilla hoitamaan. Myöskään neuvottelut pankin kanssa eivät olleet johtaneet sopijapuolia tyydyttävään tulokseen.

Neljällä takaajalla kertyneitä takausvelkoja oli heidän tuloihinsa nähden niin paljon, että muita vaihtoehtoja takausvastuusta selviytymiseen ei ollut kuin hakeutua yksityishenkilön velkajärjestelyyn. Yksi takaajista otti yhteyttä asianajajaan, jonka avulla hän yritti kiistää takauksen tässä kuitenkin onnistumatta. Käteen jäi vain asianajajalle maksettava kallis lasku. Haastateltava yleistääkin kokemaansa, että yksityisen henkilön vastaisku pankkeja kohtaan on täysin hyödytöntä ajan ja rahojen tuhlaamista.

Yksi miestakaaja yritti neuvotella pankin kanssa velan maksamisesta siten, että päävelalliselta erääntynyt laina jaettaisiin neljän takaajan kesken ja jokainen maksaisi oman osuutensa.

" Mä koitin sit´ sopii vielä sillee, että koitettiin sopii sit´ sillee, että jaetaan se summa. Meitä oli neljä takaajaa siinä. Jaetaan se summa. Se oli sitte se summa kuitenkin, se oli jo niin kauhee, ett´ se oli 500 000 se summa. Mä sanoin, että eikö sitä vois´ tehdä sitä sillee, et jaetaan se jokaiselle tasan, ett´ siitä jää se 120 000 ja jokainen maksaisi sen pois. Mä sanoin, ett´ mä, ett´ siihen mä pystyn vielä ja tota, mä ottasin teiltä vielä sen lainan, millä mä maksaisin sen heti pois ja ite maksaisin sit´ sitä 120 000:tta. Mutta se ei käynyt pankille. Se pankinjohtaja sanoi, että hän koettaa puhua siitä sitte siellä kokouksessa. mutta se oli sit´

soittanut, että ei se käy tommonen. Se vaan sano ihan suoraan, ettei se käy, ko. mää sitä koitin sille sanoo, et eikö sit vois jakaa meidän kesken. Tää on yhteistakaus, jotenkin näin se sitä selitti." M45

Velkajärjestelyä voidaan hakea kärjäoikeudelta yhdessä päävelallisen tai muiden takaajien kanssa. Haastateltavista neljä oli hakeutunut velkaneuvonnan asiakkaaksi yksin ja kaksi muiden lainan takaajien kanssa. Yhdelle takaajista kärjäoikeus oli vahvistanut ns. nollaratkaisun eli maksuvaraa hänelle ei kerry lainkaan. Muut takaajat maksavat pankeille velkojaan 94 mk:sta 3 400 mk:aan/ kuukausi.

" Onneks on tommonen homma (velkajärjestely), että pystyy jotenkin näistä selviään. Onhan se huono, jos tällaseen systeemiin ei pääse ja aina pankki on perässä. Maksuvaraa mulle jäi 900 ja maksan joka kuukausi. 917 markkaa joka kuukausi. Eihän se tietysti ko se viis vuotta, niin se kertyy se 60 000 markkaa. "

Haastateltavat saivat itse arvioida niitä syitä, jotka olivat johtaneet päävelallisen maksukyvyttömyyteen. Kaksi takaajaa vetosi koko yhteiskuntaa koskettavaan lamaan, josta seurauksena olivat työttömyys ja/tai alkoholisoituminen. Heidän mielestään päävelallisen kohdalla elämä oli menettänyt merkityksensä eikä ulospääsyä velka-ahdingosta ollut. Yksi takaaja arveli, että päävelallinen oli avioliittokriisissä, joka yhdessä laman ja yrityksen konkurssin kanssa ajoi sukulaisen "hällä väliä" -tilanteeseen.

Kolmen haastateltavan kommentit voidaan kiteyttää sanaan välinpitämättömyys. Rahan "pimittäminen" firmasta omaan yksityiskäyttöön ja firman asioiden hoitoon liittyvä kevytmielisyys olivat aiheuttaneet velkaantumisen.

11. ELÄMÄÄ VELKAJÄRJESTELYN VARJOSSA

11.1. Velkajärjestelystä kärsii koko perhe

Velkajärjestelyyn hakeutuminen on käytännössä merkinnyt myös sitä, että siihen on joutunut osallistumaan myös ns. syytön osapuoli. Perheen tuloissa on huomioitu molempien puolisoitten tulot, vaikka takaus olisi tehty ennen avioliittoa. Tästä on aiheutunut ristiriitoja perheen sisällä.

" Nykyinen mieheni ei oikein aina ymmärrä tätä tilannetta.

On katkera, kun joutuu elämään tiukalla. Ylimääräistä rahaa ei ole ollut tietenkään. Mihinkään kivaan ei jää rahaa." NII30

" Myös uuden vaimon tulot huomioidaan ja kaikki loput menee velkajärjestelyyn, mitä jää ylimäärästä." M61

Velallisen maksuvaraa laskettaessa otetaan huomioon myös aviopuolison tulot, vaikka takaus olisi tehty ennen avioliittoa. Tässä on vedottu avioliittolakiin, 46 §, jossa todetaan, että kummankin puolison tulee kykynsä mukaan ottaa osaa puolisoiden ja perheen elatukseen. Tämän vuoksi velkajärjestelyssä otetaan tulot huomioon sekä silloin, kun vain toinen puoliso hakee velkajärjestelyä, että silloin, kun molemmat ovat hakijoina. Jos velallinen asuu avoliitossa, avopuolison tulot eivät vaikuta velkajärjestelyyn, sillä heillä ei ole velvollisuutta osallistua toistensa elatukseen. Menot huomioidaan siten, että ne puolitetaan avopuolisoiden kesken. (Koskelo & Lehtimäki, 1993, 131-133.)

Takaajan takausvastuun epäonnistuminen ja hakeutuminen velkajärjestelyyn on aiheuttanut perheelle myös sen, että takaaja on menettänyt luottotietonsa viideksi vuodeksi. Takaaja on saanut maksuhäiriömerkinnän, joka on siirtänyt hänet hetkessä käteisen käyttäjäksi. Käytännössä maksuhäiriömerkintä merkitsee takaajalle monenlaisia ongelmia. Luottokorttiyhtiöt ja pankit peruuttavat korttinsa, puhelinyhtiö ei anna vuokraliittymää, vapailta markkinoilta ei saa vuokra-asuntoja jne. (HS, 25.10.95, D1.)

" Luottotiedot meni. Luottoa ei saa mistään. Mää en oo mitään rikosta tehnyt. Käteisellä täytyy kaikki maksaa. Sieltä (pankista) tuli kerran rekisterilappu, etten mä saa mitään (luottoa). En mä sit soittanu, miks ne on menny." M45

Maksuhäiriömerkinnät poistuvat luottotiedoista sen jälkeen kun takaaja on suorittanut käräjäoikeuden määräämästä maksuohjelmasta, joka yleensä on määrätty viiden vuoden pituiseksi. Haastateltavat kuitenkin epäilivät, että pankeilla on salainen tietokanta, josta luottotietojen menetys voidaan tarkistaa myöhemminkin ja tämä luonnollisesti vaikeuttaa luotonsaantia.

11.2. Takaajien selviytymisstrategiat

Haastateltavista yksi takaaja ei kokenut velkajärjestelyyn hakeutumista voimavaroja kuluttavana prosessina. Päinvastoin hän koki sen helpottavan heidän taloudellista tilannettaan pitkällä aikavälillä. Syynä tähän oli se, että takausvelkoja oli suhteessa paljon vähemmän kuin omia velkoja ja käräjäoikeus oli vahvistanut maksuvaraksi 0 mk. Kun maksuohjelma päättyy syyskuussa 2000, takausvelat, mutta myös omat asuntovelat, jotka olivat kertyneet epäonnistuneista asuntokaupoista, kuittaantuvat pois. Perhe koki, että velkajärjestelystä on heille enemmän hyötyä kuin haittaa.

Vastaavasti viisi muuta takaajaa oli kokenut velkajärjestelyprosessin ahdistavana ja jokainen oli hakenut tukea ystävistään ja/tai läheisistään tai apua ammattiauttajalta.

Tärkeimmäksi voimavarojen antajaksi tutkimuksessa ilmeni perheen ja ystävien tuki. Kaksi miestakaajaa oli solminut uuden avio/avoliiton, jota kautta elämään tuli uutta sisältöä ja merkitystä.

" Elämä on muuttunut paremmaksi. Mulla on vaimo, joka ymmärtää. Toukokuun alussa syntyy lapsi. Tulevaisuus näyttää hyvältä." M51

" Se minut on pelastanut, että vaimo ei ole yhtään haukkunut ja onhan meillä tuo poika, viisi- vuotias, jota nyt työttömänä hoite- len." M61

Ystävien tuki korostui kahden takaajan kohdalla. Nämä takaajat olivat molemmat naisia, joiden aviomiehet eivät olleet ymmärtäneet takausvastuun epäonnistumista eivätkä siten olleet tukemassa vaimojaan. Ystävä jonka kanssa pystyi keskustelemaan vaikeuksistaan oli vanha tuttu, joka tiesi takaajan taustat entuudestaan. Samoin koulutus (sosiaalikasvattaja) ja työkokemus olivat antaneet valmiuksia kohdata ongelmia myös omassa elämässä.

" Henkinen tuki taas.. Mulla on hyvä ystävä 10 vuoden takaa, on auttavassa puhelimesta töissä. Sen kanssa on ollu hirveen hyvä jutella. Se on nähny tään mun edellisen avioliiton.. Melkein päivit- täin me oltiin.. Se istu kahvilla meillä.. Se on ollu hirveen hyvä tuki. Mun oli ihan pakko puhua. Ajattelin jossain välissä, että hei onks mä pimahtamassa.. ". NII30

" Ystävilta olen saanut apua. Ammatti johon olen hakeutunut...
sosiaalikasvattaja.. Olen joutunut kuuntelemaan ihmisiä,
jotka ovat olleet samanlaisessa asemassa. " NI30

Miesten ja naisten välillä sosiaalisissa verkostoissa on havaittu eroja. Naisilla verkostot ovat usein laajempia ja sisältävät enemmän läheisiä ja luottamuksellisia ihmissuhteita kuin miesten. Naisilla on miehiä useammin luottamusystävänä joku muu kuin puoliso ja he ovat avoimempia puhumaan intiimeistä asioista. Naiset saavat myös laadultaan parempaa henkistä tukea kuin miehet ja he hyötyvät tuesta enemmän. (Ahlqvist, 1996, 91.)

Ainoastaan yksi haastateltavista oli ottanut yhteyttä ammattiauttajaan, psykologiin ja hänkin oli tehnyt sen vaimon painostuksesta. Mies oli käynyt muutaman kerran psykologilla, mutta ei kokenut siitä olevan vastaavaa hyötyä.

" Mää kävin muutaman kerran psykologilla, mutta ei siitä ollut mitään apua. Mun olis pitänyt selittää hänelle, miten mää seleviän tästä. Se oli niin päin. Mun piti funtsata, että mitä mää sanoisin hänelle, että se sanois mulle sitte. Katsoin, että tämä on ihan turhaa. " M61

Yhtenä selviytymisstrategiana voitaneen pitää myös takaajien erilaisia suoriutumisrituaaleja ja laskelmia, joilla seurataan päiviä ja kuukausia ja sitä kuinka vapautuminen maksuohjelmasta joskus päättyy. Yksi mieshaastateltava piti päivittäin tarkkaa kirjanpitoa siitä, montako päivää maksuohjelmasta oli jäljellä. Toinen laski kuukausia ja arveli, että puoli vuotta ennen maksuohjelman päättymistä voi jo elää vapaammin.

" Maksuohjelman alkamisesta ei ole mennyt vielä puolta. 43 % tulee huomenna. 57 % vielä jäljellä. Kyllä minä pidän tarkkaa räkninkiä ja välillä tarkistan prosentit. Vielä 626 päivää jäljellä."
M61

" Mää on laskennu, että kun mä pääsen tammikuuhun (1998), niin se on oikeastaan ohi. Vaikka nousis palakatkin ja tekis ylitöitä, ne ei pystys enää.. se on puoli vuotta kun se menee rosikseen. Ne ei pysty enää ottaa mitään... Enää reilu vuosi."

M51

Yhden naishaastateltavan tapana oli mennä välittömästi palkkapäivänä maksuautomaatille ja maksaa erääntyvät maksuerät velkojille. Tämän jälkeen hän laski, montako erää on vielä jäljellä.

11.3. Pärjääminen käräjäoikeuden vahvistamilla tuloilla

Käräjäoikeus vahvistaa maksuvaran, joka saadaan vähentämällä velallisen (tässä tapauksessa takaajan) tuloista ensin verot sekä perheen menot. Menoissa tulee huomioida elinkustannukset, asumisesta aiheutuvat kustannukset sekä muut pakolliset menot. Nettotulojen ja menojen erotuksesta saadaan maksuvara, jonka velallinen kuukausittain tilittää velkojille velkojen suhteessa.

Seuraavassa esimerkki yhden haastateltavan tuloista ja menoista sekä maksuvarasta.

Maksuvaran laskentakaavio takaajan osalta

Perheen tulot		Perheen menot	
Velallisen tulot	1.850,00	Elinkustannukset	
	1.853,00	Velallinen	2.000,00
	1.400,00	Puoliso	2.000,00
Verot	800,00	Lapsi, 17 v	1.050,00
Nettotulot	4.303,00		
		Asuminen	
Puolison tulot	6.500,00	Vuokra	3.200,00
Verot	1.300,00	Sähkö	300,00
Nettotulot	5.200,00	Yhteensä	8.550,00

Velallisen osuus yhteisistä menoista on 45,3 %. Huomaa, että kärjäoikeus on vahvistanut takaajan = aviovaimon osalle yhteisistä menoista 45,3 %, ei 50 %:a.

Nettotulot	4.303,00
Menot	3.873,15
Maksuvara	429,85

Haastatteluissa ilmeni, että eläminen kärjäoikeuden vahvistamalla "tuloilla" oli suhteellisen tiukkaa. Ainoastaan yksi haastateltava arvio tilanteensa samanlaiseksi ennen ja jälkeen velkajärjestelyn.

" Elämäntilanne ei ole oleellisesti muuttunut ennen ja jälkeen velkajärjestelyn. Ei oo ollut varaa harrastaa ja matkustella aikaisemminkaan." N33

" Jos mä oon oikein rehellinen. Jos mulla ei ois ollut tuota kaveria (uusi avovaimo), en ois pärjännyt. Mä joudun vielä poikaani auttaan aina välillä. Rehellisesti en ois pärjännyt. 2 100 mk... Mitään sosiaalietuuksia en saa. Avovaimolla on oma osake." M51

" Tosi huonostihan se on. On haettu muutostakin kahteen kertaan. Aluksi mulle ei hyväksytty asumiskustannuksia ollenkaan. Velkaneuvojan mielestä kärjäoikeuden ensimmäinen päätös oli outo. Koska asunto avomiehen omistama, ei voi kerätä omaisuutta toiselle. Lopulta hyväksyivät asuntomenoikseni 600 mk. Toimeentulotukea olen saanut siinä vaiheessa, kun olin ulosotossa. " Tiukempaa taloudessa on ruuan suhteen. Täytyy laskea tarkasti. Kun vauva syntyy, maksuvara pienenee. " NI30

" On saanu vähän kattoo, että mitä tekee. Eihän sitä sillee, kuten ennen pysty, matkustelemaan ja muuta. Kaikki raha menee siihen.. Puoltoista vuotta kun tässä jaksaa, lusia. Voi sanoa, että se on sitä suoraan sanoen." M45

Tutkijana mielessäni heräsi tässä kohdin haastattelua tehdä kysymys, johon en todennäköisesti olisi saanut rehellistä vastausta, joten jätin sen tekemättä. Olisin halunnut tietää, onko haastateltavilla mahdollisesti pimeitä tuloja, joilla parantaa

elämisen laatua. Kieltämättä pimeän työn tekemiseen on suuret houkutukset, sillä niistä ei luonnollisestikaan ilmoiteta velkojille. Vaatimushan on, että kaikki ylimääräinen tulo pitäisi tilittää velkojille velkojen suhteessa.

Velkajärjestelylaista löytyy porsaanreikiä, joista yksi on se, että lisätienesteistä ei velalliselle ja rehelliselle maksajalle ole mitään hyötyä.

" Mutta vaikka palkka nousis sä saat vaan sen saman käteen.
Periaatteessa ei mitään järkeä lähteä kätteleen töitä." M 45

Kuten luvussa 4.3. todettiin, mahdollisuus maksuvelvollisuuden poistamiseen on lisännyt passivoitumista ja erilaisia järjestelyjä maksuvaran minimoimiseksi. Ei ole mielekästä lähteä etsimään lisäänsioita, kun on tiedossa, että ylimääräiset tulot täytyy tilittää velkojille.

Yksityishenkilön velkajärjestelystä annettua asetusta (nro 64/ 6 §) on muutettu 1.2.1997 alkaen siten, että mikäli velallisen maksukyky paranee siten, että hänen tulonsa kasvavat vähintään 3 600 markkaa kalenterivuodessa, sen ylittävä osa on tilitettävä velkojille velkojen suhteessa.

Talan (1995) tutkimuksessa "Miten velallinen suoriutuu velkajärjestelystä" syyskesällä 1994 haastateltiin 46 velkajärjestelyn saanutta yksityishenkilöä. Siinä tiedusteltiin yleisarviota heidän toimeentulostaan maksuohjelman aikana. Hiukan alle puolet katsoi selviytyneensä kohtuullisesti ja sama määrä heikosti tai erittäin heikosti. Kaksi vastaajaa koki tulleen toimeen hyvin.

Omassa tutkimuksessani kuudesta haastateltavasta neljä koki joutuvansa laskemaan tarkasti, jotta tulot riittävät elämiseen. Mitään ylimääräistä, kalliimpaa hankintaa ei voinut tehdä. Oma tutkimustulostani ei voida yleistää, koska otanta on pieni, mutta tulos osoittaa, että yli puolet koki tulot riittämättömiksi. Molemmissa tutkimuksissa täytyy toki huomioida subjektiiviset arvostustekijät ja elintavat, jotka vaikuttavat arviointiin tulojen riittävydestä. Yksilö, joka on tottunut elämään "leveämmin", kokee käräjäoikeuden vahvistamat tulot riittämättöminä. Vastaavasti joku toinen pärjää samoilla tuloilla hyvin.

Jos verrataan velkajärjestelyyn laskettavia elinkustannusmenoja toimeentulotukinormiin, se on hieman korkeampi. Esimerkkiperheen (kaksi aikuista, yksi 17 vuotias

lapsi) elinkustannusmenot olivat yhteensä 5 050 markkaa kuukaudessa. Vahvistetussa toimeentulotukinormissa perusosa on yhteensä 4 910 markkaa.

Velkajärjestelylain mukaisissa elinkustannusnormeissa ei ole kuitenkaan huomioitu riskejä, joita saattaa aiheutua, jos esim. perheenjäsen sairastuu. Talan (emt. 40) tutkimuksessa todettiin, että kolmasosa vastaajista ei ollut käynyt lääkärissä, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Neljännes vastaajista oli rahan puutteessa jättänyt ostamatta heille määrättyjä lääkkeitä ja puolet vastaajista oli kokenut mahdollisen sairastumisen uhkana maksuohjelman toteutumiselle.

Vaikka käräjäoikeuden vahvistamissa tulo- ja menoerissä ei ole kiinnitetty huomiota ylimääräisiin kustannuksiin, mainitaan päätöksissä seuraavaa: velallinen on maksukykyänsä parantaakseen velvollinen maksuohjelman aikana hakemaan kaikkia niitä sosiaalietuuksia, joihin hän on oikeutettu. Tämä tarkoittaa käytännössä mm. sitä, että mikäli perheen tulot eivät riitä esim. terveysmenoihin, jotka saattavat nousta hyvinkin korkeaksi, velallisella ei ole oikeus vaan hänellä on velvollisuus hakea sosiaalitoimistosta toimeentulotukea kulujen kattamiseksi. Tällä on haluttu turvata maksuerien suoritus velkojille ja samalla vähentää käräjäoikeuteen saapuvia maksuohjelmamuutoshakemuksia.

Talan (emt. 40) tutkimuksesta voi tulkita, että kaikki velalliset eivät ole välttämättä olleet tietoisia siitä, että heillä on oikeus ja velvollisuus hakea toimeentulotukea. Toisaalta tutkimustuloksen voi tulkita myös niin, että kynnys sosiaalitoimen luukulle on joillekin velallisille edelleenkin liian korkea.

11.4. Tapahtuneen opetus ja tulevaisuuden suunnitelmat

Haastatteluissa ilmeni, että velkajärjestelyprosessin läpikäyminen koettiin raskaana, taloudenpito oli tiukkaa ja joissakin perhesuhteissa ilmeni syviäkin ristiriitoja ja konflikteja. Toisaalta velkajärjestelyyn pääsy merkitsi myös myönteisiä kokemuksia. Ajatus, että velkavankeus jonain päivänä päättyy, koettiin helpottavana. Velkajärjestelyn avulla oltiin päästy vaikeasta tilanteesta ja samalla se oli helpottanut maksuvaikeuksista aiheutuneita paineita ja ongelmia.

Kysymykseen mitä tapahtunut on haastateltaville opettanut, sain seuraavanlaisia kommentteja:

" En ikinä laita nimeä paperiin. Ei niin hyvää ystävää, että laittaisin nimeni paperiin. En takaa enää ikinä. Ei sisarille, eikä kenellekään. Sen olen päättänyt. Sellaista ihmistä ei löydy." NI30

" En aio panna nimeäni paperiin enää. Sen se on opettanut. Ei enää luota edes broidiinsa, niin ei täs kannata enää mihinkään luottaa. Ei nimeä enää mihinkään paperiin, vaikka summakin olis pieni. Kyllä se kolahti niin pahasti. Ei mulla oo mitään mahiksii saada rahoja takasi, ne on mä tiedän menny. Ei niistä saa penniikään takasi." M45

Kuudesta haastateltavasta viisi vanhoi, että takaajaksi ei koskaan enää ryhdy. Sen takauksen epäonnistuminen oli opettanut. Yllättävänä koin, että yksi takaajista, joka oli taannut entistä aviovaimoan ja joutunut siitä 2 000 000 mk:n takausvastuuseen, pohti, että uuden aviovaimon lainapaperiin voisi ehkä sittenkin antaa takauksen.

" Ehkä tälle uudelle aviovaimolle..." M51

Vertailu Kivivuoren (Sosiologia, 1996, 200-201) tutkimustulokseen osoitti lähes päinvastaista tulosta, sillä Kivivuoren 13 haastateltavasta enemmistö jätti takausasiassa "oven raolleen" miettiessään uuden takausvastuun antamista. Omissa haastattelutilanteissani en erityisesti korostanut tapahtuneen opetusta enkä pyytänyt haastateltavia miettimään syvemmin uuden takauksen antamista. Jos haastateltavat olisivat saaneet pitemmän miettimisajan, tulos olisi saattanut olla positiivisempi. Kivivuoren tutkimustulosta analysoidessa oletan, että veri- ja ystävyysiteiden ilmaiseminen ja luottamus säilyy suurista vastoinkäymisistä huolimatta eikä riskiyhteiskunta vieraannutta ihmisiä toisistaan lopullisesti.

Tulevaisuus näytti niiden kohdalta valoisammalta, joille käräjäoikeus oli vahvistanut maksuohjelman heti lain voimaantulon jälkeen. Viisi vuotta oli kulumassa pian umpeen ja haastateltavat tiesivät "vapauden" lähitulevaisuudessa koittavan. Lisäksi haastatteluissa ilmeni selvästi, että mitä nuoremasta informantista oli kysymys, sitä myönteisemmin hän suhtautui tulevaisuuteen. Yhtä lukuunottamatta kaikilla oli tulevaisuuden suunnitelmia velkajärjestelyn päättymisen jälkeen. Haastateltavat suunnittelivat lisäkoulutuksen hankkimista, perheenlisäystä eikä velanottoakaan tuntunut mahdottomalta ajatukselta.

"Kun velkajärjestely kohdaltamme päättyy, kävelemme seuraavana päivänä pankkiin ja otamme lainaa farmariauton ostoja varten." N33

Kolmilapsinen perhe oli joutunut reaalisoiimaan autonsa ennen velkajärjestelyn alkamista ja pitivät sitä suurena menetyksenä. Auton puuttuminen isosta perheestä rajoitti sosiaalista kanssakäymistä muiden sukulaisten kanssa, jotka asuivat kaukana maaseudulla. Matkustaminen ruuhkaisissa busseissa pienten lasten kanssa ei myöskään houkutellut liikkumiseen.

"Sitten kun velkajärjestely on ohi, aion ottaa asuntolainaa. Haluan päästä osalliseksi asunnosta, joka nyt on avomieheni nimissä." NI30

"Mulla on semmoinen haave, mä olen tuolla säteilyturvakeskuksesta töissä, että työnantaja kouluttais assistentiksi. Pohjakoulutus mulla alaan jo on." NII30

lökkäimmällä mieshaastateltavalla ei tulevaisuuden suunnitelmia ollut. Varhaiseläkehakemus oli vireillä ja hän koki, että elämä oli tavallaan hänen kohdaltaan eletty. Mieltä painoivat koko elämänvarrella hankitun omaisuuden realisoiminen ja myyminen ystävän tekemien velkojen maksamiseksi. Lisäksi tilannetta pahensivat entisen aviovaimon yhteydenotot ja arvostelut takausvastuun epäonnistumisesta. Uusi avioliitto ja yhteinen 5-vuotias poika olivat ne ilonaiheet, joista takaaja sai voimia jaksaa eteenpäin kaikista vastoinkäymisistä huolimatta.

12. YHTEENVETOA

Tämä tutkimus on ehkä laatuaan ensimmäinen teemahaastattelun avulla tehty selvitys niiden ihmisten elämäntilanteista, jotka ovat joutuneet 1990-luvun taloudellisen laman seurauksena ilman omaa syytään maksamaan muiden ihmisten ottamia yritys- ja kulutusluottoja. Velkavastuut ovat olleet niin suuria, etteivät omavelkaiset takaajat ole voineet suoriutua niistä ilman yksityishenkilön velkajärjestelyyn hakeutumista.

Tutkimuksessani olen halunnut tuoda esiin omavelkaisten takaajien subjektiivisia käsityksiä ja kokemuksia takaustilanteesta ja takausvastuun epäonnistumisesta.

Kuinka velkajärjestely on vaikuttanut jokapäiväiseen elämään, ja millaisilla selviytymisstrategioilla takaajat ovat selvinneet taloudellisista vastoinkäymisistä. Olen pyrkinyt saamaan selville myös sen, ovatko sosiaaliset suhteet päävelalliseen nähden rikkoutuneet ja millaisia ristiriitoja takausvastuun aktualisoituminen on aiheuttanut perheen sisällä.

Tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä olen kiinnittänyt huomiota rahamarkkinoiden kehittymiseen Suomessa 1980-luvun jälkeen ja siitä johtuvaan ylivelkaantumiseen sekä insolvenssilakien hyväksymiseen. Takaajan näkökulmaa takauksesta olen pohtinut rajatusti siltä osin, miten se suhteutuu omaan tutkimukseeni. Aikaisempia, kvalitatiivisia tutkimuksia, jotka sivuavat omaa työtäni, olen myös verrannut omaan tutkimukseeni. Sosiologista näkökulmaa työhöni olen saanut erittelemällä ihmisen ulkoista ja sisäistä elämänhallintaa, joka näyttelee tärkeää osaa taloudellisista kriiseistä selviytymisessä. Elämän laatu takausvastuuseen joutumisen jälkeen riippuu ihmisen aiemmista elämäkokemuksista ja suhtautumisesta elämään ylipäättänsä.

Tutkimukseni empiirinen aineisto koostui kuuden omavelkaisen takaajan teemahaastatteluista sekä osaltaan takaajien velkahistoriikeista. Lisäksi olen haastatellut Vantaan velkaneuvonnan esimiestä ja puhelimitse HeiNivel ry:n varapuheenjohtajaa.

Haastateltavien saaminen kyseessä olevaan tutkimukseen oli tutkijan kannalta äärimmäisen vaikeaa ja se "työllisti" henkisesti eniten. Haastatteluun lupautuvien haastateltavien saamisen vaikeus ei johtunut siitä, että heitä olisi suhteessa muihin ylivelkaantuneihin nähden vähän, sillä Vantaan velkaneuvonnan asiakkaista neljännes on ollut hakijoita, joilla takana on takausvastuun aktualisoituminen. (Haastattelu Risto Salminen, 6.10.1996.) Haastateltavien löytämisen vaikeus kuvaa osuvasti sitä, kuinka maksumiehiksi joutuneet omavelkaiset takaajat ovat henkisesti väsyneitä ja pohjaanpalaneita ihmisraakileita kaiken kokemansa jälkeen. Monen kuukauden velkajärjestelyprosessin läpikäyminen oli vaatinut veronsa eikä kiinnostusta haastatteluun monellakaan ollut. Kahta lukuunottamatta haastateltavat halusivat pysyä anonyymeinä, joka osoittaa jonkinlaista häpeän tunnetta ja epäonnistumista, kansalaisuuden menettämistä ihmisten silmissä, kuten yksi haastateltava asian ilmaisi.

Velkaneuvonnan esimiehen haastattelusta ilmeni myös, että monet ylivelkaantuneet, mukana myös omavelkaisia takaajia, ovat syrjäytyneet yhteiskunnasta siinä määrin, että heistä moni ei edes tunne lakia yksityishenkilön velkajärjestelystä. He eivät

tiedä, että heillä on oikeus velkajärjestelyyn ja mahdollisuus vapautua velkavapautuksesta.

" Jotkut, jotka ovat velkojen takia masentuneet ja jättäytyneet kaiken yhteiskunnan ulkopuolelle, jotka ei välitä enää mitään, vaikka olisi loppuelämänsä ulosotossa, he eivät hae velkajärjestelyä... Tätä jengiä on pilvin pimein tuolla kentällä."

" Mulla jäi se mielikuva, että (velkaneuvontatilanteessa) viidestä velallisesta neljä ei ollut koskaan kuullutkaan velkajärjestelylaista."

Yksityishenkilön velkajärjestely astui voimaan talvella 1993, jonka jälkeen myös omavelkaisella takaajalla on ollut oikeus hakea käräjäoikeudelta velkajärjestelyä, jonka avulla määräaikana, yleensä viidessä vuodessa, takaaja vapautuu takausveloistaan. Pääseminen yksityishenkilön velkajärjestelyyn ei ole ollut mikään helppo tie ja takaaja on usein joutunut realisoimaan kaiken omaisuutensa takausvelkojen maksamiseksi.

Tutkimuksen takausvelat oli annettu velvollisuuden osoituksena ystävää kohtaan tai kuten useimmassa tapauksessa tapahtui sukulaisuuden vaatimuksena. Takaajat luottivat taattavan maksukykyyn eikä heillä takaushetkellä käynyt edes mielessä, että he joutuvat tulevaisuudessa lainan maksumieheksi. He olivat omavelkaisina takaajina, osittain "tietämättöminä", sitoutuneet takaamaan ennen 1990-luvun lamaa otettuja sukulaisten ja ystävien velkoja, joita pankit nyt vaativat itselleen. Pankkien riskittömyysteoria takausvastuusta oli kokenut totaalisen kolauksen ja takausveloista takaajat ovat joutuneet vastuuseen yksin.

Takausvastuun aktualisoitumisen aiheuttama kriisi oli kaikille muille paitsi yhdelle haastateltavalle sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa musertava ja murtava elämänvaihe. Tutkimus osoitti, että parhaiten velkajärjestelyprosessista ja sen seurauksista olivat selvinneet nuoremmat haastateltavat. Yksi syy tähän oli, että heille ei vielä ollut karttunut omaisuutta, jonka pankit olisivat välittömästi realisoineet takausvelkoihin. Toiseksi nuorilla oli odotuksia tulevaisuuden suhteen. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että elämä on vielä edessä päin. Sitä vastoin ikävimmässä asemassa olivat ne takaajat, jotka olivat joutuneet luopumaan vuosien varrella karttuneesta omaisuudesta, jonka kautta elämä koettiin merkitykselliseksi.

Kodin, kesämökin, auton yms. realisoiminen sukulaisten ja ystävien aiheuttamien velkojen suoritukseksi koettiin masentavana.

Verrattaessa keskenään mies- ja naistakaajia, miehet kokivat tilanteet ongelmallisempina ja toivottomampana. Naiset olivat yllättävän tyytyväisiä elämänsä hoitaessaan luottojaan selviämisen äärirajoilla säästäen ja laskien tarkasti, paljonko ruokaostoksiin jää lyhennyserien jälkeen rahaa.

Sosiaaliset verkostot ovat ihmiselle tärkeitä hyvän elämänhallinnan kannalta. Elämänhallinta vaurioituu, mikäli velkaongelmien kautta rikkoutuvat läheiset ihmissuhteet. Päävelalliseen nähden sosiaaliset suhteet olivat katkenneet sen jälkeen kun oli selvinnyt, että takaaja joutuu osallistumaan velkojen maksuun. Haastattelut kuitenkin osoittivat, että suhteiden katkaisijana ei aina toiminut takaaja itse, vaan päävelallinen, joka oli laiminlyönyt yhteydenotot. Tutkimuksessani tuli selkeästi esille, että velkajärjestelyprosessi oli kuluttanut haastateltavien sisäisiä voimavaroja ja rikkonut ystävyys- ja sukulaisuussuhteiden verkostoja, ehkä monen kohdalla lopullisesti.

Tärkeimpänä voimavarana haastateltavat kokivat oman perheen ja läheisten ystävien tuen. Naiset suhtautuivat takausvastuun aktualisoitumiseen myönteisemmin kuin miehet. Samoin naisille minän uhraaminen ja omista toiveista luopuminen oli helpompaa kuin miehillä.

Ristiriitatilanteita aiheutui niissä perheissä, joissa toinen avio/avopuolisoista ei halunnut olla missään tekemisissä päävelallisen kanssa, joka oli laiminlyönyt velkojen hoitamisen. Tämä vaikeutti sosiaalista kanssakäymistä tilanteissa, joissa olisi haluttu yhteistä yhdessäoloa ja kokoontumista eri perhetapahtumien merkeissä. Suhteiden arvioiminen lasten ja vanhempien välillä jäi tutkimukseni ulkopuolelle, sillä haastateltavilla ei ollut lapsia lainkaan tai he olivat niin pieniä, ettei ongelmia tämän suhteen syntynyt.

13. POHDINTAA

Omavelkaisen takaajan asema yksityishenkilön velkajärjestelyssä vaikuttaa monelta osin heikolta. Tutkimuksessani on jo ilmennyt, että pankit ovat vaatineet takaajilta kaiken omaisuuden realisoimista erääntyneiden lainojen maksamiseksi ja lisäksi takaajille on langetettu käräjäoikeuden päätöksellä viiden vuoden maksuohjelma, jossa velallinen suorittaa maksuvarallaan päävelallisen velkoja pankeille. Maksuvara on sitä suurempi mitä korkeammat ovat tulot ja käytännössä lähes kaikki tilitykset kirjautuvat pankkien hyväksi.

Omavelkainen takaaja, jolle käräjäoikeus on vahvistanut maksuohjelman, on kaiken tämän lisäksi menettänyt myös luottokelpoisuutensa. Luottokorttiyhtiöt ovat peruuttaneet kortit, yhdistelmävisan omistavalta on mennyt samalla myös pankkikortti, tililuotto-ostot on eliminoitu viideksi vuodeksi, puhelinyhtiö ei anna puheliniittymää, laitevuokraaja vaatii tavallista suuremman takuumaksun ja vapailta markkinoilta et saa kovin helposti vuokra-asuntoja. Tässä muutama esimerkki, jolla on rajoitettu omavelkaisen takaajan elämää.

Käräjäoikeuden vahvistamat velkajärjestelyä koskevat päätökset ja maksuohjelmat ovat julkisia asiakirjoja. Jokaisella asiasta kiinnostuneella on oikeus pyytää velallista koskevan päätöksen ja näin tutustua päätöksessä ilmeneviin faktatietoihin, jotka monelle ovat intiimejä ja joista ei haluaisi julkista keskustelua. Julkisuuden kautta moni maksumieheksi joutunut takaaja kokee häpeää ja sitä, kuinka häntä voidaan lukea kuin avointa kirjaa.

Ihmettelyn aihetta on herättänyt myös se, että takaajan puoliso, joka takaus-tilanteessa on ollut täysin ulkopuolinen, joutuu nyt välillisesti osallistumaan takausvelkojen maksuun. Laissa on vedottu avioliittolakiin ja sen 46 §:ään, mutta tuntuu kohtuuttomalta, että täysin ulkopuoliselta vaaditaan viiden vuoden rangais- tusta ainoastaan sen vuoksi, että hän on avioitunut "väärän" puolison kanssa.

Pankkitarkastusvirasto toivoi velkasaneerauslainsäädäntöä säädettäessä, että myös takaajat vapautettaisiin takausveloistaan, mutta tämä esitys ei saanut kannatusta. Vedottiin siihen, että takauksella ei enää olisi mitään merkitystä ja jatkossa jouduttaisiin käyttämään vain reaalivakuuksia ja se olisi rajoittanut antolainausta ja lainojen saamista.

Jos teen karkean laskelman siitä, mitä yhteiskunta olisi menettänyt vapauttaessaan omavelkaiset takaajat takausvastuistaan, päästään seuraavanlaisiin lukuihin. Talan

(1995, 31) tutkimuksen mukaan 40 prosentilla velallisista, joilla on yrityskytkentöjä, on takausvelkoja keskimäärin 280 000 markkaa ja niillä joilla ei ole sidoksia yritystoimintaan, on takausvelkoja keskimäärin 154 000 markkaa. Omassa tutkimuksessani takausvelkoja oli keskimäärin 835 000 markkaa. Koska oman tutkimukseni otanta (kuusi haastateltavaa) oli pieni, eikä siitä voida tehdä yleistyksiä, lasken seuraavassa esimerkissä takaajien takausveloille Talan tutkimuksen pohjalta keskiarvon, joka on noin 205 000 markkaa. Jos yksityishenkilön velkajärjestelyä hakeneita omavelkaisia takaajia on keskimäärin 10 000 henkilöä, olisi anteeksi annetut velat olleet noin kaksi miljardia markkaa. Pietilä (1995, 11) on arvioinut, että optimistisesti ajatellen veronmaksajien kokonaistappioksi jää pankkikriisistä yhteensä n. 80 miljardia markkaa. Jos verrataan lukua Pietilän arvioon, olisi omavelkaisille takaajille anteeksi annetut velat olleet n. 2,5 % kaikista veronmaksajien pussista maksetuista kokonaistappioista.

Talan (emt. 1995, 38) tutkimuksessa velallisten keskimääräinen maksuvara kuukaudessa on n. 530 markkaa. Velallinen maksaa siten viiden vuoden aikana velkojille n. 31 800 markkaa. Jos tämä suhteutetaan omavelkaisten takaajien viiden vuoden aikana maksamiin velkoihin, saadaan tulokseksi 318 miljoonaa markkaa. Näistä tuloista suurin osa kirjautuu pankkien tileille, sillä tutkimuksessani kysymys oli takausveloista. Tuloista hyötyy siten pankit, eivät veronmaksajat.

Talan (emt. 1995, 33) tutkimuksessa velallisilla oli varallisuutta keskimäärin 115 000 markkaa. Jos tämä suhteutetaan taas omaan tutkimukseeni, omavelkaisten takaajien yhteen lasketun ja realisoidun omaisuuden arvo on n. 1,15 miljardia markkaa. Realisoidun omaisuuden arvoa täytyy verrata vielä siihen, että pankit ovat myyneet takaajien omaisuutta pilkkahintaan (kts. luku 9.2.). Edellä mainittu summa voisi olla paljon suurempi, jos takaajilla olisi ollut oikeus myydä omaisuuttaan vapailla markkinoilla ilman pankkien edustajien valtaa ja painostusta.

Jokainen lukija joutuu itse arvioimaan, olisiko pankkitarkastusviraston tekemä esitys omavelkaisten takaajien vapauttamisesta ollut parempi vaihtoehto vai oliko yhteiskunnan edun mukaista, että takaajat vastaavat takausveloistaan kuten velkajärjestelylain mukaisesti on tapahtunut. Onko oikein, että omavelkaiset takaajat saavat vastata menneen kasinotalouden huumen seurauksista, kun samaan aikaan tuhannet, jopa kymmenet tuhannet pankkimiehet ja rahatalouden keinottelijat ovat vapaita sekä taloudellisesti että moraalisesti kaikista kulutusjuhlan aiheuttamista velvoitteista.

Ennen kuin lukija tekee päätöksen siitä, kumpi edellä mainituista olisi ollut parempi vaihtoehto, on hyvä vielä miettiä, mitä kaikkea omavelkainen takaaja on joutunut kokemaan, ennen kuin käräjäoikeus on lyönyt nuijalla pöytään ja määrännyt rikoksesta tuomion ja viiden vuoden koetusajan, kuten yksi haastateltavista asian ilmaisi.

Omaisuuksien realisoiminen päävelallisten maksamattomien lainojen hoitamiseksi on aiheuttanut takaajille korvaamattomia taloudellisia menetyksiä. Lisäksi tuhansissa kodeissa käydyt loputtomat keskustelut, unettomat yöt, painajaiset ja sosiaalisten kanssakäymisten ehkä lopullinen rikkoutuminen sukulaisten ja ystävien välillä on kuluttanut monen takaajan henkiset resurssit. Kukaan ei osaa arvioida sitä, mitä suuruusluokkaa tulevat olemaan ne kustannukset, jotka voivat aiheutua vääristä poliittisista ratkaisuista vuosien kuluessa yhteiskunnalle ja kansalaisille.

Lainsäädäntöneuvos Pauliine Koskelo totesi (HS 24.02.1993, D, 12) antamassaan haastattelussa, että jos omavelkaiset takaajat olisi vapautettu velkavastuustaan, takaus olisi menettänyt tällöin merkityksensä ja jatkossa olisi voitu pelata vain reaaliavustuksilla. Mielestäni jatkossa omavelkainen takaus olisi voinut ollut edelleen käypä takaus, mutta että kulutusjuhlan aikana, ennen lamaa annetut takausvastuut olisi kuitattu yhteiskunnan kustannuksella pois. Herää kysymys, miksi omavelkaisten takaajien pitää maksaa kallis hinta "tietämättömydestään", kun sitä eivät ole tehneet mitkään muutkaan instanssit.

Jatkossa velkaongelmia omavelkaisen takaajan osalta voitaisiin parhaiten ehkäistä luottorekisterin avulla. Sillä pystyttäisiin tehokkaasti ehkäisemään ylivelkaantuminen, sillä päävelallisen todellinen maksukyky olisi luotonantajan tiedossa. Periaatteena luottorekisterissä on, että luottotajalla on mahdollisuus selvittää velallisen todellinen maksukyky luottotappioiden välttämiseksi. (HS, 25.10.1995, D 1.) Lisäksi luottotietorekisteristä tulisi näkyä myös velallisten luottosuhteet eri velkojille. (Lakimiesuutiset, 1996, 1, 35.) Omavelkaisilla takaajilla tulisi myös olla oikeus tutustua taattavan luottorekisteritietoihin, jolloin he olisivat tietoisia päävelallisen kaikista velkasuhteista ja velkamäärästä.

Muita velkaongelmien torjunta- ja lieventämiskeinoja voisivat olla luotonannon ja -oton tarkka harkinta, neuvonnan ja valistuksen tehostaminen kouluissa sekä sosiaalietuuksien parempi sovittaminen yhteen velkaongelmatilanteiden kanssa.

Seuraavassa luettelossa (Taloustaito, 1993, 5, 24) on eritelty ne tärkeimmät seikat, jotka takaajien tulisi selvittää ennen kuin he omavelkaisina takaajina allekirjoittavat lainapaperin. Pankit voisivat painattaa ohjelehtisen jaettavaksi asiakkaille, jotka aikoivat ryhtyä lainojen takaajiksi. Tästä hyötyisi sekä takaaja itse, mutta myös pankki. Jos pankki jakaisi kyseessä olevaa informaatiota asiakkailleen, silloin voitaisiin jo puhua pankkien antolainauksen moraalista vastuusta.

- 1) Muista, että vastaat siitä, mihin sitoudut
- 2) Vaadi kirjallinen takaus
- 3) Älä pistä nimeäsi paperiin lukematta sitä
- 4) Vaadi selvityksiä siitä, mitä takauksen sanonnalla tarkoitetaan
- 5) Vaadi takausta rajoitettavaksi ajalliseksi tai vain tiettyä velkaa taikka sen osaa koskevaksi
- 6) Selvitä ja merkitytä takaukseen se, kuinka monta takaajaa velalle aiotaan hankkia
- 7) Tarkista ennen maksua, mistä määrästä vielä vastaat
- 8) Vaadi esinevakuuksia tai täytetakauksia

Yhteenvetona pohdinnalleni joudun toteamaan, että lainsäätäjät eivät ole mielestäni riittävästi perehtyneet omavelkaisen takaajan asemaan hyväksyessään velkajärjestelylain takaajan osalta. Ehkä he eivät ole ymmärtäneet, mitä eri seuraamuksia takausvastuun aktualisoituminen ja velkajärjestelyprosessin läpikäyminen takaajalle aiheuttaa. Onko oikeus ja kohtuus, että omavelkaiset takaajat ovat joutuneet kokemaan taloudelliset, sosiaaliset ja henkiset menetykset kaikkine edellä mainittuine seurauksineen? Tätä voi jokainen lukija mielessään pohtia.

Tutkimustyöni lopuksi totean, että tutkimusaihe oli mielestäni ajankohtainen ja se jaksoi kiinnostaa tutkimuksen loppuun asti. Aiheen ympäriltä löytyisi mielestäni monia mielenkiintoisia teemoja, joista voisi tehdä jatkotutkimuksia. Millaista elämä on maksuohjelman päättymisen jälkeen? Ovatko sosiaaliset suhteet päävelalliseen nähden korjaantuneet? Kuinka moni on taannut velkoja uudelleen? jne.

Tutkimukseni tavoitteena on ollut tuoda julki omavelkaisten takaajien, joille käräjäoikeus on vahvistanut yksityishenkilön velkajärjestelyn, subjektiivisia kokemuksia ja ajatuksia takausvastuun aktualisoitumisesta. Toivon, että tutkimukseni antaa aineksia keskusteluun, jota käydään ko. aiheen ympärillä.

LÄHTEET

- Aaltonen Ari & Aurkikko Esko** (1989) Keskuspankkipolitiikka Suomessa. Suomen Pankki A:37, Helsinki
- Ahlgvist Kirsti & Ahola Anja** (1996) Elämän riskit ja valinnat. Hyvinvointia lama-Suomessa ? Oy Edita Ab. Helsinki.
- Alasuutari Pertti** (1994) Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere
- Allard Erik** (1980) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY:n graafiset laitokset. Juva
- Annola Vesa, Huhtamäki Ari, Saarnilehto Ari & Ämmälä Tuula** (1995) Omavelkaisesta takauksesta. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Aranko Jorma** (1993) Pankkikriisin hallinta. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 1/1993.
- AVE, Ajatusten valtatie**, Aikakauslehti. Mitä tehdä maksukyvyttömille. 1/1995.
- Dokumenttiohjelmat** Yle 1996. 10.01.1997.
- Eilavaara Pertti** (1994) Pankkituen hallinto. Kiteen Paino Oy. Kitee.
- Eskola Antti** (1984) Sosiaalipsykologia. KK Laakapaino. Helsinki.
- Grönfors Martti** (1982) Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY. Juva.
- Haaparanta Pertti** (1992) Tarkkaa markkaa, kirvesvartta. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 2/1992.
- Hallituksen esitys eduskunnalle** laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä. 1992 vp - HE 183.
- Helsingin Sanomat** , Mihin miljardit menevät ? Pankkituella maksetaan lihavina vuosina rikastuneiden voittoja. 11.01.1993, B 10.
- Helsingin Sanomat** , Liian harva tietää, mihin takaajana sitoutuu. 24.02.1993, D1.
- Helsingin Sanomat** , Hulvaton lainananto loi pankkikriisin. 09.03.1993, D1.
- Helsingin Sanomat** , Velkajärjestelyyn pääsy riippuu paikkakunnasta. 09.02.1994, A 11
- Helsingin Sanomat** , Luottotiedoista kelpoisuusmittari. 25.10.1995, D1.

Helsingin Sanomat , Armoton tie pois veloista. 17.11.1996, D 1-2.

Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena (1985) Teemahaastettelu. Kyriiri Oy. Helsinki.

Hjelppe Riitta, Ikonen Vappu & Valkama Päivi, 1930-luvun lama ja Suomen velkaantuminen. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/1993.

Iivari Juhani & Rastas Merja (1996) Takuun varassa. Takuu-säätiö ylivelkaantuneiden auttajana. Stakesin raportteja 188.

Iltalehti , Velkajärjestely voi auttaa myös liriin joutunutta takaajaa. 17.08.1995, 12.

Jännäri Kaarlo & Koskenkylä Heikki (1995) Suomen pankkikriisin syiden tarkastelu. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/1995.

Kodin kuvalehti , Meidän on pakko maksaa pankkipelin kallis lasku. 04.02.1990, 3.

Kontkanen Erkki (1991) Pankkitoiminnan käsikirja. Kirjayhtymä. Helsinki.

Kortteinen Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja Jää Oy. Hämeenlinna.

Koskelo Pauliina & Lehtimäki Liisa (1993) Yksityishenkilön velkajärjestely. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Koskenkylä Heikki (1996) Rahalaitosten tulevaisuuden näkymiä. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/1996.

Koskenkylä Heikki & Pensala Johanna (1992) Pohjoismaiden pankkikriisi ja viranomaisten tukitoimenpiteet. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/1992.

Koulu Risto & Niemi - Kiesiläinen Johanna (1995) Uudet insolvenssimenettelyt. Yliopistopaino. Helsinki.

Kyyrönen Kaarina, Mäenpää Outi & Pohjavirta Anja (1987) Kliininen psykologia. WSOY. Porvoo

Lahelma Marjo , Oikeusministeriö. Velkaneuvojakoulutus. Moniste Vantaan velkaneuvontakansiossa.

Laitinen Hanne (1995) Ylivelkaantuneen elämäkuviot. Tutkimus ylivelkaantumisesta ja sen aiheuttamasta turvattomuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskun-tatieteet 31. Kuopio.

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä , 25.01.1993/57 - HE 183/92.

Lakimiesuutiset , Takauslainsäädäntö uudistui. 9/1994.

Lakimiesuutiset , Takaussäännökset vanhentuneet. 4/1996.

Lakimiesuutiset , Velkajärjestelyn edellytyksiä tiukennetaan. 6/1996.

Lakimiesuutiset , Velkajärjestelyn edellytykset tiukemmiksi. 11/1996.

Lakimiesuutiset , Velkojen vapaaehtoisjärjestelyt yleistyneet. 1/1997.

Lappalainen Arja (1993) Ylivelkaantuminen- moderni sosiaalipoliittinen riski ? Pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Leskinen Johanna (1990) Use of consumer credit in the context of consumers way of life and personal situations. Helsingin Yliopiston kodin taloustieteen laitoksen julkaisuja 3/1990.

Lindblom Seppo (1993) Pankkikriisistä selvitään, mutta hitaalla aikataululla. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 1/1993.

Mielenterveys, Ilman kriisiä olisin jäänyt raakileeksi. 3/1995

Muttilainen Vesa (1991) Kohti luottoyhteiskuntaa. Henkilöluottojen yleistymisen yhteiskunnallinen, taloudellinen ja moraalinen tausta sekä kuluttajien velkaantuminen ja velkaongelman nykytilanne Suomessa. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 6/1995. Helsinki.

Muttilainen Vesa (1996) Velkajärjestelyt neuvotteluratkaisuinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 136.

Niemi - Kiesiläinen Johanna (1995) Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.

Numminen Maarja (1994) Kadotettu kunnia - tutkimus ylivelkaantuneista. Pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto.

Nykänen Maija, Kontula Osmo, Palonen Kirsti & Liukkonen Miikkael (1995) Taloudellisen laman myrskysilmässä. Stakesin raportteja 171.

OHOI , Oikeushallituksen tiedotuslehti. Eikö tosiaan ollut vaihtoehtoja. 2/1995.

Oikeus , Ylivelkaantuminen ja velkajärjestely - markkinailmiö vai sosiaalinen ongelma. 3/1995.

Pietilä Antti-Pekka (1995) Pankkikirja, miksi veronmaksajat menettivät miljardinsa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Pulkkinen Kimmo (1988) Maksuhäiriöt kasvavilla luottomarkkinoilla. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 91.

Pyörälä Eeva (1995) Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa Leskinen Jaakko (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Ykköspaino Oy. Helsinki.

Raamattu (1987) Suomen Piipiseura. Länsi-Savo Oy. Mikkeli.

Rahoitustarkastusvirasto , Kirje 01.01.1995. Vantaan velkaneuvonnan kansiossa.

Raina Marjo (1994) Naissosiaalityöntekijän työura osana elämänkokonaisuutta. Pro gradu - tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Raitasalo Raimo (1995) Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1. Helsinki.

Saarisalo Aapeli (1980) Raamatun sanakirja. Kirjaneliö. Helsinki.

Sosiologia , Takaus sosiaalisena suhteenä. 3/1996.

Stauffer Sirkka (1993) Yksityishenkilön velkaopas. Paino - Center Oy. Helsinki.

Suomen kuntaliitto, Yleiskirje 20.09.1994 56/94

Suomen Pankkiyhdistys (1996) Suomen rahoitusmarkkinat. Helsinki.

Tala Jyrki, Mäkipää Esa & Pulkkinen Kimmo (1987) Aineistoa kulutusluotoista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 87.

Tala Jyrki, Muttilainen Vesa & Vasara Pekka (1994) Velkajärjestelyt tuomioistuimissa 1994. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 13.

Tala Jyrki, Laine Helena, Lehtimäki Liisa & Sunila Mirjami (1995) Miten velallinen suoriutuu velkajärjestelystä

Takaustoimikunnan mietintö (1996)

Takoja, Ajatuksia elämän hallinnasta. 1/1994

Taloustaito , Takaajalla vastuu velasta. 5/1993.

Taloustaito , Ylivelkaantuneita kotitalouksia noin 50 000. 1/1994.

Tarkka Juha (1993) Raha ja rahapolitiikka. Gaudeamus. Helsinki.

Tilisanomat , Takaajan vastuu henkilötakauksessa. 3/1995.

Turunen Sinikka (1991) " Miten enää selvitä " raportti velkaantuneiden talousneuvonnasta. Suomen kuluttajaliiton tutkimuksia 3.

Velkakierre , Tutkimuksia luottoalalta. Mitä on olla ylivelkaantunut. 2/1990.

Velkakierre , Tutkimuksia luottoalalta. Kolme vuotta velkajärjestelyä. Huhtikuu/1996.

Velkaposti , Velkajärjestelylakia ehdotettu muutettavaksi. Marttaliiton julkaisuja 2/1996.

Velkatyöryhmän muistio (1992) Valtioneuvoston kanslia.

Viilo Juhani , Velkajärjestelylakiin tulevat muutokset. Luento 30.10.1996. Helsinki.

Haastattelut:

Prosi-Berggren Marjatta, HelNivel ry:n varapuheenjohtaja. 8.11.1996. Helsinki

Salminen Risto, Vantaan velkaneuvonnan esimies. 7.10.1996. Vantaa

Arvoisa velkajärjestelyä hakenut ja saanut takaaja

Olen vantaalainen yhteiskuntapolitiikan opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja teen Pro gradua yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitokselle. Lopputyössäni tutkin takaajien asemaa yksityishenkilön velkajärjestelyssä ja sitä ohjaa lehtori Raija Julkunen.

Jos olette takaajana joutunut hakemaan yksityishenkilön velkajärjestelyä ja kärjäoikeus on sen Teille myöntänyt, pyydän Teiltä haastattelua kyseistä tutkimusta varten. Koska velkajärjestelyä hakeneiden ja saaneiden takaajien henkilötiedot eivät ole kärjäoikeuden päätöksiä lukuunottamatta julkisia, olen pyytänyt Vantaan velkaneuvojaa välittämään tämän kirjeen Teille.

Haastattelussa tiedustelen kokemuksianne ja näkemyksiänne velkajärjestelyn vaikutuksista ennen velkajärjestelyyn hakeutumista ja sen aikana sekä mahdollisia tulevaisuudenvisioita. Haastatteluun tulisi varata aikaa n. tunti ja se tapahtuisi lokamarraskuulla. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia.

Mikäli lupaudutte haastatteluun, pyydän ilmoittamaan yhteystietonne velkaneuvojalle tai allekirjoittaneelle 25.10.1996 mennessä.

Vantaalla 15.10.1996

Yhteistyötoivein ja -terveisin

Sisko Vierimaa
Kolohongankuja 3 as 20
01260 Vantaa
Puh. ilt. 09/8751717

Sosiaalinen tausta:

- Vastaajan sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, siviilisääty, lapset

Teema I: Elämäntilanne takaukseen ryhtymisen aikana

- Takaajan taloudellinen ja sosiaalinen tilanne
- Taattu henkilö: sukulainen (sisar, veli, vanhemmat, lapsi), ystävä tms
- Peruste: sukulaisuus, yleinen altruismi= auttaa toista, tieto = luottamus, vastavuoroisuus, kieltäytymisen vaikeus, petoksen uhriksi joutuminen
- Takauksen määrä, takausvuosi
- Luoton tarkoitus: kulutusluotto, asuntolaina, yrityslaina jne.
- Kokemukset pankissa takaushetkellä: takauksen merkityksen ymmärtäminen
- Sosiaaliset suhteet taattavaan takausvastuun antamisen aikana

Teema II: Velkajärjestelyyn hakeutuminen sekä elämäntilanne haastatteluhetkellä = velkajärjestelyn aikana

- Tieto velan hoitamatta jättämisestä: taattava ilmoitti itse, pankki otti yhteyttä jne.
- Omat ja perheen ensireaktiot takausvastuun aktualisoitumisesta
- Neuvottelumahdollisuudet pankin/ lainanantajan/taattavan kanssa
- Velkajärjestely haettu yksin/ yhdessä taattavan kanssa
- Velkajärjestelyn myöntämisvuosi, kesto
- Takaajan taloudelliset menetykset/ omaisuuden realisoiminen, luottotietojen menetys, muuta
- Oman selviytymisen komponentit, tarvitsitko/saitko ulkopuolista apua (esim. henkistä tukea ystävältä, ammattiauttajalta tms.)
- Pärjääminen käräjäoikeuden määräämillä tuloilla
- Tarvitsetko sosiaaliturvapalveluja, esim. asumistuki, toimeentulotuki jne.
- Nykyinen elämäntilanne verrattuna elämäntilanteeseen ennen velkajärjestelyyn hakeutumista: elintaso, harrastukset, vapaa-aika
- Miten takausvastuun epäonnistuminen on vaikuttanut suhteessa puolisoon/lapsiin
- Takaajan mielipide lainan hoitamatta jättämiseen: velallisen välinpitämättömyys, työttömyys, sairaus, yhteiskunnallinen tilanne, muu
- Taattavan suhtautuminen tilanteeseen: huolestunut, välttelevä, välinpitämätön tms.
- Suhteet taattavaan haastatteluhetkellä

Teema III: Tulevaisuuden suunnitelmat

- Tulevaisuuden suunnitelmat velkajärjestelyn päättymisen jälkeen
- Takaisinmaksun mahdollisuus taattavalta: onko luvannut hyvittää sinulle aiheutuneita menetyksiä
- Tapahtuneen opetus: suhtautuminen uusien takauksien antamiseen